

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA**

RAMŪNAS MIKUČIONIS

**PABALTIJO ŠALIŲ ĮVAIZDŽIO FORMAVIMNAS
ŠIUOLAIKINĖJE RUSIJOS FEDERACIJOS
INTERNETINĖJE ŽINIASKLAIDOJE**

Magistro baigiamasis darbas

**Vadovas
asist. R. Kacevičius**

VILNIUS, 2008

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA**

**PABALTIJO ŠALIŲ ĮVAIZDŽIO FORMAVIMNAS
ŠIUOLAIKINĖJE RUSIJOS FEDERACIJOS
INTERNETINĖJE ŽINIASKLAIDOJE**

**Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62603S203**

Konsultantas

doc. dr. A. Kulakauskas

2008 12 04

Vadovas

asist. R. Kacevičius

2008 12 04

Recenzentas

2008 12

Atliko

ESAmn7-03 gr. stud.

R. Mikučionis

2008 12 04

VILNIUS, 2008

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. ŽINIASKLAIDOS VAIDMUO ŠIUOLAIKINIAME PASAULYJE.....	7
1.1. žiniasklaidos svarba	7
1.2. internetinės žiniasklaidos vaidmuo	10
1.3. masinės informavimo priemonės ir informacinis karas	12
2. RUSIJOS FEDERACIJOS POLITIKOS PABALTIJO VALSTYBIŲ ATŽVILGIU RAIDA	16
2.1. Boriso Jelcino valdymo laikotarpis	16
2.2. Vladimiro Putino valdymo laikotarpis	22
3. RUSIJOS FEDERACIJOS POLITIKOS PABALTIJO ŠALIŲ ATŽVILGIU ATSPINDYS INTERNETINĖJE ŽINIASKLAIDOJE	31
3.1. informacinis karas ir Rusija.....	31
3.2. Baltijos valstybių įvaizdžio formavimas per pagrindinių problemų pateikimą	35
3.2.1. rusų tautinių mažumų teisių pažeidimai	36
3.2.2. sovietinės okupacijos vertinimų prieštara	43
3.2.3. fašizmo apraiškos Baltijos valstybėse	47
3.3. Baltijos valstybės RF piliečių akimis – sociologinių apklausų rezultatai	51
IŠVADOS	55
LITERATŪRA	57
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	64
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	66
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	67

IVADAS

Pasaulyje nuolatos vyksta didesnio ar mažesnio masto ginkluoti susidūrimai tarp valstybių ar visuomenės klasių – karai. Tačiau karas taip pat gali vykti be ginkluoto susidūrimo ir net taikos metu, kuomet pagrindiniu ginklu ir priemone tampa žiniasklaida. Informacinio karo metu viena valstybė panaudodama įvairias masinės informacijos priemones (televiziją, spaudą, internetą, radiją), siekia padaryti poveikį kitai valstybei – jos vykdomai politikai, svarbių sprendimų priėmimui, visuomenės nuotaikoms. Informacinio karo veiksmai taip pat gali būti panaudoti tos pačios valstybės viduje prieš savo piliečius, siekiant užsitikrinti paramą karo ar tam tikrų valdžios sprendimų, susijusių su kitomis valstybėmis, atveju. Kaip ginklas naudojama informacija dažnai būna arba tiesiog klaidinga, arba bent jau labai tendencingai atrenkama bei pateikiama. „Tai kova dėl žmogaus proto“¹, o tiksliau – siekis padaryti įtaką jo pasaulio suvokimui, požiūriui, priimamiems sprendimams.

Temos aktualumas ir problematika. Rusijos Federacijos ir Baltijos valstybių santykius negalima vadinti lengvais ir paprastais. Išsivadavusios iš okupacijos Lietuva, Latvija ir Estija pasirinko savo kelią ir per du nepilnus dešimtmečius sugebėjo gerokai atitolti nuo buvusios santvarkos, ryžtingai įsitvirtinti Vakarų pasaulyje. Tačiau politinis ar mentaliteto nutolimas negali panaikinti geografinio šalių artumo. Lietuva, Latvija ir Estija Rusijai yra gyvybiškai svarbi užkarda, galinti sustabdyti Vakarų brovimąsi į buvusią sovietinę erdvę. Todėl Rusija siekė, kad Baltijos valstybės nepriklausytų ir neturėtų tvirtų santykių su Vakarų valstybėmis ar organizacijomis, būtų silpnos, lengvai Rusijos įtakojamos. Užsibrėžtiems tikslams pasiekti be Maskvos naudojamo politinio ir ekonominio šantažo, viena iš svarbiausių bandymo daryti įtaką priemonių tapo informacinis karas. Rusijos viduje per viešus politikų pasisakymus ir žiniasklaidos pranešimus nuolatos vykdomas propagandinis Lietuvos, Latvijos ir Estijos puolimas bei neigiamo jų įvaizdžio formavimas. Pastarąjį dešimtmetį į informacinio karo vykdymą intensyviai įsiliejo vis labiau populiarėjanti internetinė žiniasklaida. Ji kartu su radiju, televizija ir spauda, priklausomai nuo aplinkybių ir tikslų, kurių norima pasiekti, Baltijos šalių įvaizdį formuoja kaip vientiso darinio arba kaip atskirų valstybių. Vartojant Pabaltijo šalių sąvoką ir nesigilinant į detales, tam tikri kaltinimai taikomi visoms trimis valstybėms, taip bandoma suformuoti nuomonę apie Lietuvą, Latviją ir Estiją kaip apie vientisą, priešišką nusiteikusį regioną, kuriame iškraipoma istorija, propaguojamos fašistinės idėjos, pažeidinėjamos rusų tautinių mažumų teisės.

¹ Stein G. Information Warfare// Airpower Journal, 1995, Volume XIV, No. 1. – URL: http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/apj95/spr95_files/stein.htm [Žiūrėta 2008-01-04]

Suformavus gerai veikiančią organizacinę informacinio karo vykdymo struktūrą bei pilnai kontroliuojant visuomenės informavimo priemones, Rusijoje ir buvusių Sovietų Sąjungos valstybių informacinėje erdvėje galima kurti atitinkamus realybės modelius ir tikėtis palankaus visuomenės elgesio.² Informaciškai „apdorojus piliečius“ ir dirbtinai suformavus palaikymą, valstybės valdytojai įgauna laisvę vykdyti norimą vidaus ar užsienio politiką. Šiuolaikinėje Rusijos Federacijos žiniasklaidoje formuojamas Baltijos valstybių įvaizdis Lietuvai, Latvijai ir Estijai aktualus dėl galimos įtakos tolimesniems politiniams procesams. Tas faktas, kad Baltijos valstybių įvaizdis daugeliu atveju pateikiamas neigiamas, t. y. priešiškas, liudija apie vykstančių procesų problematiškumą.

Darbo naujumas ir problemos ištyrimo lygis. Iki Sovietų Sąjungos žlugimo Rusijos visuomenėje susiformavęs Baltijos valstybių įvaizdis Lietuvai, Latvijai ir Estijai atkūrus nepriklausomybę pradėjo keistis. Paskutiniajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje jis kito nežymiai, tačiau Rusijos Federacijos prezidentu tapus Vladimirui Putinui, Baltijos valstybių įvaizdis gerokai pablogėjo.

Neigiamas Baltijos šalių įvaizdis yra formuojamas visose Rusijos žiniasklaidos priemonėse - knygose, laikraščiuose, žurnaluose, spaudos fotografijose, dokumentiniuose filmuose, radijuje, televizijoje, elektroniniuose leidiniuose, internete. Dėl ribotos šio darbo apimties neįmanoma apžvelgti visų Rusijos Federacijos visuomenės informavimo priemonių nagrinėjama tema. Internetinės žiniasklaidos naujumas bei spartus plitimas ir paskatino pasirinkti būtent šią visuomenės informavimo priemonę, nagrinėjant Baltijos valstybių įvaizdžio formavimą šiuolaikinėje Rusijos žiniasklaidoje. Kadangi Rusijos internetinė žiniasklaida gyvuoja dar tik dešimtmetį, o jos auditorija labiau pradėjo didėti tik pastaruosius keletą metų, internetinių leidinių vaidmuo formuojant visuomenės nuomonę nėra plačiai ištirtas. Be to, apie informacinį karą ir žiniasklaidos poveikį formuojant visuomenės nuomonę rašantys mokslininkai ir žurnalistai dažniausiai į žiniasklaidą žiūri kaip į visumą, nenagrinėdami atskirų visuomenės informavimo priemonių.

Analizuojant pasirinktą temą remtasi apie Rusijos informacinį karą rašiusių N. Maliukevičiaus, V. Volovoj, V. Denisenko straipsniais. Nagrinėjant Rusijos užsienio politikos ypatybes remtasi Č. Laurinavičiaus, R. Trimako, V. Kinčinaičio, M. Zapolskio, J. Bugajski, E. Lukaso, G. Vitkaus leidiniais ir publikacijomis. Apžvelgta Rusijos internetinių leidinių, oficialių Rusijos valdžios įstaigų pateikiama informacija apie Baltijos valstybes, apžvelgti socialinių apklausų rezultatai. Rengdamas darbą iš daugybės internetinių leidinių rinkausi tuos, kurie dažniausiai ir daugiausiai pateikdavo informacijos apie Baltijos valstybes.

² Maliukevičius N. Informacijos karas: Rusijos požiūris// Post Scriptum, 2005, Nr.7: Karas. - URL: <http://www.postscriptum.lt/7-karas/informacijos-karas-rusijos-pozioris/> [Žiūrėta 2008-01-04].

Darbo objektas – neigiamo Baltijos šalių įvaizdžio formavimo šiuolaikinėje Rusijos Federacijos žiniasklaidoje problema.

Iškeliamą hipotezę – griežtėjant Rusijos Federacijos politikai, formuojamas negatyvesnis Baltijos valstybių įvaizdis Rusijos žiniasklaidoje.

Darbo tikslas – atskleisti kaip kintant oficialiajai Rusijos Federacijos politikai, keičiasi žiniasklaidos formuojamas Baltijos valstybių įvaizdis.

Darbo uždaviniai:

1. Apžvelgti Rusijos Federacijos užsienio politiką B. Jelcino ir V. Putino valdymo laikotarpiais.
2. Objektyviai palyginti Rusijos Federacijos užsienio politiką B. Jelcino ir V. Putino valdymo laikotarpiais.
3. Apžvelgti ir pateikti pagrindines šiuolaikinės Rusijos Federacijos žiniasklaidos temas B. Jelcino ir V. Putino valdymo laikotarpiu, sietinas su Baltijos valstybėmis.
4. Objektyviai palyginti Rusijos Federacijos žiniasklaidos temas, sietinas su Baltijos valstybėmis Jelcino ir V. Putino valdymo laikotarpiais.

Darbo metodai:

Nagrinėjant Baltijos šalių įvaizdžio formavimo šiuolaikinėje Rusijos Federacijos žiniasklaidoje problematiką bei formuojant šio darbo išvadas buvo remiamasi analizės, aprašomuoju, lyginamuoju istoriniu, loginiu, lyginamuoju, sisteminiu metodais.

Analizės metodu buvo siekiama apžvelgti kaip Rusijos žiniasklaidoje formuojamas Baltijos šalių įvaizdis.

Aprašomuoju metodu yra pateikiama žiniasklaidos, informacinio karo samprata, Rusijos ir Baltijos valstybių tarpusavio santykių istorinė raida.

Lyginamasis istorinis metodas buvo naudojamas atskleidžiant Rusijos politikos, žiniasklaidoje pateikiamo Baltijos šalių įvaizdžio raidą nuo Sovietų Sąjungos žlugimo iki šių dienų.

Loginis metodas būtinas atskleidžiant bet kokio mokslinio tiriamojo darbo tikslus, aiškinantis pateikiant išvadas bei apibendrinimus.

Lyginamuoju metodu yra lyginamas kiekvienos iš Baltijos šalių – Lietuvos, Latvijos, Estijos Rusijos internetinėje žiniasklaidoje formuojamas įvaizdis.

Sisteminis metodas buvo naudojamas aptariant ir analizuojant Rusijos internetinėje žiniasklaidoje pateikiamą informaciją apie Baltijos valstybes, taip pat nagrinėjant Rusijos politikos kaitą, žiniasklaidos įtaką visuomenei.

1. ŽINIASKLAIDOS VAIDMUO ŠIUOLAIKINIAME PASAULYJE

1.1. Žiniasklaidos svarba

Šiuolaikinis pasaulis – informacijos pasaulis, kuriame keičiasi galios supratimas ir vis didesnė reikšmė skiriama informacijai. Informacijai ir jos skleidimui potencialią galią suteikia gebėjimas patraukti ar nukreipti dėmesį, paveikti nuomones, tikėjimus ar elgesį, suformuoti realybės suvokimą, greitai ir plačiai informuoti.³ Didėjant informacijos reikšmei, svarbesnės tampa informaciją galinčios paskleisti platesniam žmonių ratui masinės informacijos priemonės, kitaip dar vadinamos visuomenės informavimo priemonėmis, arba žiniasklaida.

Informacijos priemonės pagal informacijos pateikimo būdą skirstomos į dvi grupes: 1) spausdintinės žiniasklaidos priemonės – knygos, laikraščiai, žurnalai, spaudos fotografijos; 2) audiovizualinės (garso ir vaizdo) žiniasklaidos priemonės – informacijos agentūros, dokumentinis kinas, radijas, televizija, elektroninis leidinys, internetas. Kiekviena informacijos priemonė – tai visuomenę dominančios, naujos, aktualios informacijos rengimo ir platinimo priemonė, kurios objektas yra nuolat besikeičianti šiandieninė tikrovė, žmonių veikla, jos rezultatai, svarbūs visuomenės gyvenimo įvykiai, spręstinos problemos, procesai bei reiškiniai.⁴

Demokratinėse valstybėse visuomenės informavimo priemonės vykdydamos savo funkcijas užtikrina demokratinių procesų veikimą. Mokslininkė A. Nugaraitė skiria šešias svarbiausias visuomenės informavimo priemonių funkcijas. Viena svarbiausių yra informuoti, t. y. surinkti, apdoroti ir išplatinti visuomenę dominančią, jos interesus atitinkančią informaciją. Šviečiamoji funkcija padeda informacijos gavėjui sutapatinti, atsirinkti, įvertinti per įvairius šaltinius gaunamą informaciją, kuri neretai būna prieštaringa ir reikalauja iš žmogaus daugiau pastangų, ieškant optimalaus sprendimo. Socialinė funkcija padedanti individui adaptuotis socialinėje tikrovėje. Dar viena svarbi funkcija – valdžios kontrolė ir kritika. Nors žiniasklaida negali taikyti bausmių pažeidėjams, neretai jos pateikta kritinė medžiaga turi didesnę poveikį. Konstrukcinė funkcija padeda suvienyti skirtingų interesų žmones, leidžia jiems išsakyti savo poziciją. Mobilizacinė funkcija mobilizuoja, skatina veikti, priimti sprendimus.⁵ Kiti mokslininkai visuomenės informavimo priemonėms priskiria daugiau funkcijų:

³ Gudonienė V. Įvadas į masinės komunikacijos teorijas. - Vilnius: Žara, 1999. – p. 23

⁴ Urbonas V. Pasaulio žiniasklaidos sistemos. - Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003. – p. 5-11. – ISBN 9955-456-99-X

⁵ Nugaraitė A. Visuomenės informavimo priemonių vaidmuo politiniame gyvenime// Informacijos mokslai: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996, Nr. 5(2). - URL: <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/inf-m-5/nugar.html> [žiūrėta 2008 02 14]

inovacinę, kada pristatant skatinamas naujovių diegimas, naudojimas; operatyvinę, kada per trumpą laiko tarpą pateikiama informacija, todėl galima priimti savalaikius sprendimus; visuomenės ir visuomenės nuomonės formavimo; reklaminę; pramoginę⁶. Toks didelis funkcijų skaičius rodo žiniasklaidos svarbą ir didelę įtaką formuojant visuomenę.

Nors tiek spausdintinių, tiek audiovizualinių žiniasklaidos priemonių svarbiausi tikslai ir uždaviniai yra tokie patys – operatyviai ir tiksliai informuoti visuomenę apie supančios tikrovės įvykius ir reiškinius, juos nuolat analizuoti, teisingai ir nešališkai atskleisti žiniasklaidos priemonėse, kryptingai veikti žmonių sąmonę ir poelgius, visą visuomeninį gyvenimą, siekti pažangių permainų, tačiau kiekviena žiniasklaidos priemonė skirtingai atspindi realią tikrovę, savaip pateikia tą patį įvykį, reiškinį, procesą, bet kuriai temai ar problemai nagrinėti pasitelkia savitus darbo metodus ir raiškos priemones, specifiniais būdais visuomenėje platina žurnalistikos kūrinius, atliekančius vienokias ar kitokias funkcijas.⁷ Žiniasklaida, atrinkdama naujienas, paskirstydama ir pagal rangą sudėliodama faktus ir įvykius, parodo visuomenei į ką reiktų atkreipti dėmesį, verčia susimastyti dėl to, kas, jos nuomone, yra svarbiausia. Pasak politologo L. Bielinio, „masinės visuomenės, veikiamos žiniasklaidos, nuomonė yra gerai įsisavinta žiniasklaidos nuomonė“.⁸ Per skirtingas žiniasklaidos priemones kasdien pateikiamas naujienų srautas kuria ir perkuria informacijos gavėjų supratimą, pasaulio, įvykių suvokimą, vertybių sistemą, požiūrį į tam tikrus dalykus. Galiausiai, „žmonės paprasčiausiai neturi jokios nuomonės ar netgi supratimo apie daugelį įvykių. Todėl jie labai lengvai priima žiniasklaidos teikiamą supratimą, mąstymo manierą, vertybių sistemą.“⁹

Didžiąją dalį žinių apie pasaulį ir jame vykstančius procesus žmonės gauna iš visuomenės informavimo priemonių. Kiekvienas žmogus yra kitoks, su skirtinga patirtimi, intelektu, todėl ir gaunamą informaciją suvokia ir į ją reaguoja skirtingai. Ta pati naujiena daugeliui gali neturėti jokios įtakos, tačiau keletą žmonių ji gali kažkiek pakeisti, arba skatinti patį žmogų keisti tikrovę. Tas faktas, kad žiniasklaida gali įtakoti tik mažąją dalį auditorijos, nesumenkina visuomenės informavimo priemonių galios. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad nuolatinis tos pačios informacijos kartojimas gali paveikti ir daugiau žmonių. Žiniasklaidos daromam poveikiui apibūdinti yra skiriamos keturios pasekmių kategorijos. Elgsenos pasekmių kategorijai priskiriamas visuomenės informavimo priemonių padarytas poveikis, kada individas gavęs informaciją imasi tam tikrų veiksmų (nusiperka reklamuotą prekę ar pan.). Nusistatymo pasekmių kategorijai priskiriamas poveikis auditorijai, kada gavus

⁶ Панарин И. Н. Информационная война и дипломатия. – Москва: Городец, 2004. – p. 295. – ISBN 5-9584-0032-0

⁷ Urbonas V. Pasaulio žiniasklaidos sistemos. - Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003. – p. 8. – ISBN 9955-456-99-X

⁸ Bielinis L. Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštaringa komunikacinė simbiozė. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – p. 64. - ISBN 9955-682-10-8

⁹ Sausser Th. Nous sommes ici par la volontés medias. - Paris: Laffon, 1990. – p. 32

informaciją pasikeičia individo nuomonė apie tam tikrus dalykus, bet veiksmų jis gali ir neatlikti. Kognityvinių pasekmių kategorija apima poveikį, kada pasikeičia individo žinios ir mąstysena. Paskutinei fiziologinių pasekmių kategorijai priskiriamas poveikis, kada žiniasklaidos pateikta informacija sukelia fiziologinius pokyčius individo organizme (žiūrint siaubo filmą, sporto varžybas ir pan.).¹⁰ Kiekvieną dieną susiduriame su visuomenės informavimo priemonių perduodama informacija – skaitome laikraščius, klausomės radijo, žiūrimė televiziją ar ieškome informacijos internete, todėl žiniasklaida nenutrūkstamai daro mums poveikį ir sukelia tam tikrų pasekmių. Vyksta nuolatinis visuomenės keitimosi procesas.

Šiame skubančiame vartotojiškame pasaulyje, neturint galimybių daugiau laiko skirti individualiam domėjimusi mus supančiu pasauliu, masinės informacijos priemonės tampa pagrindiniu sąlyčio su pasauliu ir realybe tašku. Žiniasklaida formuoja mūsų realybės suvokimą. J.Hartley išskiria du realybės konstravimo masinėse informacijos priemonėse metodus:

- paradigminis, susijęs su tuo, kokios žinios yra atrenkamos;
- sintagminis, susijęs su tuo, kaip šios žinios yra pristatomos.¹¹

Realybės konstravimo procesas žiniasklaidoje prasideda taikant paradigmą - atrenkant įvykius. Atsiranda subjektyvumas – tam tikri faktoriai apsprendžia, ar įvykis vertas žinojimo. Atrinkti įvykiai paverčiami naujienomis. Pritaikant sintagminį konstravimą, naujienoms suteikiamas tam tikras požiūrio taškas, įtampa, dramatiškumas, negatyvumas ar koks kitas emocinis atspalvis. Tendencingai pateikiant žinias galima manipuluoti informacijos gavėjų suvokiama realybe. Taip auditorija vis mažiau susiduria su objektyvia realybe, nes ją iškreipia santykis su masinėmis informacijos priemonėmis.

Nei viena televizija ar leidinys negali apdoroti ir pateikti viso šiuolaikinio informacijos srauto. Vykdam vieną svarbiausių visuomenės informavimo priemonių uždavinių – atrenkant ir pateikiant auditorijai koncentruotą informaciją, sunku išvengti šališkumo vien dėl skirtingai suvokiamų svarbiausios informacijos atrinkimo kriterijų. Atrinkimo kriterijus neretai nulemia informacijos priemonių priklausomybė, nors teoriškai, demokratinėse valstybėse visuomenės informavimo priemonės turėtų būti nepriklausomos ir objektyviai nušviesti vykstančius procesus. Paprastai net ir demokratinės šalyse stambiais žiniasklaidos magnatams, kurie yra neatsiejami nuo valdžios, priklausantys televizijos kanalai, laikraščiai bei interneto svetainės rodo ir spausdina arba vienpusę,

¹⁰ Харрис Р. Психология массовых коммуникаций/ Перевод с английского С. Рысев. - Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак, 2001. – р. 41-45. - ISBN 5-93878-033-0. ISBN 0-8058-3088-X

¹¹ Hartley J. Understanding News. - London: Routledge, 1982. - p. 20.

arba tendencingai interpretuojamą, arba išvis klaidingą informaciją.¹² Objektvyvios informacijos pateikimo atžvilgiu autoritarinėse valstybėse dar prastesnė padėtis. Ten, nepriklausomai nuo nuosavybės formos, žiniasklaidos priemonės yra valdžios vykdomos politikos palaikymo instrumentas. Tokiose valstybėse dėl žodžio ir spaudos laisvės nebuvimo visuomenės informavimo priemonės negali reikiamai atlikti savo pagrindinių funkcijų. Dėl visuomenės informavimo priemonių priklausymo tam tikroms verslo ar valdžios struktūroms gali būti vienaip ar kitaip ribojama pateikiama informacija, kas suvaržo ne tik asmens žodžio laisvę, bet ir teisę rinktis. Žiniasklaida, kurios prigimtis – reikšti ir ginti visuomenės interesus, tampa įrankiu siauro rato asmenų tikslams siekti, priemone, pažeidžiančia kitų žmonių orumą ir garbę. Visuomenė turi būti suinteresuota turėti laisvos komunikacijos sistemą, nes tik nepriklausomos visuomenės informavimo priemonės įprasmina žodžio laisvę, be kurios sunku būtų realizuoti ir kitas žmogaus teises¹³.

Masinės informacijos priemonės vaidina didelį vaidmenį kiekvieno individo gyvenime kartu ir visuomenės formavimosi procese, įtakoja pasaulyje vykstančių įvykių eigą. Besiplečiančios masinės komunikacijos priemonių techninės galimybės dar labiau didina galimą poveikį vykstantiems procesams.

1.2. Internetinės žiniasklaidos vaidmuo

Šiuolaikiniame visuomenės informavime internetinė žiniasklaida vaidina vis didesnę vaidmenį. Per palyginus trumpą gyvavimo laiką ši žiniasklaidos rūšis įgijo autoritetą, leidžiantį jai kaip lygiai konkuruoti su spauda, radiju ir televizija, o labiau plintant naujoms technologijoms, jos populiarumas tik auga.

Nuolatos greitėjantis gyvenimo tempas diktuoja naujas sąlygas ir žiniasklaidos priemonėms. Didėja naujausios informacijos apie įvykius pasaulyje ar lokaliajoje erdvėje poreikis. Interneto dėka laiko tarpas tarp to, kada informacija gaunama ir kada pateikiama naudotis, sumažėjo iki minimumo. Operatyvumo atžvilgiu, internetas įgyja didelį pranašumą prieš tradicinę žiniasklaidą – spaudą ir televiziją. Spauldoje naujausia informacija gali būti pateikiama geriausiu atveju kartą per dieną, o jei tai ne dienraštis, tada dar rečiau. Radijas ir televizija naujausias žinias gali pateikti operatyviau. Jei tai specializuotas naujienų kanalas ar radijo stotis, pateikiama informacija gali būti atnaujinama kur kas

¹² Volovoj V. Eteryje – Kremlius! (I)// Geopolitinių studijų centras: [elektroninis išteklius]. 2007 06 13. – Vilnius, 2007. – URL: <http://www.geopolitika.lt/?artc=879> [Žiūrėta 2008 02 12]

¹³ Nugaraitė A. Visuomenės informavimo priemonių vaidmuo politiniame gyvenime// Informacijos mokslai: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996, Nr. 5(2). - URL: <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/inf-m-5/nugar.html> [žiūrėta 2008 02 14]

dažniau, tačiau dėl riboto eterio laiko ir techninių galimybių pateikiama tik svarbiausių įvykių apžvalga. Kiti televizijos kanalai ir radijo stotys svarbiausias naujienas pateikia keletą kartų per dieną transliuojamose žinių laidose. Internetu informacija gali būti atnaujinama ir keletą kartų per valandą bei pateikiama žymiai plačiau.

Vykstant globalizacijos procesams žmonės vis labiau migruoja. Vienos tautos ar bendruomenės atstovai įsikuria įvairiose pasaulio vietose. Buvimas skirtingoje kultūrinėje ar kalbinėje erdvėje sustiprina norą išsaugoti tautinį identitetą. Atsiranda poreikis bendrauti gimtąją kalbą, žinoti kas vyksta tau svarbioje erdvėje. Spaudos leidiniai – laikraščiai, žurnalai – gali pasiekti tik tam tikrą geografinę erdvę - dažniausiai valstybę ar regioną. Būnant toliau nuo savo šalies ar regiono, sekti įvykius savo geografinėje erdvėje su spaudos pagalba sudėtingiau, nes laikraščių ar žurnalų tiražas yra ribotas ir nėra platinamas visame pasaulyje. Be to, jei jau spaudos leidinys per tam tikrą laiką tave pasiekia, jame esanti informacija gali nebeatitikti tikrovės. Televizija ir radijas šiuo atžvilgiu pranašesni – jų pateikiama informacija gali pasiekti platesnę auditoriją. Kliūtimi tampa ribotos techninės galimybės. Palydovų pagalba, televizija gali būti matoma ir kitame pasaulio krašte, tačiau ne kiekviena televizija, tuo labiau regioninė, gali sau tai leisti. Internetas panaikina geografines ribas, sujungdamas pasaulį į vieną tinklą, kuriame per kelias sekundes galima prisijungti prie rūpimo informacijos šaltinio, ir visai nesvarbu kur esama. Pasaulis tampa vis mažiau apribotas geografiškai.

Internetinė žiniasklaida šiuolaikiniam žmogui dar patrauklesnė už tradicinės žiniasklaidos priemones tuo, kad suteikia galimybę pačiam skaitytojui prisidėti prie publikuojamos informacijos turinio. Naujienų portaluose kuriamos rubrikos, kuriose patys skaitytojai gali pristatyti išpūdžius iš kelionių, matytų renginių. Ypač populiarūs mėgėjiški fotoreportažai. Dažnai įvykus stichinei nelaimei ar ekstremaliai įvykiui pirmąsias, t.y. „karščiausias“, nuotraukas padaro įvykio liudininkai. Naujienų tinklalapiai mielai paskelbia tokius fotoreportažus. Skaitytojams taip pat suteikiama galimybė palikti savo komentarus apie perskaitytą straipsnį ar jame pateiktą informaciją. Galimybė išsakyti savo nuomonę, požiūrį ar papildyti pateiktą informaciją leidžia skaitytojui pasijausti svarbiu. Internetinė žiniasklaida tampa atviresnė ir artimesnė už kitas visuomenės informavimo priemones, todėl pritraukia vis daugiau vartotojų.

Yra sritis, kurioje internetinė žiniasklaida nusileidžia spaudai, radijui ar televizijai – tai informacijos patikimumas. Internetinės svetainės sukūrimas reikalauja kur kas mažiau laiko ir lėšų sąnaudų nei laikraščio išleidimas, radijo ar televizijos transliacijos. Kiekvienas gali turėti internetinę svetainę, o kas joje bus publikuojama, tai jau kiekvieno asmeninis reikalas. Kiekviena valstybė atskirai reglamentuoja informacijos patalpšinimą internete, todėl kai kuriose valstybėse draudžiamą publikuoti tam tikro pobūdžio informaciją galima patalpinti kitoje valstybėje esančiame serveryje įsikūrusioje

internetinėje svetainėje, kurioje tokios informacijos platinimas nėra draudžiamas. Esant tokiai situacijai, kada kiekvienas gali publikuoti bet kokią informaciją, internetas yra puiki terpė skliti gandams ar melagingai informacijai. Vienai internetinei svetainei paskelbus tam tikrą naujieną, ją gali publikuoti ir kitos internetinės svetainės tik pridėdamos nuorodą į šaltinį. Taip žinia paskelbiama plačiai auditorijai. Spauda, radijas ir televizija taip pat remiasi kitų šaltinių duomenimis, tačiau tai daro kur kas atsargiau, nebent tai yra specialios bulvarinės laidos ar leidiniai. Internetinėje žiniasklaidoje abejotina informacija plinta žymiai laisviau ir plačiau dar ir dėl to, jog jos pateikiamų naujienų kiekis nėra apribotas eterio laiku ar laikraščio formatu – galima pateikti daug daugiau įvairaus pobūdžio naujienų. Spauda, radijas ir televizija lenkia internetinę žiniasklaidą patikimumo atžvilgiu, tačiau tradicinėse visuomenės informavimo priemonėse taip pat pasitaiko nepatikimos informacijos. Laikui bėgant skaitytojas ar žiūrovas pats pasirenka, kurio informacijos šaltinio pateikiamais duomenimis galima tikėti.

Internetinė žiniasklaida yra pranašesnė už televiziją, radiją ar spaudą, todėl jos vartotojų skaičius nuolatos auga. Nežiūrint to, vargu, ar internetinė žiniasklaida išstums tradicinę žiniasklaidą iš visuomenės informavimo priemonių, nes kaip parodė praeitis, atsiradusi televizija ir radijas nepakeitė spaudos. Faktas, kad internetinė žiniasklaida populiarėja, leidžia manyti, kad ateityje didžiausia dalis informacijos vartotoją pasieks iš internetinės erdvės.

1.3. Masinės informacijos priemonės ir informacinis karas

„Informacija, kaip ir diplomatija, ekonominis varžymasis ar karinės jėgos panaudojimas yra laikoma vienu iš pagrindinių valstybės galios išraiškų, o svarbiausia, ji tampa vis labiau gyvybiškai reikalingu nacionaliniu resursu, kuris palaiko diplomatiją, ekonominį varžymąsi ar efektyvų karinės jėgos panaudojimą.“¹⁴ Pasak JAV mokslininko G. Steino, „informacijos panaudojimas siekiant nacionalinių tikslų yra laikomas informaciniu karu.“¹⁵ Informacinio karo metu, panaudojant masines komunikacijos priemones, siekiama atlikti poveikį masinei auditorijai, žmonių mąstysenai, o ypač jų priimamiems sprendimams. Dėl poveikio žmonių elgsenai informacinis karas dar vadinamas psichologiniu karu. Kiti mokslininkai, o vienas iš jų yra M. Libickis, teigia, kad siekis paveikti masinę auditoriją per masinės komunikacijos priemones yra tik viena iš informacinio karo formų.¹⁶ Pasak M.

¹⁴ Stein G. Information Warfare// Airpower Journal, 1995, Volume VIV, No. 1. – URL: http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/apj95/spr95_files/stein.htm [žiūrėta 2008 01 04]

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Libicki M. What is Information Warfare?// URL: http://www.totse.com/en/bad_ideas/guns_and_weapons/iwarpref.html [žiūrėta 2008-03-05]

Libickio, informacinį karą sudaro septynios skirtingos tarpusavyje susijusios formos, apimančios protegavimą, manipuliaciją, pažeminimą ar informacijos paneigimą: (i) vadovybės ir kontrolės karas - skirtas paveikti prieš vadovaujantį personalą, jį eliminuoti ir sutrikdyti veiksmų koordinavimą; (ii) žvalgybinis karas - apimantis veiksmų ar pajėgų modeliavimą, imitavimą, siekiant suklaidinti priešą; (iii) elektroninis karas - nukreiptas prieš radijo, elektroninę ar šifravimo techniką, siekiant sutrukdyti informacijos perdavimą; (iv) psichologinis karas - siekiama įtakoti priešiškos, draugiškos ar neutralios auditorijos mąstyseną, nuomonę; (v) „programišių“ karas - atakos prieš kompiuterines sistemas; (vi) ekonominės informacijos karas - informacijos blokavimas ar jos nukreipimas siekiant ekonominio dominavimo; (vii) kibernetinis karas - apima daugybę futuristinių scenarijų, idėjų.¹⁷ Viena reikšmingiausių informacinio karo savybių yra ta, kad jis gali būti vykdomas ir taikos metu. Būtent taikos metu dažniausiai naudojama informacinio karo forma, kada siekiama masinėmis informacijos priemonėmis paveikti plačią auditoriją. Tai ir yra vadinama informaciniu karu. Dažniausiai viena valstybė bando per spaudą, televiziją, internetą paveikti kitos valstybės vykdomą politiką, visuomenės nuotaikas. Tokia informacinio karo forma, kada skleidžiama nekorektiška, neatitinkanti tiesos informacija, laikoma artima propagandai. Pažymėtina, kad vykdyti informacinį karą gali ne tik valstybės, bet ir įvairios individų grupės, teroristinės grupuotės, verslo struktūros.¹⁸ Priklausomai nuo turimų pajėgumų, skiriasi tokio informacinio karo mastai.

Vienas iš informacinio karo elementų yra slaptumas, todėl informacinis karas dar yra vadinamas slaptu karu. Įprastai komunikaciniame procese yra aiškūs visi elementai – tiek informacijos gavėjas, tiek šaltinis, tiek perdavimo būdas. Informacinio karo atveju kuris nors elementas yra nuslepiamas. Ypač dažnai informacijos gavėjas net nežino, nesupranta, kad konkreti informacija yra skirta būtent jam. Informacijos vartotojas nepastebi, kada gavus informaciją, jo ketinimai, vienokių ar kitokių įvykių suvokimas pasikeičia ir nebesutampa su prieš informacijos gavimą buvusiu suvokimu.¹⁹ Manipuliuojant informacija, pateikimo pobūdžiu, individas ar jų grupė yra apgaudinėjama. Tobulai manipuliuojant galima paveikti individo poreikius, vertinimo kriterijus, pažiūras.

Masiškumas laikomas dar vienu reikšmingu informacinio karo elementu. Galimybė paveikti didelę auditoriją ir pasiekti tikslų be tiesioginio kontakto su objektu suteikia informaciniam karui pranašumą prieš naikinamąsias karo priemones.

Per pastaruosius keletą dešimtmečių vykęs spartus informacinių ir perdavimo technologijų vystymasis pakeitė įprastą komunikacijos procesą ir kartu sudarė palankias sąlygas vykdyti informacinį

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Sollie R. Et al. Indicators of Information Warfare// URL: <http://www.roarsollie.net/skole/Indicators%20of%20Information%20Warfare.pdf> [žiūrėta 2008 09 30]

¹⁹ Norman G. Mind Wars// URL: http://abundanthope.net/pages/article_2049.shtml [žiūrėta 2008 09 30]

karą.²⁰ Jis labiausiai matomas, kada yra intensyvesnis - įvykus konfliktui tarp dviejų valstybių, prasidėjus karo veiksmams, tačiau informacinis karas gali suintensyvėti ir susidarius tam tikrai įtampai tarpvalstybiniuose santykiuose. Plečiantis šiuolaikinių informacijos perdavimo priemonių galimybėms, interneto ir palydovinės televizijos pagalba galima pasaulinei visuomenei pateikti kryptingą informaciją. Suformavus „teisingą“ nuomonę apie vykstančius procesus, galima įtakoti kitų valstybių vyriausybes ir užsitikrinti jų politinę paramą, palaikymą. Panaudojant modernių komunikacijos priemonių dėka sukurtą globalią informacinę erdvę, į problemų sprendimą įtraukiamos ir toli nuo informacinį karą vykdančios šalies esančios valstybės. Tokiu būdu toli vykstantys įvykiai daro įtaką su jais nesusijusiems individams.²¹ Informacinių srautų valdymas globalioje informacinėje erdvėje siekiant paveikti sau naudinga linkme valstybių vykdomą politiką ir viešąją nuomonę – tai ir yra informacinio karo esmė.

Informacinis karas padedant žiniasklaidai gali būti vykdomas ir pačioje šalyje. Perteikdama informaciją, žiniasklaida turi galią pasakyti, kas yra politiškai tikra bei teisinga, o kas – ne; sudaryti tam tikras politines darbotvarkes socialiniams ar kitiems klausimais spręsti ir sulaukyti, nukreipti arba pašalinti kitus darbotvarkės klausimus²². Pateikdama tik tam tikrą informaciją, žiniasklaida formuoja realybę. Tai, kas nepateikta informacinėje erdvėje, visuomenei neegzistuoja. Nežinodama visuomenė nereaguoja, nes tai niekaip neveikia atskirų individų elgesio. Atvirkštinis variantas taikomas siekiant palankaus visuomenės elgesio, pritarimo tam tikriems procesams. Nuolatinis informacinis srautas, susijęs su vienokiomis ar kitokiomis temomis, sustiprina visuomenės išpūdį dėl minėtų problemų ar procesų aktualumo, tuo pačiu užgoždamas ir pašalindamas iš politinės dienotvarkės potencialiai nerimą keliančius procesus. Be to, „patraukliai“ suformulavus ir pagrindus problemą ar kryptingai nušvietus tam tikrą situaciją, galima tikėtis visuomenės pritarimo tolimesniems valdžios veiksmams. Kada piliečiai iš dalies yra indoktrinuoti, tada prašo tokių sprendimų, kuriuos valdžia yra nusprendusi priimti.²³ Šiame informacijos amžiuje žiniasklaidai tapus tarpininke tarp valdžios ir visuomenės, masinės informacijos priemonės dažnai yra naudojama kaip instrumentai valstybių piliečiams „programuoti“.

Sunku tiksliai išmatuoti informacinio karo poveikį – kiekviena šalis gali paveikti kitos šalies vidaus ar užsienio politiką, visuomeninį gyvenimą. Informacinio karo padariniai nėra matomi plika

²⁰ Lewis B.C. Information Warfare// The Federation of American Scientists. – URL: <http://www.fas.org/irp/eprint/snyder/infowarfare.htm> [žiūrėta 2008 03 05]

²¹ Giddens A. Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje/ Iš anglų kalbos vertė V.Radžvilas. - Vilnius: Pradai, 2000. – p. 28. - ISBN 9986-943-60-4

²² Lindblom C. E., Woodhouse E. J. Politikos formavimo procesas/ Iš anglų kalbos vertė D.Gudelis. – Vilnius: Algarvė, 1999. – p. 179. – ISBN 9986-856-54-X

²³ Ten pat. – p. 189

akimi, tokio karo tikslas – sumažinti „atstumą“ tarp to, kas vyksta iš tiesų, ir to, ko siekiama, kad vyktų.²⁴ Kaip bebūtų, didesnio ar mažesnio masto informacinis karas karų ir krizių metu naudojamas jau ne vieną tūkstantį metų, o taip sparčiai vystantis šiuolaikinėms informacinėms ir komunikacinėms technologijoms, informacinio karo atakų daugės ir jos bus intensyvesnės.

*

Šiuolaikinis pasaulis – informacijos pasaulis, kuriame keičiasi galios supratimas ir vis didesnė reikšmė skiriama informacijai. Taip pat didėja ir masinės informacijos priemonių, galinčių paskleisti informaciją platesniam žmonių ratui, svarba. Ypač vis didesnę vaidmenį visuomenės informavime vaidina internetinė žiniasklaida, kuri dėl informacijos pateikimo operatyvumo, geografinių ribų panaikinimo ir galimybės prisidėti prie publikuojamos informacijos turinio sparčiai populiarėja. Šiuolaikinėje skubančioje vartotojiškoje visuomenėje, neturint galimybių daugiau laiko skirti individualiam domėjimuisi mus supančiu pasauliu, internetas, televizija, radijas ir spauda tampa pagrindiniais sąlyčio su pasauliu ir realybe taškais. Žiniasklaida formuoja mūsų realybės suvokimą. Tačiau dėl visuomenės informavimo priemonių priklausomybės ir skirtingai suvokiamų svarbiausios informacijos atrinkimo kriterijų, visuomenei gali būti pateikiama neobjektyvi informacija, o tuo pačiu konstruojamas tikrovės neatitinkantis realybės suvokimas. Išaugusi informacijos svarba ir žiniasklaidos galia konstruoti realybės suvokimą sąlygojo informacinio karo atsiradimą. Jo esmė – masinės informacijos priemonių pagalba informacinių srautų valdymas globalioje informacinėje erdvėje siekiant paveikti sau naudinga linkme valstybių vykdomą politiką ir viešąją nuomonę. Informacija ir jos valdymas tampa viena iš pagrindinių valstybės galios išraiškų.

²⁴ Расторгуев С.П. Информационная война. - Москва: Радио и связь, 1999. – p. 209. - ISBN 5-256-01399-8

2. RUSIJOS FEDERACIJOS POLITIKOS PABALTIO VALSTYBIŲ ATŽVILGIU RAIDA

2.1. Boriso Jelcino valdymo laikotarpis

Skirtinga valstybių geografinė padėtis ir dydis lemia kaip skirtingai istoriškai klostosi tarpusavio santykiai su kitomis valstybėmis. Mažosios valstybės visada priklausė nuo didžiųjų valstybių interesų ir vykdomos politikos. Ne išimtis ir trys nedidelės Baltijos jūros rytinėje pakrantėje esančios valstybės – Lietuva, Latvija ir Estija, įeinančios į Rusijos interesų zoną. Istoriskai susiklostė, kad Baltijos valstybėms, rusų vadinamomis Pabaltijo šalimis (страны Прибалтики) arba artimuoju užsieniu, per paskutinius šimtą metų teko patirti ir okupaciją, ir ekonominę blokadą, ir nenutrūkstamą spaudimą dėl su Rusijos interesais nesutampančios politikos vykdymo. Didžioji kaimynė, būdama viena įtakingiausių tarptautinės politikos veikėjų, nuolatos palaiko su aplinkinėms mažesniosioms valstybėmis komplikuotus santykius ir kelia susirūpinimą demonstruojama galia. Tiesa, buvo keletas laikotarpių, kada tarpusavio santykiai šiek tiek normalizuodavosi, dažniausiai tai su viena, tai su kita Baltijos valstybe, tačiau toks santykių normalizavimasis taip pat buvo susijęs su Rusijos interesais arba „skaldyk ir valdyk“ politika.

1990-1991 metais Rusijos ir Baltijos šalių santykiai buvo patys šilčiausi per visą šių keturių nepriklausomų valstybių istoriją. Tuomet Baltijos valstybės ir Rusija kuriam laikui net buvo tapusios sąjungininkėmis, nes sutapo interesai ir požiūris į tuo laikotarpiu dar gyvavusios Sovietų Sąjungos vadovybę. Tuometiniam Sovietų Sąjungos vadovui Michailui Gorbačiovui pradėjus vykdyti „perestrojką“ bei šiek tiek atleidus komunistinio režimo gniaužtus, 1990 m. pavasarį visos trys Baltijos valstybės paskelbė apie nepriklausomybės atkūrimą. Sovietų Sąjungos vadovybė, siekdama išlaikyti nepriklausomybę paskelbusias šalis savo sudėtyje, ėmėsi įvairių spaudimo priemonių, tačiau šią „sugražinimo“ politiką pradėjo komplikuoti taip pat nesenai suverenitetą paskelbusi Rusijos Federacija su tuometiniu Aukščiausios Tarybos pirmininku, vėliau prezidentu, Borisu Jelcinu priešakyje. B. Jelcinas užstojo Baltijos valstybes, pasisakė už jų teises į savarankiškumą.²⁵ Be to, jis kartu su Rusijos Federacijos ministru pirmininku I. Silajevu inicijavo derybas su Baltijos valstybėmis dėl jų nepriklausomybės pripažinimo bei kiekvienos iš jų ir Rusijos tarpvalstybinių santykių pagrindų

²⁵ Ольбик А. Балтийский вектор Бориса Ельцина: [elektroninis išteklius]. – p. 60. – URL: <http://books.prometey.org/read/14/page1/1810.html> [žiūrėta 2008 07 15]

sutarties pasirašymo.²⁶ Rusijos federacija sutartį su Estija ir Latvija pasirašė 1991 metų sausio mėnesį, o su Lietuva derybos užtruko dėl Rusijos derybininkų nenoro sutartyje aiškiai formuluoti savo poziciją dėl 1940 metų įvykių, tačiau tų pačių metų liepą sutartis buvo pasirašyta ir su Lietuva. Per 1991 metų sausio mėnesį vykusius tragiškus įvykius Lietuvoje ir Latvijoje taip pat buvo sulaukta stipraus B. Jelcino palaikymo. Tuo metu Baltijos valstybių ir Rusijos Federacijos vadovai pasirašė pareiškimą, kuriame sakoma, kad šalys pripažįsta viena kitos valstybinį suverenitetą, bei paskelbė bendrą pareiškimą Jungtinėms Tautoms dėl Sovietų Sąjungos įvykdytų veiksmų Baltijos valstybių atžvilgiu. Taip pat B. Jelcinas kreipėsi į karius, tarnaujančius Rusijos ir Baltijos respublikų teritorijoje bei kvietė nepasiduoti reakcijos jėgoms ir, prieš einant šturmuoti civilius pastatus Baltijos žemėje, susimąstyti apie Rusijos ir jos tautos ateitį.²⁷ Tokia palanki ir aktyvi B. Jelcino politika Baltijos valstybių atžvilgiu labai sustiprino šalių pozicijas siekiant nepriklausomybės. 1991 m. rugpjūčio mėnesį Maskvoje B. Jelcino vadovaujamos demokratinės jėgos nugalėjo pučistus, kas lėmė galutinį SSRS subyrėjimą. Realią politinę valdžią perėmus Rusijos Federacijai, netrukus formalioji SSRS vadovybė priėmė nutarimą, skelbiantį apie trijų Baltijos valstybių nepriklausomybės pripažinimą.

Galima būtų teigti, kad toks geranoriškas bendradarbiavimas 1990-1991 metais tarp Rusijos ir Baltijos valstybių buvo paremtas tik bendrais interesais – išeiti iš Sovietų Sąjungos sudėties ir siekti suvereniteto, tačiau negalima nuvertinti pačio B. Jelcino indėlio tokiuose tarpusavio santykiuose, jo palankaus požiūrio į šias tris valstybes ir į demokratiją. B. Jelcinas ėmėsi vadovauti demokratijos šalininkams būdamas beveik 60-ies metų, prieš tai visą gyvenimą priklausęs Komunistų partijai. Tolimesnė jo vykdoma vidaus ir užsienio politika parodė, kad deklaruojamos demokratinės pažiūros nebuvo vien tik kelias į valdžią (išimtimi galime laikyti tik jėgos panaudojimą konflikte su parlamentu ir karą Čėčėnijoje). Pasak tuometinio Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko V. Landsbergio, „B. Jelcinas su kaimyninėmis valstybėmis kūrė santykius kaip lygus su lygiais, paremtais demokratijos principais“.²⁸ 1990-1991 metų laikotarpis parodė, kaip palankiai gali klostytis Baltijos šalių ir Rusijos tarpusavio santykiai, jei yra draugiškas ir konstruktyvus bendradarbiavimas.

Deja, žlugus bendram „priešui“ - Sovietų Sąjungai, nebeliko visas keturias valstybes vienijančių interesų ir tarpusavio santykiai ėmė keistis. Tolimesnė jų raida darėsi vis labiau komplikuočiau dėl pernelyg didelių šalių elito politinės sąmonės ir netgi įsivaizdavimo, kaip šalių

²⁶ Stankevičius Č. Nepriklausomybės pripažinimo atnaujinimas// XXI amžius: internetinis laikraštis: [elektroninis išteklius]. 2006 12 20. – Vilnius, 2006. – URL: <http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/horizontai/20061220/4-1.html> [žiūrėta 2008 07 15]

²⁷ 1991 metų sausio mėnesio ir vėlesnių įvykių kronika. – URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_d=62721&p_r=4111&p_k=1 [žiūrėta 2008 07 19]

²⁸ Sytas A. Landsbergis sakė „BBC World“: Lietuva Jelciną minės su dėkingumu ir pagarba// alfa.lt: naujienų portalas: [elektroninis išteklius]. 2007 04 23. – Vilnius, 2007. – URL: <http://www.alfa.lt/straipsnis/134892> [žiūrėta 2008 07 19]

santykiai turėtų klostytis ateityje, skirtumų.²⁹ Rusijos Federacijai tapus Sovietų Sąjungos įsipareigojimų, teisių ir turto perėmėja iškilo naujo pobūdžio problemos. Pirmiausia tai Baltijos šalyje dislokuotos sovietų kariuomenės likimas. Baltijos valstybės siekė kuo greičiau išvesti svetimą kariuomenę iš savo teritorijos, kai tuo tarpu Rusijai buvo naudinga užlaikyti šį procesą, nes didesnių materialinių resursų reikalavo kur kas gausesnių pajėgų išvedimas iš kitų Vidurio ir Rytų Europos valstybių. Pažymėtina, kad bendradarbiaujant aukščiausiu valstybių vadovų lygiu, susitarimai dėl kariuomenės išvedimo buvo pasiekti gana greit, tačiau žemesniuose lygiuose derybos strigo. Įvairūs Rusijos pareigūnai bandė vilkinti procesą ir skatino Baltijos valstybių ir Rusijos santykių aštrinimą. Tik nuolatinis tiek Lietuvos, tiek Latvijos, tiek Estijos vadovų ryšių palaikymas su Rusijos Federacijos vadovybe, pirmiausia su B.Jelcinu, ir aktyvi politika ieškant paramos tarptautinėje bendruomenėje lėmė, spartesnę kariuomenės išvedimo proceso eigą.

Be kariuomenės išvedimo Baltijos šalių ir Rusijos santykiuose iškilo ir eilė kitų problemų – valstybinių sienų nustatymas, rusų karinių pensininkų socialinės garantijos, tautinių mažumų Baltijos šalyse teisių apsauga, Kaliningrado tranzito klausimas. Visų šių problemų sprendimas užsitęsė kur kas ilgiau ir šiek tiek komplikavo tarpusavio santykius, tačiau bendradarbiavimas vyko. Prastėjo tarpusavio ekonominiai ryšiai dėl Baltijos šalių siekio perorientuoti prekybą į Vakarų. Daug nesklandumų ir tarpusavio santykių paaštrėjimo įnešė Baltijos šalių pasiryžimas siekti narystės Europos Sąjungoje ir NATO. Tiesa, Rusija iki 1993 metų pabaigos net neprieštaravo NATO plėtrai šiame regione. 1993 metų rugpjūčio 26 d. lankydamasis Lenkijoje, Rusijos prezidentas B.Jelcinas pareiškė, kad „Rytų Europos šalys gali laisvai jungtis prie sąjungų, kurias laiko būtinomis“.³⁰ Tačiau netruks Rusijos pozicija pasikeitė, imta teigti, kad NATO plėtra neatitinka Rusijos interesų, ir NATO priartėjimas prie Rusijos sienų gali sudaryti tiesioginę grėsmę Rusijai. Toks pozicijos pasikeitimas gali būti susijęs su tuo, jog Baltijos šalys iki 1993 metų pabaigos buvo tik užmezgusios ryšius su NATO ir oficialiai nepareiškusios noro prisijungti prie Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijos. Be to, 1993 metų antroje pusėje Rusijos vidaus politikos įvykiai (ekonominės reformos, prezidento ir Federalinės Dūmos konfliktas, pasibaigęs jėgos panaudojimu) galėjo sumažinti užsienio politikai ir galimam NATO priartėjimui skiriamą dėmesį. Rusijai pirmiausia reikėjo susitvarkyti su vidaus problemomis, užsitikrinti stiprią valdžią, kuriam laikui atidedant įtakos susigrąžinimą regione. Šiek tiek išivyravus stabilumui Rusijos viduje, NATO priartėjimo klausimas vėl ėmė aštrinti santykius su Baltijos šalimis. 1997 m. Rusijos užsienio reikalų ministerijos parengtame pirmajame Rusijos politikos Baltijos šalių atžvilgiu koncepciją atspindinčiame doktriniame dokumente „Ilgalaikė Rusijos linija Baltijos

²⁹ Vitkus G. Diplomatinė aporija: tarptautinė Lietuvos ir Rusijos santykių normalizacijos perspektyva: monografija. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006. – p. 29. – ISBN 9986-19-961-1

³⁰ Ten pat, p. 44.

valstybių atžvilgiu“ buvo įtvirtinta valstybės pozicija – Baltijos valstybių stojimas į NATO ir Europos Sąjungą yra griežtai nepriimtinas Rusijai.³¹ Rusijos pusė laikėsi patvirtintos tarpusavio santykių koncepcijos ir bandė visais įmanomais būdais - tiek spaudimu, tiek grasinimais, tiek geranoriška politika - priversti Lietuvą, Latviją ir Estiją pakeisti orientacijos į vakarus kryptį. Netgi buvo bandoma izoliuoti Baltijos valstybes tarptautiniu mastu, skleidžiant gandus ir kompromituojant, ypač rusakalbių tema, nes geri santykiai su kaimynais buvo svarbi narystės Aljanse išankstinė sąlyga. Vakarų valstybėms nepatikėjus Rusijos propaganda, o Baltijos šalims tvirtai laikantis savo pozicijos, bendradarbiavimas su Rusija darėsi vis komplikuočiau ir iki pat B.Jelcino valdymo pabaigos, 1999 metų gruodžio mėnesio, nebepasiekė to santykių lygio, koks jis buvo 1990-1991 metais.

Antroje B. Jelcino valdymo laikotarpio pusėje vienu svarbiausių Rusijos užsienio politiką lemiančių faktorių formuojant Rusijos užsienio politiką, ypač posovietinės erdvės valstybių atžvilgiu, tapo Rusijoje augantis nacionalizmas. Subyrėjus Sovietų Sąjungai ir ketvirtadaliu sumažėjus teritorijai, bei įsivyravus vienodesnei nei bet kada gyventojų etninei sudėčiai (2002 m. Rusijos gyventojų surašymo duomenimis, save rusais laikė 80 proc. visų gyventojų³²), Rusijai atsirado galimybė pasitelkti rišamąją nacionalizmo jėgą ir konsoliduotis į šiuolaikinę tautinę valstybę, ko nebuvo galima padaryti anksčiau dėl didelės tautų įvairovės.³³ Sovietmečiu kiekvienas žinojo, kad gyvena didingoje šalyje, kurios pilietis pirmasis lankėsi kosmose, o kuriama ginkluotė neturi analogų pasaulyje. Žlugus Sovietų Sąjungai, vykstant tiek politinei, tiek ekonominei suirutei šalyje, „didybės sindromas“ buvo pamirštas. Tačiau stabilėjanti situacija sudarė sąlygas vėl plisti nacionalistinėms nuotaikoms. Tik rusiškas nacionalizmas, kaip teigia politologas Aleksandras Janovas, pasižymi agresiniais, ekspansiniais ir imperiniais atspalviais.³⁴ Nacionalizmo idėjos patrauklumą pastebėję politikai, ėmė vis labiau ją propaguoti. Nors daugumos Rusijos politikų nuomonė dėl vidaus problemų skyrėsi, tačiau buvo sutariama, kad Rusija turi susigrąžinti savo įtaką posovietinėje erdvėje bei pripažinimą tarptautinėje arenoje. „Normalios valstybės“ šalininkų, kurie pritarė buvusių sovietinių respublikų nesijungimui ir ribotam pasauliniam Rusijos vaidmeniui, gretos retėjo, nes dauguma žmonių juos laikė silpnais, bijančiais Vakarų ir nepaisančiais istorinių Rusijos tradicijų.³⁵ Dešimto dešimtmečio viduryje draugišką požiūrį užsienio politikoje, kada kitos šalys matomos kaip partnerės, pakeitė

³¹ Воронов К. Кому же не хватает диалога?// Независимая Газета, 2001, # 10 (30) , 2001 04 23. – URL: http://world.ng.ru/problem/2000-06-01/6_lackofdialogue.html [žiūrėta 2008 07 20]

³² Всероссийская перепись населения 2002 года// Национальный состав. - URL: <http://www.perepis2002.ru/content.html?id=11&docid=10715289081463> [žiūrėta 2008 07 22]

³³ Kinčinitis V. Rusiškasis nacionalizmas – svyruojantis Golemas (I)// Geopolitinių studijų centras: [elektroninis išteklius]. 2007 06 27. – Vilnius, 2007. – URL: <http://www.geopolitika.lt/?artc=917> [žiūrėta 2008 06 18]

³⁴ Янов А. После Ельцина. „Веймарская“ Россия. – Москва: Московская городская типография А. С. Пушкина, 1995, p. 253. – ISBN 5-900816-09-5. - URL: <http://lib.ru/POLITOLOG/yanow.txt> [žiūrėta 2008-06-18]

³⁵ Bugajski J. Šaltoji taika: naujasis Rusijos imperializmas/ Iš anglų kalbos vertė Tamošiūnaitė I., Turauskienė R. – Vilnius: Artlora, 2006, p. 12-13. – ISBN 10:9955-508-19-1. - ISBN 13:978-9955-508-19-9

neimperialistinis – nacionalistinės idėjos, siekis atkurti turėtą Rusijos įtaka posovietinėje erdvėje, priešiškus bendradarbiavimui. Imperinis mąstymas ir valstybės didybės idėja atspindėjo ir Rusijos tarpusavio santykiuose su Baltijos šalimis. Rusijos pozicija daugeliu klausimų ėmė griežtėti, daugėjo konfrontacijos, todėl pasiekti kompromisą darėsi vis sunkiau.

Pirmajame Rusijos ir Baltijos šalių, kaip nepriklausomų valstybių, tarpusavio santykių dešimtmetyje buvo oficialiai paliesta Baltijos šalių okupacijos tema, kurios svarstymas vėlesnėje Rusijoje kategoriškai atmetamas. 1991 metų liepos 29 dieną Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas V.Landsbergis ir Rusijos Federacijos prezidentas B.Jelcinas pasirašė Tarpvalstybinių santykių pagrindų sutartį, kurios preambulėje Rusija pripažino nepriklausomą Lietuvos Respubliką ir pasisakė už SSRS įvykdytos Lietuvos aneksijos pasekmių pašalinimą³⁶, tuo patvirtindama Lietuvos teritorijos neteisėtos okupacijos ir aneksijos faktą.³⁷ Okupacijos tema paliesta ir kitame tarptautiniame dokumente - 1996 metų sausio 25 dienos Rusijos Federacijos priėmimo į Europos Tarybą sutartyje, kurioje įrašytas Rusijos įsipareigojimas sukurti kompensacijų bei repatriacijos fondus išvežtiems praeityje okupuotų Baltijos šalių tremtiniais ir jų palikuonims grįžti į tėvynę.³⁸ Rusijos pusė visada nenoriai kalbėjo apie okupaciją, buvo daug išsisukinėjimų, interpretacijų, bet nepaisant to, būtent B.Jelcino prezidentavimo laikotarpiu netiesiogiai buvo pripažintas okupacijos faktas. Galbūt todėl, kad ir pats Rusijos prezidentas smerkė Stalino režimą ir jo vykdytas represijas.³⁹

Borisui Jelcinui vadovaujant buvo pakloti demokratinės Rusijos pamatai, atsisakant totalitarinės sistemos, pradėtos esminės politikos ir ekonominės reformos. Vos atėjęs į valdžią, jis parodė pasauliui, kad ir Rusija gali būti demokratiška – be spaudos suvaržymų ir cenzūros, su laisvais rinkimais ir laisvos rinkos ekonomika, su draugiška užsienio politika. Tai buvo ypač aktualu nedidelėms nepriklausomybę paskelbusioms valstybėms – Lietuvai, Latvijai ir Estijai. Į jas B. Jelcinas visada žiūrėjo palankiai. Kaip pasakė tuometinis Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas V.Landsbergis, „Boriso Jelcino naujoji Rusija nebuvo priešas. Ir Jelcinas norėjo gerų santykių, galbūt net norėjo parodyti tam tikrą globą arba gerą, palankų požiūrį į Baltijos valstybes. Jis buvo vienintelis iš visų buvusių sovietinių vadovų, kuris yra privačiai pasakęs, jog Baltijos tautos yra laisvos ir tai yra

³⁶ Sutartis tarp Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos ir Lietuvos Respublikos „Dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų“. – URL: <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/getfmt?C1=e&C2=97613> [Žiūrėta 2008 07 04]

³⁷ Žalimas D. SSRS okupacijos žalos atlyginimo įstatymas ir Rusijos Federacijos atsakomybės tarptautiniai pagrindai// Politologija: mokslo darbai. - Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, Nr. 4(44). - ISSN 1392–1681. - URL: http://www.leidykla.eu/fileadmin/Politologija/44/Dainius_Zalimas.pdf [Žiūrėta 2008 02 14]

³⁸ Landsbergis V. Iš kur ta žala ir ką su ja daryti?// Veidas: savaitraštis. – Vilnius, 2004, Nr. 35. – URL: [http://www3.mruni.lt/padaliniai/leidyba/jurisprudencija/10\(88\).pdf](http://www3.mruni.lt/padaliniai/leidyba/jurisprudencija/10(88).pdf) [Žiūrėta 2008 07 10]

³⁹ Мамонтов В. Б. Ельцин: „Я хотел, чтобы люди были свободны“// Известия, 2006 02 01. – URL: <http://www.izvestia.ru/person/article3064619/> [Žiūrėta 2008 07 10]

gerai“.⁴⁰ Tačiau taip geranoriškai kitų valstybių atžvilgiu nusiteikusių Rusijos politikų, kaip B. Jelcinas, nebuvo daug. Be to, valstybės politiką apsprendžia ne tik prezidentas, bet ir tokios svarbios institucijos kaip parlamentas, ministerijos. Baltijos valstybių vadovų tiesioginio ryšio ar susitikimų su B. Jelcinu pagalba buvo „pralaužiami ledai“, palengvinamos arba pagreitinamos Baltijos šalių ir Rusijos derybos vienokiu ar kitokiu klausimu, tačiau taip visų tarpusavio problemų išspręsti nebuvo įmanoma. Tuo labiau, kad Rusijoje pradėjo vyrauti su imperializmu sumišusios nacionalistinės nuotaikos. Tas gera kaimyninėms valstybėms žadantis demokratijos daigelis, kuris buvo išdygęs pirmaisiais B. Jelcino prezidentavimo metais, autokratija įmirkusioje Rusijos žemėje neprigijo. Kai kurie pačio B. Jelcino veiksmai taip pat nesiderino su demokratinėmis nuostatomis – konflikto su parlamentu sprendimas jėga, Čečėnijos karas, įpėdinio paskyrimas, pasinaudojimas žiniasklaida kandidatuoju antrai prezidento kadencijai. Nepaisant šių nusižengimų demokratijai, B. Jelcinas stengėsi rusų liaudžiai parodyti kitokį valdymą, be „griežtos rankos“. Bet liaudis jo nesuprato. Po B. Jelcino atsistatydinimo, visoje Rusijoje buvo atlikta apklausa, kurios metu net 85 proc. respondentų išsakė nuomonę, kad neigiamai vertina B. Jelcino vykdytą politiką, būnant prezidento poste. O kaip vieną iš neigiamo vertinimo priežasčių, 11 proc. respondentų nurodė sumažėjusį Rusijos autoritetą tarptautinėje bendruomenėje bei palankią Vakarams politiką.⁴¹

Vertinat Boriso Jelcino prezidentavimo metu Rusijos Federacijos vykdytą politiką Lietuvos, Latvijos ir Estijos atžvilgiu, galima teigti, kad ji buvo palanki Baltijos valstybėms. Nors tarpusavio santykiai ne visada lengvai klostėsi, Baltijos šalys sulaukė B. Jelcino vadovaujamos Rusijos paramos tuo metu, kada jos labiausiai reikėjo – atkuriant valstybių nepriklausomybes. Tiesa, tuo metu toks poelgis atitiko Rusijos interesus - drauge kovoti prieš Sovietų Sąjungos vadovybę, tačiau palankaus požiūrio Baltijos šalys sulaukė ir vėliau. Nors tolimesnis bendradarbiavimas darėsi vis problematiškesnis dėl Rusiją apimančių nacionalistinių-imperialistinių nuotaikų, tačiau per B. Jelcino prezidentavimo laikotarpį buvo išspręstos dvi Baltijos šalims svarbios problemos - išvesta Rusijos kariuomenė ir suderintos tarpvalstybinės sienos sutartys. Kaip parodė vėlesni įvykiai, Borisą Jelciną Rusijos Federacijos prezidento poste pakeitus Vladimirui Putinui, Baltijos šalių ir Rusijos tarpusavio santykiai nebebuvo tokie konstruktyvūs.

⁴⁰ Furmonavičius D. Londone iškilmingai paminėtas Sąjūdžio 20-metis// Draugas: už Lietuvos ribų leidžiamas dienraštis: [elektroninis išteklius]. 2008 06 14. – Chicago, 2008. – URL: <http://www.draugas.org/furmonaviciussajudis.html> [Žiūrėta 2008 07 05]

⁴¹ Уход Ельцина с поста главы Правительства// Всероссийский центр изучения общественного мнения, 2000 01 12. – URL: http://wciom.ru/arkhiv/tematicheskii-arkhiv/item/single/502.html?no_cache=1&cHash=5f8ad22565 [Žiūrėta 2008 07 04]

2.2. Vladimiro Putino valdymo laikotarpis

Rusijos prezidentu tapus Borisui Jelcinui, atrodė, kad Rusija keičiasi, kad bus nutraukta daugelį metų trukusi autoritarizmo tradicija. Iš tiesų, atsirado daugiau liberalizmo ir demokratijos – surengti laisvi rinkimai, užtikrinta žodžio ir spaudos laisvė, pradėtos rinkos ekonomikos reformos. Taip pat į gerą pusę pasikeitė Rusijos užsienio politika tiek kaimyninių, tiek Vakarų valstybių atžvilgiu. Vis dėlto, kaip teigia G. Vitkus, „nepaisant visų demokratinų pasiekimų, Rusijos visuomenei ir jos elitui taip ir nepavyko perveikti savo imperinio mąstymo ir suvokti Sovietų Sąjungos subyrėjimą ne kaip nesėkmę, bet kaip pasisėkimą“.⁴² Prie to dar svariai prisidėjo pablogėjusi šalies ekonominė padėtis, nors tai yra logiškas perėjimo nuo planinės prie rinkos ekonomikos proceso etapas. Nusivylusių naująją Rusiją buvo didžioji dauguma. Kaip 2000 metais viename iš savo interviu teigė istorikas Vadimas Kožinovas, „Rusija atsidūrė prie ribos, arba ji grįš į savo tikrąjį istorinį kelią, arba tiesiog žlugs. O grįžti į savo istorinį kelią – tai gyventi pagal savus įstatymus, nesivadovaujant svetimu supratimu ir svetima istorine patirtimi“.⁴³ Rusija pasirinko grįžti į savo istorinį kelią. Po B. Jelcino prezidentavimo metų prastos vidaus politikos, nesisteningų reformų, nesėkmingo karo Čėčėnijoje, šalyje išgalėjęs oligarchams, ypač aukštai infliacijai, Rusijos žmonės buvo pasiilgę stabilumo. Jį suteikė naujuoju prezidentu tapęs Vladimiras Putinas.

Vos atėjęs į valdžią V. Putinas pažadėjo „tvirtos rankos“ politiką – ryžtingai kovoti su nusikalstamumu ir korupcija, teroristinių ir separatistinių grupių likvidavimą, gyventojų apsaugą nuo ekonominių negandų, atkurti Rusijos galią pasaulyje. Netrukus Rusija vėl ėmėsi karinių veiksmų prieš separatistinę Čėčėniją. Tuo metu pasaulyje išaugusios naftos ir dujų kainos bei paklausa leido jų didelius išteklius turinčiai Rusijai pradėti spręsti daug nuo B. Jelcino prezidentavimo laikotarpio susikaupusių ekonominių problemų. V. Putino populiarumas sparčiai išaugo – per prezidento rinkimus už jį balsavo 53 proc. rinkėjų⁴⁴, o po metų šiame poste jį palaikė jau 75 proc. Rusijos gyventojų.⁴⁵ Tauta vėl buvo valdoma taip trokštamos „tvirtos rankos“. Palaipsniui Rusija ėmė tolti nuo demokratijos. V. Putinas ėmėsi stiprinti federalinio centro galią ir sukūrė vadinamąją „valdžios vertikalę“ su savo atstovais regionuose, tiesioginiais gubernatorių skyrimais, susiaurinta regionų savivalda. Sukurta nauja proprezidentinė partija „Vieningoji Rusija“, sugriežtinus rinkimų įstatymą

⁴² Vitkus G. Diplomatinė aporija: tarptautinė Lietuvos ir Rusijos santykių normalizacijos perspektyva: monografija. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006. – p. 71. – ISBN 9986-19-961-1

⁴³ Кожинов В. Россия, как чудо// Завтра: газета. – Москва, 2000, №12 (329). URL: <http://zavtra.ru/cgi/veil//data/zavtra/00/329/51.html> [Žiūrėta 2008 07 11]

⁴⁴ Президентские выборы в России-2000. URL: <http://geo.1september.ru/2001/01/4.htm> [Žiūrėta 2008 07 11]

⁴⁵ Вы в целом одобряете или не одобряете деятельность...?//Всероссийский центр изучения общественного мнения, 2001 05 04. – URL: http://wciom.ru/arkhiv/tematicheskii-arkhiv/item/single/377.html?no_cache=1&Hash=b19678d788 [Žiūrėta 2008 07 11]

eliminuoja liberalioji opozicija. Neliko tesimų organo sistemos nepriklausomybės. Labai išplėstos specialiųjų tarnybų galios. Per įvairias kontrolės institucijas ir teismus, Kremlius privertė sau paklusti verslo atstovus. Laisva spauda, kuria taip didžiavosi B. Jelcinas, tapo praeitimi – vėl atsirado spaudos cenzūra, valdžia netiesiogiai, per verslo atstovus, ėmė kontroliuoti žiniasklaidą. Rusijos vidaus politikoje stiprėjo autoritarinės tendencijos.

V. Putinas panašia kryptimi pasuko ir Rusijos užsienio politiką. Buvo išplėstas prezidentūros ir Nacionalinės saugumo tarybos vaidmuo užsienio politikoje. Į svarbiausius postus paskirti patikimi bendražygiai. Į užsienio politiką buvo įtrauktos ir didžiosios energetikos įmonės. Užsienio reikalų ministerija pradėjo koordinuoti Rusijos regionų tarptautinius ryšius. V. Putinas tęsė B. Jelcino pradėtą Rusijos užsienio politikos centralizavimą, tačiau skirtingai nuo B. Jelcino, V. Putinas turėjo užsienio politikos koordinavimo centrą ir aiškų tikslą – sugrąžinti Rusijai supervalstybės statusą.⁴⁶

V. Putinui atėjus į valdžią prasidėjusios permainos atitiko politologo A. Janovo teoriją apie Rusijoje vykstančių procesų cikliškumą. Per visą Rusijos istoriją valstybėje liberalias reformas keisdavo antiliberalias kontrreformos, tuo pačiu išlaikant tą pačią politinę sistemą - autokratiją.⁴⁷ Per paskutinįjį istorijos etapą J. Stalino „teroro laikotarpį“ keitė N. Chruščiovo „atšilimas“, „atšilimą“ keitė L. Brėžnevo „sąstingis“, „sąstingį“ keitė M. Gorbačiovo pradėtos reformos, o baigiamojoje liberalių reformų stadijoje XXI a. pradžioje Rusijai atėjo metas pereiti prie naujų kontrreformų. Tokie cikliški pasikeitimai neabejotinai įtakoja ir valstybės vidaus bei užsienio politiką. Liberalių reformų metu dauguma rusų laiko save artimais Vakarų civilizacijai, todėl santykiai su kitomis valstybėmis pagerėja. Kontrreformų metu priešingai – didžioji visuomenės dalis ima akcentuoti Rusijos „ypatingumą“ ir skirtingumą nuo Vakarų civilizacijos, Rusijos valdžios veiksmuose atsiranda didžiavalstybės, Rusijos imperijos galios motyvai, daugėja agresijos.⁴⁸ Būtent tokia ir tapo V. Putino Rusija – su imperinėmis ambicijomis ir agresyvėjančia užsienio politika, kuri vis labiau atitinka Eurazinę koncepciją.

Eurazinės geopolitinės koncepcijos esmė – Vakarų vertybių atmetimas, priešprieša atlantizmui, t. y. JAV ir jos sąjungininkėms, ir pabrėžtinas Rusijos kaip vientiso ir organiško pasaulio išskirtinumas.⁴⁹ Žymiausias dabartinės Eurazinės koncepcijos teoretikų yra Aleksandras Duginas. Jo knygą „Geopolitikos pagrindai“ Rusijos generalinio štabo karo akademija yra rekomendavusi kaip vadovėlį, o dar 2003 metais tuometinis Rusijos Dūmos Gynybos komiteto pirmininkas Andrejus

⁴⁶ Bugajski J. Šaltoji taika: naujasis Rusijos imperializmas/ Iš anglų kalbos vertė Tamošiūnaitė I., Turauskienė R. – Vilnius: Artlora, 2006, p. 26-37. – ISBN 10:9955-508-19-1. - ISBN 13:978-9955-508-19-9

⁴⁷ Янов А. Русская идея и 2000 год. - New York: Liberty Publishing, 1988, 399 p. – ISBN 0-914481-35-5

⁴⁸ Лапкин В., Пантин В. Динамика образа России и циклы реформ-контрреформ// „Неприкосновенный запас“, 2007, №1 (51). – Москва, 2007. – ISSN 0869-6365. - ISBN 5-86793-053-х. - URL: <http://magazines.russ.ru/nz/2007/1/> [Žiūrėta 2008-09-08]

⁴⁹ Zapolskis M. Rusijos geopolitika: tarp atlantizmo ir neoeurazizmo (I)// Geopolitinių studijų centras: [elektroninis išteklius]. 2006 11 14. – Vilnius, 2006. – URL: <http://www.geopolitika.lt/?artc=291> [Žiūrėta 2008 09 08]

Nikolajevs viešai pavadino Eurazinę koncepciją Rusijos raidos būtinybe ir prielaida.⁵⁰ Todėl galima teigti, kad ši koncepcija artėja prie oficialios Rusijos ideologijos statuso. Eurazinės doktrinos tikslas yra atkurti Rusijos imperiją, prijungiant prie jos naujas teritorijas, o taip pat naujo Eurazijos kontinentinio geopolitinio bloko, nukreipto prieš atlantizmą, sukūrimas. Pagal A. Duginą, Rusija privalo susijungti su Baltarusija, Kazachstanu, Tadžikistanu, Armėnija, Kirgizija, Uzbekistanu, Moldova, Gruzija ir Ukraina. Kaip teigia A. Duginas, kitos išeities nėra, nes šios valstybės pasirodė nesugebančios išlaikyti savo valstybingumo ir neatlaikė laiko išbandymų. O kad pasipriešintų atlantizmui, t.y. JAV įtakai pasaulyje, Rusijai reiktų suartėti su Europa – sudaryti Maskvos-Berlyno ašį, pritraukiant prie jos Paryžių ir taip išardyti JAV ir Europos šalių sąjungą. Savo pozicijų pasaulyje sustiprinimui Rusijos imperijai taip pat strategiškai svarbu sudaryti Maskvos-Tokijo ir Maskvos-Teherano ašis.⁵¹ A. Dugino Eurazinėje doktrinoje paminėtos ir trys Baltijos šalys, bei galimi veiksmai jų atžvilgiu. A. Dugino nuomone, JAV, o kartu ir jos įtakojamos NATO valstybės, siekia tarp Vakarų ir Rusijos sudaryti „sanitarinį kordoną“ iš Lietuvos, Latvijos, Estijos, Lenkijos, Baltarusijos ir Ukrainos. Rusijos tikslas – neleisti tam įvykti. Vienintelis būdas pašalinti „sanitarinį kordoną“ - „iš esmės perdalyti naujus valstybinius darinius grynai geopolitiniu pagrindu. Tai nebūtinai turi automatiškai reikšti teritorijų aneksiją kita valstybe. Gali eiti kalba apie federacijų arba keleto valstybių sukūrimą tų valstybių vietoje, o jų orientacija bus vienareikšmė“.⁵² Nors A. Dugino skelbiama geopolitinė strategija-ideologija kol kas nėra oficialiai patvirtinta ar įtraukta į strateginius dokumentus, tačiau Rusijos vykdoma užsienio politika rodo, kad oficiali valdžios kryptis šioje sityje sutampa su A. Dugino nusakymu kryptimi. V. Putino prezidentavimo metu Rusijos tarpusavio santykiai su Vokietija ir Prancūzija buvo ypač draugiški. Visos trys šalys buvo aršiausios JAV pradėto karo Irake kritikės. Rusiją su Iranu taip pat sieja glaudūs ryšiai – Rusija padeda statyti atominę elektrinę, parduoda daug ginkluotės, užtaria Iraną tarptautinėje bendruomenėje. Rusijos iniciatyva sukurtos Eurazijos ekonominė bendrija, Kolektyvinio saugumo sutarties organizacija, kurių narėmis yra daugelis NVS šalių. Baltijos valstybių, kurios anot A. Dugino yra „sanitarinio kordono“ dalis, atžvilgiu Rusija nesiekia aneksijos, tačiau dėl jos noro daryti įtaką Baltijos valstybių vidaus, ir užsienio politikai, santykiuose įtampa tvyro

⁵⁰ Palmaitis L. Eurazija valdžios skandalų veidrodyje = Eurazja w lustrze skandalów władzy. – Vilnius: Ciklonas, 2003, p. 34. - ISBN 9955-497-45-9

⁵¹ Дугин А. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить пространством. – Москва: Арктогея, 1999, p. 220-246. – ISBN 5-8186-0001-7

⁵² Ten pat. p. 369-371.

nuolat. Pats A. Duginas neslepia, kad nors procesas vyksta lėtai, bet visi veiksmai ir kryptys Rusijos užsienio politikoje vystomi remiantis Eurazine koncepcija.⁵³

A. Dugino skelbiamos tiesos vis labiau priimamos ir pačios rusų tautos. 2001 metais buvo įkurtas Eurazijos judėjimas vėliau išaugęs į tarptautinį judėjimą (atstovybės ir filialai dvidešimt dvejose valstybėse) ir partiją.⁵⁴ Eurazinės geopolitikos koncepcijos sėkmę lėmė praėjusio amžiaus paskutinio dešimtmečio antroje pusėje pradėjusių plisti nacionalistinių nuotaikų sudarytos sąlygos. Eurazinė koncepcija leido užpildyti „ideologinę tuštumą“, susidariusią po Sovietų Sąjungos žlugimo. Prie ideologinių tiesų pripratusi tauta ieškojo to „teisingo mokymo“, o A. Dugino pasiūlytas Rusijos imperijos ir Eurazinio geopolitinio bloko sukūrimas tam labiausiai tiko. Esant didesniai tautos palaikymui, galima drąsiau imtis tam tikrų veiksmų, pažeidžiančių kitų šalių suverenumą – užsienio politika gali tapti agresyvesnė.

Pirmos prezidentavimo kadencijos metu V. Putinas užsienio reikalų srityje vengė konfrontacijos ir stengėsi užmegzti pragmatiškesnius santykius su užsienio valstybėmis, vystyti ekonominį bendradarbiavimą, skirtingai nuo A. Dugino skelbiamos ir siūlomos ekspansinės politikos. Politologai šį laikotarpį vadina įprastu Vakarų ir Rusijos santykių medaus mėnesiu, nes dauguma Rusijos vadovų savo valdymo pradžioje palaiko gana gerus santykius su kitomis užsienio valstybėmis. Iš dalies tai galėjo sąlygoti tuometinė Rusijos padėtis. Rusija turėjo daug socialinių ir ekonominių problemų po 1998 metais šalį ištikusios didelės finansinės ekonominės krizės. Nors tai ir didžiausia pasaulio valstybė, tačiau tuo metu Rusijos autoritetas tarptautinėje bendruomenėje buvo per menkas. Baltijos valstybių atžvilgiu taip pat kurį laiką galėjome stebėti šiek tiek „švelnesnę“ Rusijos užsienio politiką, neskaitant stojimo į NATO klausimo.

Per pirmus du V. Putino valdymo metus, kaip tai buvo daroma ir B. Jelcino prezidentavimo pabaigoje, buvo bandoma priešintis Baltijos valstybių narystei NATO, kadangi toks valstybių pasirinkimas visiškai neatitiko didžiosios kaimynės interesų. Įvairaus rango Rusijos diplomatai nuolatos įspėdavo, kad bet kurios Baltijos valstybės narystė Aljanse kels įtampą santykiuose su Maskva ir provokuos atsakomąsias priemones, sugadins Maskvos ir NATO santykius. Taip pat Rusijos politikų pareiškimuose skambėdavo įprasta rusakalbių tiesių pažeidimo tema. 2001 metais V. Putinas net paragino visų trijų Baltijos šalių rusakalbius gyventojus reikalauti, kad rusų kalbai būtų suteiktas antros oficialiosios kalbos statusas ir kad valstybinėse institucijose rusams pagal proporcinį tose šalyse

⁵³ Дугин А. Евразийская теория, которая всем еще недавно казалась абсурдной, на наших глазах становится евразийской реальностью// Открытая экономика: информационно-аналитический портал: [elektroninis išteklius]. 2006 08 22. – Москва, 2006. – URL: http://www.opec.ru/arhiv.aspx?ob_no=71652 [Žiūrėta 2008 09 08]

⁵⁴ Международное Евразийское Движение. URL: <http://evrazia.info/modules.php?name=News&file=article&sid=1915>

gyvenančių rusų skaičių būtų nustatytos valdžios postų kvotos.⁵⁵ 2001 metų antroje pusėje atviras priešiškus Baltijos valstybių narystei pradėjo mažėti. Nors 2002 metais V. Putinas dar grasino, kad Baltijos valstybių priėmimas turės katastrofiškų pasekmių,⁵⁶ tačiau netrukus, NATO pakvietus septynias kandidates, tarp jų ir Baltijos valstybes, pradėti derybas su Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacija, pastebimas tolimesnis konfrontacijos Rusijos politikoje mažėjimas. Nors grasinantys pareiškimai skambėjo rečiau, tačiau Maskva nenustojo tvirtinti, kad Baltijos valstybės nėra tinkamos tapti NATO narėmis.

Baltijos valstybių narystė Europos Sąjungoje taip pat neatitiko Rusijos interesų ir susidūrė su pasipriešinimu. Maskva stengėsi išnaudoti skirtingas tarpusavio problemas su Lietuva, Latvija ir Estija, siekdama sutrukdyti vykstantiems eurointegracijos procesams. Lietuvos atžvilgiu buvo akcentuojamas Kaliningrado tranzito klausimas. Rusija nebuvo linkusi keisti dar B. Jelcino valdymo laikotarpiu suderėtų sau palankių tranzito sąlygų ir bevizio režimo Kaliningrado gyventojams bei regiono svečiams. Rusijai net pavyko įkalbėti Prancūzijos, Italijos, Ispanijos vadovus, kurie taip pat palaikė bevizio režimo taikymą.⁵⁷ Su Europos Sąjungos pagalba Lietuvai pavyko susitarti su Rusija dėl Kaliningrado tranzito. Tikslas buvo pasiektas tik po ilgų derybų ir sukuriant precedentą, nes supaprastinto tranzito per ES teritoriją tvarka daugiau niekur nėra taikoma. Latvijos ir Estijos atžvilgiu Rusija naudojo teritoriniais ginčais. Lietuva šiuo atžvilgiu buvo palankesnėje situacijoje, nes sutartį dėl valstybinės sienos su Rusija buvo pasirašiusi dar 1997 metais, o Rusijos Dūma ją ratifikavo dar iki Lietuvai įstojant į ES - 2003 metais. Latvijai ir Estijai nepavykus sutartis dėl valstybinių sienų su Rusija pasirašyti prezidentaujant B. Jelcinui, vėliau šį klausimą spręsti darėsi vis sunkiau. Nors tarpvalstybinės sienos sutartys jau buvo suderintos, tačiau Maskva stengėsi atidėti sutarčių pasirašymą tikėdamasi, kad galutinai nenustačius valstybių sienų, Latvija ir Estija nebus tinkamos priimti į ES ar NATO. Rusijos diplomatai nenorą pasirašyti sutartis motyvavo ta pačia priežastimi, kaip sprendžiant bet kurią kitą tarpusavio problemą – Latvijoje ir Estijoje pažeidinėjamos rusakalbių teisės. Aiškiai priešiškas Rusijos pusės nusistatymas neleido dar praėjusio amžiaus paskutinio dešimtmečio pradžioje pradėtas derinti sutartis pasirašyti iki šalių stojimo į ES. Nepaisant to, šios dvi Baltijos valstybės buvo priimtos į ES, tačiau jų sienos su Rusija turėjo kitokį statusą. Nutarta, kad jas ir Rusiją skiria ne siena,

⁵⁵ Bugajski J. Šaltoji taika: naujasis Rusijos imperializmas/ Iš anglų kalbos vertė Tamošiūnaitė I., Turauskienė R. – Vilnius: Artlora, 2006, p. 128. – ISBN 10:9955-508-19-1. - ISBN 13:978-9955-508-19-9

⁵⁶ Jegu M. Почему Россия боится НАТО// Le Monde, 2008 04 17. - URL: <http://www.inosmi.ru/translation/240858.html> [Žiūrėta 2008 09 15]

⁵⁷ Laurinavičius Č. Rusijos užsienio politika po rugsėjo 11-osios// Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2002. – Vilnius, 2003, p. 157-169. - ISSN 1648-8016. – URL: http://vddb.library.lt/obj/LT-eLABa-0001:J.04~2003~ISSN_1648-8016.V_2002.PG_157-169 [Žiūrėta 2008-09-15]

bet kontrolės linija, kadangi tarp šalių dar nebuvo įsigaliojusios sienos sutartys.⁵⁸ Sieną tapo išskirtine ES, nes niekur kitur ES sieną nebuvo pakeičiama kontrolės linija. Tokiu būdu vėl buvo sukurtas precedentas.

Lietuvai, Latvijai ir Estijai įstojus į ES, teritoriniai klausimai neprarado aktualumo, nes Baltijos valstybių sienos su Rusija tapo ir ES sieną. Kitų ES valstybių vadovams padedant paspartėjo ir šių užsitęsusių problemų sprendimas. Praėjus vos metams nuo Baltijos valstybių tapimo ES narėmis, sienų sutartis su Rusija pavyko suderinti, tačiau tiek Latvijai, tiek Estijai vėl iškilo kliūčių. Likus vos keletui dienų iki sutarties tarp Latvijos ir Rusijos pasirašymo, Maskva atšaukė šią procedūrą dėl Latvijos parlamento ketinimo pridėti vienašališkai parengtą deklaraciją, kurioje buvo nuoroda į 1920 m. tarpusavio taikos sutartį, pagal kurią Latvijai turėtų priklausyti Abrenės (Pytalovo) rajonas. Rusijai tai ypač nepatiko. V. Putinas net leido sau pareikšti, kad „jie gaus padvėsusio asilo ausis, o ne Pytalovo rajoną“.⁵⁹ Toks paniekiamas valstybės vadovo požiūris į kaimyninę valstybę nepadėjo bendradarbiavimui, tačiau jis atitiko šalyje tvyrančias imperialistines nuotaikas – nesiskaitymą su kitomis valstybėmis. Po dar keletą metų užtrukusių derybų, sutartis 2007 metais vis dėlto buvo pasirašyta ir ratifikuota abiejų šalių parlamentų. Estija, kaip ir Latvija, suderino sienos sutartį su Rusija 2005 metais, netrukus ji buvo pasirašyta, tačiau Estijos parlamentas ratifikuojančiame sutartį įstatyme paminėjo 1920 metų Tartu taikos susitarimą, kuriuo Tarybų Rusija buvo pripažinusi Estijos nepriklausomybę ir atsisakė visų teisių į jos teritoriją. Maskvos teigimu, toks žingsnis reiškė, kad Estija pasilieka teisę ateityje reikšti teritorines pretenzijas Rusijai. Praėjus vos trimis mėnesiams nuo sutarties pasirašymo Rusijos prezidentas V. Putinas nurodė atšaukti Rusijos parašus Rusijos ir Estijos sienos sutartyje. Tarpvalstybinės sienos problema liko neišspręsta iki šiol. B. Jelcino valdymo laikotarpiu sienos klausimas taip pat nebuvo lengvai sprendžiamas, tačiau tam tikrų susitarimų pasiekti pavyko – buvo pasirašyta sutartis su Lietuva bei suderinti sienos sutarčių projektai su Latvija ir Estija. Prezidentu tapus V. Putinui, politinio sprendimo priėmimo procesas užsitęsė kur kas ilgiau nei techninis sutarčių derinimas. Rusija siekė vilkinti sutarčių pasirašymą, nes kiekviena dirbtinai sukurta problema su Baltijos valstybėmis vėliau buvo panaudojama įtakos darymui dėl kitų tarpusavio problemų sprendimo, labiau atsižvelgiant į Rusijos interesus.

Baltijos valstybių bei Rusijos santykių plėtojimui, sėkmingam bendradarbiavimui sprendžiant problemas, taip pat ir derinant sutartis dėl tarpvalstybinių sienų, labiausiai trukdė skirtingas istorinių įvykių traktavimas. B. Jelcino prezidentavimo laikotarpiu buvo vengiama Baltijos valstybių okupacijos

⁵⁸ Estijos ir Rusijos sienos nepuoš ES teritoriją simbolizuojantys stulpai. - Europos informacijos centras: [elektroninis išteklius], 2004 04 28. – URL: http://eic.euro.lt/lit/Estijos_ir_Rusijos_sienos_nepuos_ES_teri/3148 [Žiūrėta 2008 09 15]

⁵⁹ Путин доходчиво объяснил, что получают те, кто имеет претензии к России.// Телекомпания НТВ: [elektroninis išteklius]. 2005 05 23. - URL: <http://www.ntv.ru/text/news/index.jsp?nid=66050> [Žiūrėta 2008 09 18]

tema, tačiau okupacija buvo pripažinta netiesiogiai. Į valdžią atėjus V. Putinui, buvo atsisakyta B. Jelcino istorinio susitaikymo politikos.⁶⁰ Rusija užėmė griežtą poziciją šiuo klausimu - okupacijos nebuvo, Baltijos šalių prisijungimas prie Sovietų Sąjungos neprieštaravo to laikmečio tarptautinės teisės normoms.⁶¹ Iš dalies tokią Rusijos poziciją lėmė iš okupacijos fakto pripažinimo išskylantis okupacijos padarytos žalos atlyginimo klausimas. Nors Rusija pasiskelbė Sovietų Sąjungos teisių ir įsipareigojimų perėmėja, tačiau iki šiol atsisako priimti atsakomybę už sovietmečio represijas ir mokėti kompensacijas nukentėjusioms valstybėms. Kitas faktorius, lemiantis Rusijos požiūrį į okupaciją, yra sovietinės praeities idealizavimas, kuris ypač sustiprėjo Rusijos prezidentu tapus V. Putinui. Rusijai išgyvenant ne pačius geriausius laikus, Sovietų Sąjungos istorinis laikotarpis buvo pasirinktas kaip imperinės Rusijos didybės pavyzdys. Pradėta ieškoti simbolių, galinčių priminti ankstesnę valstybės didybę. Rusijoje vėl pradėti statyti paminklai J. Stalinui, o naujausios Rusijos istorijos vadovėlyje pažymima, kad „Stalino imperija - SSRS įtakos sfera – teritoriškai pranoko visas Eurazijos praeities galybes, netgi Čingischano imperiją“.⁶² Valstybiniam himnui gražinta Sovietų Sąjungos himno melodija. Pagrindine Rusijos valstybine švente tapo Pergalės diena, kai tuo tarpu Rusijos kaimynėms - Lietuvai, Latvijai ir Estijai - Antrojo pasaulinio karo pabaiga reiškė naujo okupacinio laikotarpio pradžią. O Sovietų Sąjungos žlugimas, kuris Baltijos valstybėms simbolizuoja nepriklausomybės atgavimą, pasak V. Putino, yra „didžiausia amžiaus geopolitinė katastrofa“.⁶³ Be to, minėtame naujausios Rusijos istorijos vadovėlyje, išleistame po V. Putino susitikimo su istorijos mokytojais, neužsimenama apie Baltijos valstybių okupaciją. Rusijos valdžiai oficialiai aukštinant sovietinį laikotarpį Rusijoje, savaip traktuojant istorinius įvykius, atitinkamos pozicijos buvo laikomasi ir kaimyninių valstybių atžvilgiu.

Siekdama užsienio politikos tikslų, V. Putino valdoma Rusija neretai panaudojo ekonominius svertus. Ypač tokia politika taikyta posovietinės erdvės valstybėse, kurių energetinis sektorius buvo vis dar labai priklausomas nuo Rusijos tiekiamų naftos, dujų ar elektros. Sovietiniais laikais sukurta energetinių išteklių transportavimo bei elektros energijos tiekimo sistema bei turimi pagrindiniai energetiniai ištekliai sudaro palankias sąlygas Rusijos energetinio sektoriaus įmonėms veržtis į postsovietinės erdvės valstybių energetikos rinkas. Taip Rusija savo investicijomis gali vis labiau

⁶⁰ Lucas E. Naujasis šaltasis karas: Kremliaus keliama grėsmė Rusijai ir Vakarams/ Iš anglų kalbos vertė Jurčiukonytė A., Rosenaitė I., Valauskaitė E. – Vilnius: Baltos lankos, 2008, p. 29. – ISSN 1822-9247. – ISBN 978-9955-23-143-1

⁶¹ Москва отрицает оккупацию Прибалтики// bbcrussian.com: интернет-портал Русской службы Би-би-си: [elektroninis išteklius]. 2005 05 05. - URL: http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/russia/newsid_4516000/4516093.stm [Žiūrėta 2008 09 18]

⁶² Филиппов А. Новейшая история России 1945—2006 гг.: Книга для учителя. – Москва: Просвещение, 2007 г. – ISBN 978-5-09-017249-3. - URL: <http://www.prosv.ru/umk/istoriya/1.html#n2> [Žiūrėta 2008 09 18]

⁶³ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 2005. – Москва, 2005 04 25. URL: <http://www.kremlin.ru/text/appears/2005/04/87049.shtml> [Žiūrėta 2008 09 20]

kontroliuoti vieną svarbiausių ekonomikos sektorių, kuris tampa politinės įtakos ir kartu spaudimo priemone, tame tarpe ir Baltijos valstybėse. Rusija nevengė Lietuvos, Latvijos ir Estijos atžvilgiu taikyti dalinę energetinę blokadą, prekybinius apribojimus, dirbtines formalias kliūtis prie tarpvalstybinių sienų. Tokių veiksmų dėka siekta daryti įtaka valstybių vykdomai politikai bei gauti didesnės naudos tarpusavio problemų sprendimo procese. Tuo pačiu Baltijos valstybėms padaryti finansiniai nuostoliai, atsiliepę šalies ekonominiam vystymesi, taip diskreditavę pačią valstybės valdžią. Tamprūs Baltijos valstybių ir Rusijos ekonominiai santykiai leido Maskvai piktnaudžiauti esama situacija, kelti įtampą tarpusavio santykiuose ir daryti spaudimą politinių sprendimų priėmimo procese.

Valdant B. Jelcinui Rusijos užsienio reikalų ministerijos parengtame Rusijos politikos Baltijos šalių atžvilgiu koncepciją atspindinčiame doktriniame dokumente „Ilgalaikė Rusijos linija Baltijos valstybių atžvilgiu“ paminėta diferenciacinė politika⁶⁴ buvo dažnai taikoma V. Putino valdymo laikotarpiu. Palankesnė politinių ir ekonominių santykių su Rusija raida priklausė nuo valstybės vadovų pasirengimo nusileisti sprendžiant vieną ar kitą klausimą. Be to, taip elgdamasi Rusija siekė suardyti Baltijos šalių vienybę, iškeliant joms istorinio teisingumo ar galimų grėsmių, kylančių iš Rusijos, klausimus tarptautinėje bendruomenėje.

Vertinat Vladimiro Putino prezidentavimo metu Rusijos Federacijos vykdytą politiką Lietuvos, Latvijos ir Estijos atžvilgiu, galima būtų išskirti du etapus – „gerojo V. Putino“ pirmosios prezidento kadencijos metu ir „griežtojo V. Putino“ antrosios prezidento kadencijos metu. „Gerojo V. Putino“ laikotarpiu taip pat netrūko prieštaravimų ir nesutarimų tam tikrais klausimais, tačiau Rusijos pozicija nebuvo tokia griežta, išskyrus Baltijos šalių narystę NATO. Rusijai pradėjus ekonomiškai stiprėti ir iš dalies susigrąžinus tarptautinį pripažinimą bei V. Putinui stiprinant autokratinį centrinių valdymą, Maskvos tonas Baltijos valstybių atžvilgiu darėsi priešiškesnis. Kaip teigia politologas Gediminas Vitkus, „Rusijos užsienio politika artimajame užsienyje vis akivaizdžiau įgavo „imperijos“ reanimacijos požymių. Išorinis imperializmas santykiuose su kaimynais atspindėjo vis stiprėjančią autoritarizmą šalies viduje“.⁶⁵ Tuo pačiu daugėjo požymių, rodančių, kad veiksmai ir kryptys Rusijos užsienio politikoje vis labiau atitinka Eurazinę geopolitinę koncepciją, kurios tikslas yra atkurti Rusijos imperiją ir sukurti naują Eurazijos kontinentinę geopolitinę bloką. Rusijos užsienio politika Baltijos valstybių atžvilgiu buvo labai panaši į Eurazinės koncepcijos teoretiko A. Dugino pasiūlymus –

⁶⁴ Россия и Балтия: 2010 (1)// Некоммерческая организация Фонд Перспективных исследований и инициатив. – Москва, 2003. – URL: <http://www.psifoundation.ru/publications/2003/05/baltika1.htm> [Žiūrėta 2008 08 01]

⁶⁵ Vitkus G. Diplomatinė aporija: tarptautinė Lietuvos ir Rusijos santykių normalizacijos perspektyva: monografija. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006. – p. 81. – ISBN 9986-19-961-1

nebūtina aneksuoti šias valstybes, svarbiausia, kad jų orientacija būtų vienareikšmė.⁶⁶ V. Putino valdoma Rusija, keldama įvairias dirbtines problemas, taikydama ekonominius svertus, darydama politinį spaudimą, vykdydama diferenciacinę politiką, siekiant išardyti Baltijos šalių vieningumą, bei politinių veiksmų poveikio sustiprinimui panaudodama informacinį palaikymą, stengėsi išlaikyti Lietuvą, Latviją ir Estiją savo įtakos zonoje.

*

Skirtinga valstybių geografinė padėtis ir dydis lemia kaip skirtingai istoriškai klostosi tarpusavio santykiai su kitomis valstybėmis. Mažosios valstybės visada priklausė nuo didžiųjų valstybių interesų ir vykdomos politikos. Ne išimtis ir trys Baltijos valstybės - Lietuva, Latvija ir Estija, įeinančios į Rusijos interesų zoną. Dėl siekio suartėti su Vakarų valstybėmis, o vėliau ir integravimosi į Vakarų valstybių organizacijas, Baltijos šalys susidūrė su Rusijos pastangomis neprarasti įtakos šiame regione. Rusijos užsienio politikos griežtumas Baltijos valstybių atžvilgiu ir politinė konfrontacija priklausė nuo tuometinės Rusijos vadovybės. Rusijos Federacijos prezidento pareigas einant Borisui Jelcinui buvo vykdoma gana palanki užsienio politika Lietuvos, Latvijos ir Estijos atžvilgiu. Nors tarpusavio santykiai ne visada klostėsi sklandžiai ir paskutiniaisiais B. Jelcino prezidento kadencijos metais tarpvalstybiniai santykiai tarp Rusijos Federacijos ir Baltijos valstybių prastėjo, tačiau buvo išspręstos dvi Baltijos šalims svarbios problemos - išvesta Rusijos kariuomenė ir suderintos tarpvalstybinės sienos sutartys. B. Jelciną Rusijos Federacijos prezidento poste pakeitus V. Putinui, Baltijos šalių ir Rusijos tarpusavio santykiai nebebuvo tokie konstruktyvūs. Pirmosios V. Putino kadencijos metu tarpvalstybiniai santykiai dar buvo sąlyginai geri ir Rusija pozicija Baltijos valstybių atžvilgiu nebuvo tokia griežta, išskyrus Baltijos šalių narystės NATO klausimą. Rusijai pradėjus ekonomiškai stiprėti ir iš dalies susigrąžinus tarptautinį pripažinimą, V. Putinui stiprinant autokratinį centrinį valdymą, o Rusijoje plintant imperialistinėms idėjoms, Maskvos tonas Baltijos valstybių atžvilgiu tapo griežtas ir priešiškas. Rusija visais įmanomais būdais stengėsi išlaikyti savo įtaką šiame regione.

⁶⁶ Дугин А. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить пространством. – Москва: Арктогея, 1999, p. 369-371. – ISBN 5-8186-0001-7

3. RUSIJOS FEDERACIJOS POLITIKOS PABALTIOJIMO ŠALIŲ ATŽVILGIU ATSPINDYS INTERNETINĖJE ŽINIASKLAIDOJE

3.1. Informacinis karas ir Rusija

XX amžiuje pradėjus sparčiai plisti ir tobulėti masinės informacijos priemonėms, susidarė geresnės galimybės daug kartų efektyviau panaudoti informaciją siekiant politinių tikslų.⁶⁷ Ypač sėkmingai ir plačiai taikomas informacijos ar informacijos priemonių panaudojamas Rusijos politinėje veikloje. Dar Šaltojo karo metu Sovietų Sąjungoje, esant visiškai valstybės žiniasklaidos monopolui, buvo sukurtas plataus masto propagandos mechanizmas, kurio pagalba pasaulyje buvo skleidžiama komunistinė ideologija, o šalies viduje formuojamas „teisingas supratimas“ apie vykstančius politinius procesus.

Boriso Jelcino prezidentavimo laikotarpiu valstybės vykdomas informacinis karas buvo kurį laiką susilpnėjęs dėl B. Jelcino bandymo priartinti Rusiją prie demokratijos su laisva, be cenzūros ir suvaržymų, žiniasklaida. Be to, kaip ir daugelyje sričių Rusijoje tuo metu tiek vidaus, tiek išorės informacinėje politikoje vyravo chaosas. Žiniasklaidos priemonių svarba ir galia buvo prisiminta po pirmojo Čėčėnijos karo, kurio pralaimėjimą taip pat lėmė tai, kad jis buvo be perstojo kritikuojamas Rusijos žiniasklaidos. Netrukus B. Jelcinui kandidatuojant antrajai prezidento kadencijai, tik didžiulio žiniasklaidos palaikymo dėka, kuris, anot žurnalisto Edvardo Lukaso, prilygo „pačių aršiausių sovietinių propagandistų vertai viešųjų ryšių kampanijai“⁶⁸, jis vėl buvo išrinktas prezidentu. Vėl atradus, kad per spaudą, radiją ir televiziją galima įtakoti valstybėje vykstančius procesus, Rusijos valdžia ėmė skirti daugiau dėmesio žiniasklaidai ir jos pateikiamai informacijai. Tuo pačiu metu Rusijoje atsirado pirmieji rusiški interneto tinklalapiai, 1997 metais įsteigtas pirmasis internetinis žurnalas, o po keleto metų - pirmieji internetiniai laikraščiai⁶⁹. Dėl nepakankamai išvystytos interneto prieigos ir ribotos auditorijos ši nauja visuomenės informavimo priemonė B. Jelcino prezidentavimo laikotarpiu nebuvo naudojama informaciniam karui. Kad padėtis pasikeistų, reikėjo, kad praeitų tik keletas metų.

⁶⁷ Панарин И. Н. Информационная война и дипломатия. – Москва: Городец, 2004. – p. 170. – ISBN 5-9584-0032-0

⁶⁸ Lucas E. Naujasis šaltasis karas: Kremliaus keliamą grėsmę Rusijai ir Vakarams/ Iš anglų kalbos vertė Jurčiukonytė A., Rosenaitė I., Valauskaitė E. – Vilnius: Baltos lankos, 2008, p. 73. – ISSN 1822-9247. – ISBN 978-9955-23-143-1

⁶⁹ Летопись русского Интернета: 1997/ Русский Журнал: интернет-журнал: [elektroninis išteklius]. 2000 10 03. – Москва, 2000. – URL: http://old.russ.ru/netcult/ru_1997.html [žiūrėta 2008 09 12]

B. Jelcino prezidentavimo pabaigoje prasidėjęs informacijos ir informacijos priemonių panaudojimas politikoje suintensyvėjo į valdžią atėjus Vladimirui Putinui. 2000 metais buvo priimta Rusijos Federacijos informacinio saugumo doktrina, kurioje pažymima, kad informacinis valstybės politikos palaikymas atitinka Rusijos nacionalinius interesus informacinėje sferoje, o nacionalinių interesų užtikrinimui būtina stiprinti valstybines masines informavimo priemones, plėsti jų galimybes savalaikiam informacijos pateikimui Rusijos ir užsienio šalių piliečiams.⁷⁰ Be to, doktrina leidžia imtis prevencinio pobūdžio priemonių prieš informacines atakas iš užsienio. Ši doktrina, pasak politikos mokslų eksperto Janušo Bugajski, „leidžia valstybei kištis į žiniasklaidos politiką, nutildyti ar pakeisti leidėjų grupes, o kritikuojančius žurnalistus apkaltinti prijautimu teroristams ir separatistams“.⁷¹ Valdžios vykdomos informacijos srauto kontrolės įteisinimas buvo tik pirmas žingsnis siekiant kontroliuoti žiniasklaidą. Vėliau per įvairias su Kremliumi sietinas verslo struktūras, tame tarpe ir per didžiausią Rusijos bendrovę „Gazprom“, buvo perimamas populiariausių Rusijos laikraščių ir televizijos kanalų valdymas. Be to, pačiai valstybei priklausė keletas populiariausių televizijos kanalų ir radijo stočių. Daugiausia keblumų Kremliui kėlė ir tebekelia internetas. Siekiama užvaldyti kuo daugiau šios informacinės erdvės, nes dėl interneto svetainių gausos ir plačios pasaulinio tinklo geografijos sudėtinga kontroliuoti šią populiarijančią visuomenės informavimo priemonę. 1998 metais Rusijoje buvo tik 1,2 mln. interneto vartotojų⁷², o kompanijos „Jandeks“ 2007 metais atlikto tyrimo duomenimis, internetu Rusijoje jau naudojosi 25 proc. suaugusių šalies gyventojų (29 milijonai žmonių).⁷³ Tai pakankamai didelis kiekis žmonių, todėl nors interneto neina visiškai kontroliuoti, jis nėra paliekamas likimo valiai. Ir šioje informacinėje erdvėje galima aptikti nemažai oficialiosios propagandos. Beveik kiekvienas bent kiek didesniu tiražu leidžiamas spaudos leidinys, ar televizijos kanalas turi savo internetinę svetainę, kurioje gali publikuoti savo rodomą ar spausdinamą informaciją. Taip pat sukurta daug internetinių projektų, kurie pasauliniame tinkle atlieka tas pačias funkcijas kaip spauda ar televizija. Kremliui pradėjus tiesiogiai ar per tarpininkus visiškai kontroliuoti svarbiausius televizijos kanalus, radijo stotis ir laikraščius, bei dalinai kontroliuoti informaciją internete, beveik visa Rusijos žiniasklaida tapo sutelkta vienoje rankose, o kartu ir jos suteikiama galia kontroliuoti ir reguliuoti informacinius srautus, t. y. vykdyti informacinį karą. Pirmiausia prieš savo piliečius, kryptingai formuojant viešąją nuomonę, visuomenės palaikymą politiniams sprendimams. Kitas

⁷⁰ Доктрина информационной безопасности Российской Федерации. – URL: <http://www.infotecs.ru/law/doctrina.htm> [Žiūrėta 2008 09 29]

⁷¹ Bugajski J. Šaltoji taika: naujasis Rusijos imperializmas/ Iš anglų kalbos vertė Tamošiūnaitė I., Turauskienė R. – Vilnius: Artlora, 2006, p. 29. – ISBN 10:9955-508-19-1. - ISBN 13:978-9955-508-19-9

⁷² Urbonas V. Pasaulio žiniasklaidos sistemos. - Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003. – p. 140. – ISBN 9955-456-99-X

⁷³ Развитие интернета в регионах России// Информационный бюллетень компании „Яндекс“, осень-зима 2007 г. – URL: http://download.yandex.ru/company/yandex_on_region_internet_winter_2007.pdf [Žiūrėta 2008 10 01]

informacinio karo objektas – kaimyninių šalių, buvusių Sovietų Sąjungos įtakos sferoje, informacinė erdvė. Kontroliuodamas žiniasklaidą Kremlius turi galimybę kurti atitinkamus realybės modelius, tikintis sau palankaus visuomenės elgesio. Žiniasklaida Rusijoje, skirtingai nuo Vakarų valstybių, tapo įrankiu vidaus ir užsienio politikai formuoti.

Rusijos valdžiai naudingo realybės modelio kūrimas taikomas ir Baltijos šalių atžvilgiu. Kremlius siekdamas savo tikslų dažnai naudoja visą kompleksą priemonių. Be tiesioginių diplomatinių, ekonominių poveikio priemonių taikymo pasirinktai valstybei taip pat naudojamas informacinis karas. Šiame procese tiek Rusijoje, tiek pačiose Baltijos valstybėse įprastas visuomenės informavimo priemonės – televiziją ir spaudą – dėl spartaus šiuolaikinių technologijų plitimo ir augančio vartotojų skaičiaus pradėjo vytis internetinė žiniasklaida.

Internetinės žiniasklaidos pradininkais Rusijoje tapo politiniai technologai Glebas Pavlovskis ir Maratas Gelmanas, 1995 metais įkūrę Efektyvios politikos fondą, kurio veikla - politinių kampanijų vykdymas ir informacinių projektų, pirmiausiai internetinių svetainių, kūrimas. Nors šis fondas buvo įkurtas privačių asmenų, tačiau visada buvo siejamas su Kremliumi ir jo vykdoma politika. Fondas svariai prisidėjo prie B. Jelcino ir V. Putino išrinkimo prezidentais. Taip pat sukūrė pirmuosius Rusijoje internetinius laikraščius ir naujienų portalus, kurių dalis buvo orientuot ne tik į Rusijos, bet ir į buvusių Sovietų Sąjungos respublikų gyventojus. Efektyvios politikos fondo kurtų internetinių leidinių pateikiamas informacijos ir naujienų pobūdis labai artimas oficialiai Kremliaus pozicijai, tame tarpe ir Baltijos šalių atžvilgiu. Atkreiptinas dėmesys, kad nuo fondo įsteigimo iki dabar Efektyvios politikos fondas yra prisidėjęs prie leidimo ar pradėjęs leisti per 50 įvairiausių internetinės žiniasklaidos leidinių, kurių dalis laikoma turintys didžiausią skaitytojų auditoriją Rusijoje.⁷⁴ Prie tokių leidinių priskiriami internetiniai laikraščiai ir internetinės naujienų tarnybos www.lenta.ru, www.vesti.ru, www.strana.ru, www.utro.ru. Dėl minėtų tinklalapių populiarumo, jų pateikiama informacija pasiekdavo ne tik didžiulę savo skaitytojų auditoriją, bet išplisdavo dar plačiau, nes pranešamas naujienas ar straipsnius perteikdavo kiti leidiniai.

Laikui bėgant Kremliaus poziciją Baltijos šalių atžvilgiu nušviečiančių ir didesnes auditorijas turinčių leidinių internete daugėjo. Prie jų prisijungė koncernui „Grazprom“ priklausančių laikraščių „Izvestija“ ir „Komsamolskaja pravda“ internetinės versijos www.izvestia.ru ir www.kp.ru. Taip pat V. Putino administracijoje dirbusio politikos technologo Modesto Kolerovo įkurta ir kurį laiką vadovaujama naujienų agentūra „Regnum“ (www.regnum.ru), bei artimam V. Putino aplinkai milijardieriui Vladimirui Evtušenkoviui priklausanti naujienų agentūra „Rosbalt“ (www.rosbalt.ru).

⁷⁴ Volovoj V. Eteryje – Kremlius! (I)// Geopolitinių studijų centras: [elektroninis išteklis]. 2007 06 13. – Vilnius, 2007. – URL: <http://www.geopolitika.lt/?artc=879> [Žiūrėta 2008 02 12]

Visų minėtų interneto leidinių publikacijos sutampa su oficialia Maskvos pozicija, juose teigiamai atsiliepiama apie aukščiausius valstybės pareigūnus, valstybės vidaus ar užsienio politiką. O jei būna pateikta šiek tiek kritikos, tai ji taikoma tik pavieniams, o ne aukščiausio rango valstybės pareigūnams. Taip pat sėkmingai atspindima Kremliaus kritika kitoms užsienio valstybėms, jų vadovų pareiškimams, ar vykdomai politikai. Minėtos interneto svetainės ir naujienų agentūros pastebimai daugiau skiria dėmesio Baltijos valstybėms negu kiti interneto leidiniai. Be to, būtent jos dažniausiai būna cituojamos kaip šaltiniai, jeigu tai ne oficialių Rusijos pareigūnų pareiškimai Baltijos valstybių tema kitose Rusijos žiniasklaidos priemonėse. Pažymėtina, kad išvardinti internetiniai leidiniai dažnai pateikia arba vienpusę, arba tendencingai interpretuojamą, arba išvis klaidingą informaciją, taip formuodami neigiamą Baltijos šalių įvaizdį. Ypač tuo pasižymi interneto svetainė www.utro.ru, naujienų agentūros „Rosbalt“ ir „Regnum“. Taip pat paminėtinas internetinis projektas www.inosmi.ru. Jis specializuojasi įdomesnių straipsnių iš užsienio žiniasklaidos leidinių apie Rusiją ir pasaulyje vykstančius įvykius vertimu į rusų kalbą. Šiame interneto tinklalapyje taip pat galime rasti publikacijų iš Baltijos valstybių žiniasklaidos priemonių. Dažniausiai pasirenkami versti straipsniai yra susiję su Rusija ir neigiamu jos pateikimu – apie V.Putino valdymo metodus, valdžios kontroliuojamą žiniasklaidą, energetinį ir informacinį karus, propagandą ir pan. Publikuojant daugiausia tik neigiamo pobūdžio straipsnius iš pasirinktos valstybės, galima suformuoti priešišką Rusijai tos valstybės įvaizdį.

Tarptautinės organizacijos „Reporteriai be sienų“ kasmet sudaromame žodžio laisvės valstybėse sąrašė Rusija išlaiko savo pozicijas sąrašo gale.⁷⁵ Tai atspindi ir Rusijos piliečiams pateikiamos informacijos objektyvumą. Daugelis žiniasklaidos priemonių, tame tarpe ir internetinėje erdvėje, pateikia oficialios valdžios poziciją atitinkančią informaciją arba laikosi neutralumo vienu ar kitu klausimu. Rusijoje yra ir objektyvesnę informaciją pateikiančių spaudos leidinių ar televizijos kanalų, tačiau jiems visais įmanomais būdais trukdoma dirbti ir perteikti tą informaciją bent kiek didesnei auditorijai. Opoziciniai leidiniai renkasi laisviausią Rusijoje likusią visuomenės informavimo priemonę – internetą, nors ir čia siekiama užvaldyti kuo daugiau šios informacinės erdvės ir kiek galima sumažinti objektyvesnę informaciją gaunančią auditoriją. Valdžia, ar su ja susijusios verslo struktūros, kuria naujus arba įsigyja esamus oponuojančius valdžios vykdomai politikai tinklalapius, taip didinant įtaką Rusijos visuomenei. Valdžios politiką griežtai kritikavęs internetinis tinklalapis po kurio laiko gali pavirsti Kremliaus rupu, todėl nešališką informaciją pateikiantys leidiniai taip pat keičiasi. Paskutiniaisiais metais vienais objektyviausių Rusijos internetinėje erdvėje galima būtų laikyti internetinį tinklalapį www.grani.ru ir laikraščius „Vedomosti“, „Komersant“, „Novaja gazeta“ internetines versijas

⁷⁵ World Press Freedom Index 2008 - The rankings. – URL: http://www.rsf.org/IMG/pdf/rapport_en-2.pdf [Žiūrėta 2008 10 02]

www.vedomosti.ru, www.kommersant.ru, www.novayagazeta.ru. Šie leidiniai nebijo pateikti informacijos apie oficialiosios Rusijos valdžios veiksmus žlugdant žodžio laisvę, susidorojimą su politiniais oponentais, korupciją valdžios įstaigose ir t. t. Taip pat juose galime rasti netendencingą informaciją apie tris Baltijos valstybes - ar iš tiesų jose toleruojamas fašizmas, ar nuolatos pažeidinėjamos rusakalbių teisės ir pan. Tai visuomenės informavimo priemonės, kurios nedalyvauja informaciniame Kremliaus kare, o vykdo tikrąją žiniasklaidos misiją - užtikrina visuomenės teisę gauti objektyvią ir įvairią informaciją. Tačiau tų, kurie yra tapę Rusijos valdžios įrankiais, formuojančiais didžiosios dalies Rusijos gyventojų nuomonę apie pasaulyje vykstančius procesus, taip pat ir Baltijos šalių įvaizdį, yra kur kas daugiau.

3.2. Baltijos valstybių įvaizdžio formavimas per pagrindinių problemų pateikimą

Žlugus Sovietų Sąjungai, Rusijos santykiai su Vakarų pasauliu ir kaimynėmis tapo šiltesni. B. Jelcinas stengėsi draugiškai sugyventi su kitomis valstybėmis ir laikė jas lygiavertėmis partnerėmis. V. Putino prezidentavimo pradžioje taip pat buvo palaikomi gana draugiški santykiai su Vakarų pasauliu, kartu ir Baltijos šalimis, neskaitant konfrontacijos dėl artėjančio link Rusijos sienų NATO karinio bloko. Vėliau priešiškus Vakarų pasauliui ėmė didėti, dėl Rusijos užsienio ir vidaus politikoje atsispindinčių imperialistinių nuotaikų ir A. Dugino Eurazinės doktrinos idėjų. Tarp rusų ėmė vyruoti „nostalgija imperijai, neapykanta viskam, kas „ne-rusiška“ ir revančo troškimas“⁷⁶. Kaip ir valstybės politikoje, taip ir žiniasklaidoje plito neigiamas Vakarų pasaulio, tame tarpe ir Baltijos šalių, politikos vertinimas. Oficialioje Rusijos politikoje, tuo pačiu ir žiniasklaidoje, išsivyravo ir Sovietų Sąjungos laikais plačiai naudotas priešų leitmotyvas. Priešų apsiaustos tvirtovės įvaizdis tapo efektyviausiu šios šalies vidaus politikos įrankiu.⁷⁷ Dėmesys nuo vidaus problemų nukreipiamas į tariamą priešą ir kylančias grėsmes. JAV pasirinktos kaip pagrindinė grėsmė, blogio ašis, o aplink jas besiburiantis Vakarų pasaulis tik dar labiau didina pavojų Rusijos piliečiams ir pačiai valstybei. Baltijos šalių, kaip ir Gruzijos ar Ukrainos, orientacija į Vakarus tapo pagrindine priežastimi, nulėmusia Rusijos informacinio karo vykdymą šių valstybių atžvilgiu.

Baltijos šalių įvaizdis Rusijos žiniasklaidoje, tame tarpe ir internetinėje, keitėsi kartu su besikeičiančia Rusijos vadovų politika. Nuo B. Jelcino prezidentavimo metu sąlyginai draugiško

⁷⁶ Trimakas R. „Trečiosios Romos“ atkūrimas: Kelios eseistinės pastabos apie Rusijos geopolitinę retoriką// Naujasis Židinys-Aidai, 2004, Nr. 12 (168). – URL: <http://www.aidai.lt/?pid=49&cid=50> [Žiūrėta 2008-09-12].

⁷⁷ Gaivenytė G. „Politologas N.Maliukevičius: „Lietuvai būtų naudingiau, jei JAV prezidentu taptų J.McCainas“// lrytas.lt: internetinis portalas: [elektroninis išteklius]. 2008 09 17/ 14:49. – Vilnius, 2008, p. 3. – URL: <http://www.lrytas.lt/-12216244251221478404-p1-interviu-politologas-n-maliukevi%C4%8Dius-lietuvai-b%C5%ABt%C5%B3-naudingiau-jei-jav-prezidentu-tapt%C5%B3-j-mccainas.htm> [Žiūrėta 2008 10 02]

valstybių įvaizdžio, vėliau trumpo V. Putino „medaus mėnesio“ santykių su Vakarų valstybėmis kontekste iki atvirai priešiško įvaizdžio formavimo besitęsiančio iki šiol. Priklausomai nuo tuometinės Rusijos pozicijos ir siekiamų tikslų, oficialių pareigūnų pareiškimuose ir tuo pačiu internetinėse visuomenės informavimo priemonėse paryškinamos arba esamos tarpvalstybinių santykių su Lietuva, Latvija ar Estija problemos, arba jos dirbtinai sukuriamos. Be to, Rusijos internetinė žiniasklaida savo pateikiamoje informacijoje nevengia vienoje valstybėje kylančias problemas priskirti visoms Baltijos šalims. Priklausomai nuo tuo laikotarpiu esančių Rusijos santykių su Lietuva, Latvija ar Estija, tam tikros problemos gali būti susietos su visomis trimis Baltijos valstybėmis, arba pabrėžtinai pateikiamos kaip kylančios vienoje iš valstybių. Taip pat pažymėtina, kad internetiniai tinklalapiai ir naujienų agentūros pateikdamos informaciją iš Baltijos šalių dažniausiai akcentuoja blogas naujienas arba esamas naujienas interpretuoja taip, kad oficiali kaimyninės valstybės valdžia, jos vykdoma politika atrodo nepatraukliai. Tokia strategija turi konkretų tikslą: Rusijos gyventojams (o kartu ir rusakalbiamis tautinių mažumų atstovams, gaunantiems informaciją apie įvykius savo šalyje iš šių informacinių tinklalapių) įteigti nuomonę, kad Baltijos šalyse nieko gero.⁷⁸ Būtent žiniasklaidos pateikiamos problemos ir informacija kuria Baltijos valstybių įvaizdį Rusijos visuomenėje. Galima būtų išskirti tris pagrindines Rusijos internetinės žiniasklaidos pateikiamas temas, siejamas su Baltijos valstybėmis - rusų tautinių mažumų teisių pažeidimai, sovietinės okupacijos vertinimų prieštaros ir fašizmo apraiškos. Šios temos išlieka ilgiausiai aktualios Rusijos žiniasklaidoje. Teritoriniai klausimai, Kaliningrado tranzitas, NATO ir kitos daugiau dėmesio susilaukusios problemos buvo pateikiamos tik kurį laiką. Nuo to, kokios asociacijos kyla eiliniam Rusijos piliečiui išgirdus Baltijos valstybių pavadinimą, arba, kaip Rusijoje dažnai sakoma Pabaltijo šalių, priklauso visuomenės nuomonė ir galimų valdžios veiksmų tų valstybių atžvilgiu palaikymas.

3.2.1. Rusų tautinių mažumų teisių pažeidimai

Rusų tautinių mažumų teisių pažeidimai yra labiausiai Rusijos oficialių pareigūnų, o taip pat ir internetinės žiniasklaidos akcentuojama problema, susijusi su Baltijos valstybėmis nuo šių valstybių nepriklausomybės atgavimo. Trims Baltijos valstybėms atkūrus nepriklausomybę dalis ruskalbių gyventojų išvyko, tačiau nuo 2000 metų jų skaičius Baltijos valstybėse beveik nepakito. 2008 metų duomenimis Baltijos šalyse gyvena apie 1,5 mln. rusakalbių gyventojų, kurie sudaro: Lietuvoje - 5

⁷⁸ Denisenko V. Internetas Rusijoje – grėsmė oficialiajai valdžiai ar propagandos ginklas?/ Geopolitinių studijų centras: [elektroninis išteklis]. 2007 11 30. – Vilnius, 2007. – URL: <http://www.geopolitika.lt/?artc=1473> [Žiūrėta 2008 09 13]

proc., Latvijoje - 28 proc., Estijoje - 25,7 proc. visų tų valstybių gyventojų.⁷⁹ Jų teisių pažeidimo problema dirbtinai keliama ir primenama kiekvienos kitos problemos pateikime žiniasklaidoje. Sociologas Renaldas Simonianas pažymi, kad „Rusijos žiniasklaida silpnai nušviečia rusakalbių gyventojų teisinės diskriminacijos faktus NVS šalyse, tačiau plačiai ir dažnai neadekvačiai komentuoja rusakalbių gyventojų teisių pažeidimus Baltijos šalyse“.⁸⁰ Atkreiptinas dėmesys, kad kalbant apie šią problemą dažniausiai minimos visos trys Baltijos šalys, nors nesklandumų su rusakalbiais gyventojais kyla tik Latvijoje ir Estijoje. Lietuvoje rusakalbių problemų išvengta dėl iš karto po nepriklausomybės atkūrimo priimto pilietybės įstatymo, pagal kurį Lietuvos Respublikos piliečiais galėjo tapti visi pastovūs šalies gyventojai, nepriklausomai nuo tautybės. Rusijoje taip pat vyrauja nuomonė, kad Lietuvoje rusakalbių situacija yra geresnė, tačiau ne dėl to, kad ši valstybė palankiai žiūri į rusų tautinę mažumą, bet dėl ne tokios gausios rusų bendruomenės, kokia yra kaimyninėse valstybėse.⁸¹ Latvijoje ir Estijoje susiklostė sudėtingesnė situacija. Pirmiausia, šiose šalyse gyveno daugiau rusakalbių nei Lietuvoje. Be to, Latvija ir Estija priėmė griežtesnius pilietybės įstatymus ir savo pilietybę suteikė tik prieš Baltijos šalių okupaciją tose valstybėse gyvenusiems rusų tautybės asmenims ir jų palikuonims. Kitiems Latvijos ir Estijos gyventojams buvo suteiktas nepiliečių statusas, besiskiriantis nuo piliečio statuso tik suvaržymais dėl darbo valstybės tarnyboje, kurie laikui bėgant buvo panaikinti, bet ir balsavimo teisės nesuteikimu. Taip pat abi valstybės vykdė natūralizacijos programas, skatindamos mokytis valstybinės kalbos, istorijos ir priimti pilietybę. Nepaisant valstybių geranoriškų pastangų, 2008 metais tiek Estijoje⁸², tiek Latvijoje⁸³ nepiliečiai vis dar sudarė apie pusę rusakalbių gyventojų. Beveik dvidešimt metų besitęsiantis problemos sprendimo būdas buvo sąlygotas ir pačios Rusijos. Oficialūs šalies pareigūnai ir žiniasklaida naudodamasi tuo, kad dauguma Baltijos šalių rusakalbių gyventojų informaciją apie pasaulyje ir tose šalyse vykstančius procesus gauna iš rusiškų tinklalapių arba rusiškos televizijos, nevengia pareiškimų ar pranešimų, kuriuose neigiamai pateikia Baltijos šalių įvaizdį, ragina kovoti su „priespauda“ ir taip dar labiau gilina valstybės ir rusakalbių gyventojų priešpriešą. Tuo pačiu užsitęsusi problema dėl mažumų teisių Baltijos valstybėse pateikiama Rusijos

⁷⁹ Butkus A. Slavakalbis Baltijos šalių pilietis/ delfi.lt: naujienų portalas: [elektroninis išteklis]. 2008 08 08 16:45 . – Vilnius, 2008. – URL: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/article.php?id=18467514> [žiūrėta 2008 10 04]

⁸⁰ Симонян Р. Х. Образ стран Балтии в российских масс-медиа// Социологические исследования: научный и общественно-политический журнал. – Москва: Российская академия наук, 2004, № 6. р. 98. – ISSN 0132-1625. - URL: <http://www.ecsocman.edu.ru/socis/msg/176493.html> [Žiūrėta 2008 10 05]

⁸¹ Прокопов К. Правовой апартеид// Материк: информационно-аналитический портал: [elektroninis išteklis]. 2002 07 03. – Москва, 2002. – URL: <http://www.materik.ru/index.php?section=analitics&bulid=17&bulsectionid=1108> [Žiūrėta 2008 06 14]

⁸² In Estonia, more new Russians than new Estonians// The Earth Times, 2008 09 31. - URL: http://www.earthtimes.org/articles/show/239521_in-estonia-more-new-russians-than-new-estonians.html [Žiūrėta 2008 10 04]

⁸³ Denisenko V. Rusai Latvijoje: sudėtingas tautinės mažumos kelias// Geopolitinių studijų centras: [elektroninis išteklis]. 2008 02 03. – Vilnius, 2008. – URL: <http://www.geopolitika.lt/?artc=1729> [Žiūrėta 2008 10 04]

visuomenei, siekiant formuoti atitinkamą nuomonę bei gauti pritarimą Rusijos valdžiai daryti spaudimą nepagarbiai su tautiečiais besielgiančioms valstybėms. Kartu kyla Rusijos politikų reitingai, nes jie tvirtai atstovauja valstybės, tautos interesus.

Rusakalbių tautinių mažumų klausimas buvo pradėtas kelti nuo pat Rusijos ir Baltijos šalių, kaip nepriklausomų valstybių, santykių pradžios. 1991 metais Lietuvos, Latvijos ir Estijos pasirašytose su Rusija tarpvalstybinių santykių pagrindų sutartyse buvo paminėta, kad visiems nuolatiniais tų valstybių gyventojams bus garantuota teisė gauti pilietybę valstybėms tapus nepriklausomomis. Šios sutarčių pastraipos buvo ypač akcentuojamos Rusijos pareigūnų vykstant deryboms dėl kariuomenės išvedimo iš Baltijos valstybių. Pats prezidentas B. Jelcinas tuo metu pabrėžė, kad kariuomenės išvedimas ir tolimesni santykiai su Rusija, labiausiai priklausys nuo rusakalbių gyventojų padėties Baltijos valstybėse.⁸⁴ Dėl permainingų politinių įvykių pačioje Rusijoje, Baltijos valstybės ir rusakalbių problemos jose daugiau nesusilaukė didesnio dėmesio nei iš Rusijos politikų, nei iš žiniasklaidos, išskyrus oficialius Rusijos pareigūnus derybose dėl kariuomenės išvedimo, kurie siekdami vilkinti procesą primindavo šias problemas. Aktyvesnis Rusijos informacinis puolimas prasidėjo tik antrosios B. Jelcino kadencijos prezidento poste metu, kai Baltijos šalys pradėjo vykdyti derybas su ES ir NATO dėl stojimo į šias organizacijas. Rusų tautinių mažumų teisių pažeidimų tema pradėta plačiau aptarinėti tiek žiniasklaidoje, tiek diplomatiniuose santykiuose su kitomis valstybėmis, siekiant diskredituoti Baltijos valstybes ir sutrukdyti įgyvendinti pasirinktai orientacijai į Vakarų. Pats B. Jelcinas vengė griežtesnių pasisakymų, todėl vėliau buvo kaltinamas, kad nepasinaudojo galimais svertais Baltijos valstybių atžvilgiu ir paliko savo tautiečius likimo valiai.⁸⁵ B. Jelcino valdymo laikotarpiu dėl nekonfrontacinės užsienio politikos Baltijos šalių įvaizdis Rusijos žiniasklaidoje, tame tarpe ir tik pradedančiam plisti internete, beveik nebuvo formuojamas. Neigiamą požiūrį kūrė tik Rusijos pareigūnų pateikiama informacija, kuria siekta diskredituoti Baltijos šalis NATO ir ES valstybių akyse. Tačiau tokia informacija buvo labiau skirta Baltijos šalių įvaizdžiui tarptautinėje bendruomenėje formuoti, skirtingai nuo vėlesnės Rusijos politikos, kada pagrindiniu neigiamos informacijos gavėju tapo Rusijos visuomenė.

Rusijos prezidentu tapus V. Putinui rusakalbių tautinių mažumų posovietinėje erdvėje teisių gynimo klausimui pradėta skirti vis daugiau dėmesio. 2000 metais V. Putinas patvirtino naują Rusijos Federacijos karinę doktriną, kurioje „Rusijos Federacijos piliečių užsienio valstybėse diskriminacija,

⁸⁴ Цехмистренко С. Послание Ельцина прибалтам// Коммерсантъ, № 29 (182) 1992 11 07. – URL: <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=29134> [Žiūrėta 2008 10 04]

⁸⁵ Русские Латвии: Борис Ельцин в очередной раз нас предаёт// Regnum: федеральное информационное агентство. 2006 08 21. – URL: www.regnum.ru/news/691688.html [Žiūrėta 2008 08 11]

teisių, laisvių ir teisėtų interesų slopinimas“⁸⁶ prilyginti karinei grėsmei. Po metų buvo patvirtinta Rusijos Federacijos valstybinės politikos tėvynainių užsienyje palaikymo koncepcija. Vėliau V. Putinas inicijavo užsienyje gyvenančius rusakalbius vienijančios organizacijos „Tarptautinė rusų tėvynainių taryba“ įsteigimą. V. Putino valdymo laikotarpiu Rusijos visuomenė nuolatos girdėdavo prezidento pasisakymus šia tema, ypač akcentuojant rusakalbių padėti Baltijos valstybėse. Imdamasis minėtų veiksmų V. Putinas sudarė įspūdį, kad rusakalbių teisių pažeidimo problema yra labai aktuali, ir kad valdžia, o pirmiausia prezidentas, imasi priemonių ginti savo tautiečius.

Tokia oficialios valdžios pozicija ir Baltijos valstybių, kaip labiausiai pažeidinėjančių rusakalbių teises, įvaizdis atsispindėjo ir Rusijos žiniasklaidoje. Kaip ir V. Putino politika užsienio valstybių atžvilgiu jo valdymo pradžioje, taip ir internetinių laikraščių ar naujienų tarnybų formuojamas Baltijos šalių įvaizdis pirmaisiais metais nebuvo visiškai neigiamas. Nors naujienos dažnai buvo pateikiamos neigiamu aspektu, tačiau jose nebuvo tiek ryškios, dirbtinai keliamos priešpriešos, kokia atsirado po 2005 metų, kada Lietuvos ir Estijos prezidentai atsisakė vykti į Antrojo pasaulinio karo pabaigos 60-mečio minėjimą Maskvoje. Iki to laiko Baltijos šalys nebuvo laikomos didžiausius Rusijos priešu. 2001 metais Estijos Paldiskio mieste neblaivūs Estijos taikdariai sumušė keletą rusakalbių miestelio gyventojų. Aprašant šiuos įvykius Rusijos internetinių laikraščių straipsniai skelbė, kad „Estijoje rusai mušami dėl kalbos nežinojimo“⁸⁷, „Estų kariai sumuša žmones dėl rusų kalbos vartojimo“⁸⁸, o Rusijos užsienio reikalų ministerijos atstovas išsakė oficialų Rusijos požiūrį, kad „Talino ir artimų jam Vakarų Europos partnerių pareiškimai apie sėkmingą rusakalbių integracijos į estų visuomenę procesą dar yra toli nuo realybės“⁸⁹. Oficialūs Rusijos pareigūnai ir internetinė žiniasklaida sureagavo į įvykį, tačiau jo nenaudojo griežtesnių pasisakymų pagrindui, kaip tai buvo daroma vėliau, po bronzinio kario paminklo Taline perkėlimo.

Vėlesniais metais Maskvos tonas ir internetinių laikraščių bei naujienų tarnybų publikuojama informacija apie Baltijos šalis buvo pateikiama dar negatyvesniu požiūriu. Ypač pabrėžiamas akivaizdžiai priešiškas Baltijos valstybių valdžios vykdomos politikos rusų tautinių mažumų atžvilgiu pobūdis, priešiškus rusiškai kultūrai, kalbai ir pačiai Rusijai skatinimas. Daug Rusijos internetinės žiniasklaidos dėmesio susilaukė Latvijos švietimo reforma, po kurios didžiąją dalį mokymo valandų vyresniesiems moksleiviams mokyklose sudarė latvių kalba dėstomos pamokos, o egzaminai pradėti

⁸⁶ Военная доктрина Российской Федерации. – URL: <http://www.iss.niit.ru/doktrins/doktr02.htm> [Žiūrėta 2008 10 05]

⁸⁷ В Эстонии русских избивают за незнание языка// Лента.Ру, 2001 07 30. – URL: <http://www.lenta.ru/world/2001/07/30/estonia/> [Žiūrėta 2008 10 05]

⁸⁸ Эстонские солдаты избивают людей за употребление русского языка// Страна.Ру, 2001 08 01. – URL: http://www.rol.ru/news/misc/news/01/08/01_015.htm [Žiūrėta 2008 10 05]

⁸⁹ Командир миротворцев извиняется// Молодежь Эстонии, 2001 08 01. – URL: <http://www.moles.ee/01/Aug/01/2-1.php> [Žiūrėta 2008 10 05]

laikyti tik valstybine kalba. Latvijos valdžios siekis sudaryti bendrą švietimo programą vietoj esančių dviejų skirtingų dėstomų latvių ir rusų mokyklose, Rusijos internetiniuose laikraščiuose buvo vadinamas atvira Latvijos valdžios diskriminacija rusakalbių gyventojų atžvilgiu ir siekiu iš rusiškos bendruomenės atimti visą jaunąją kartą.⁹⁰ Taip pat Latvijos valdžia buvo kaltinama siekiais susidoroti su pagrindiniais akcijų prieš reformas organizatoriais.⁹¹ Tuometinis reformos vykdytojas - Latvijos švietimo ministras Karlis Šadurskis buvo pradėtas vadinti „Juodoju Karliu“, pagrindiniu inkvizitoriumi, ir pabaisa, kuriuo gąsdinami rusų vaikai.⁹² Rusijos internetinė žiniasklaida nevengė pašiepti ir nepagarbiai atsiliepti apie oficialius valstybių pareigūnus, jų vykdomą politiką, kaip ir tuometinis Rusijos prezidentas V. Putinas, kalbėdamas apie Latvijos pretenzijas dėl Pytalovo rajono ir pareikšdamas, kad Latvija gaus nebent padvėsusio asilo ausis. Tiek Rusijos politikai tiek žiniasklaida demonstravo paniekinamą požiūrį į Baltijos valstybes. Tai buvo lengviausias kelias Rusijoje atgimstant imperialistinėms nuotaikoms, leisti kiekvienam Rusijos piliečiui pasijausti galingos tautos, kuri nesiskaito su kitomis valstybėmis, dalimi.

Rusijos internetiniai leidiniai siekdami pabrėžti, paryškinti iškirtinai neigiamą požiūrį į rusakalbius gyventojus Baltijos šalyse, lygina rusų tautinių mažumų ir jų kalbos padėtį šiose valstybėse su padėtimi likusioje posovietinėje erdvėje. Situacija Baltijos šalyse vadinama blogiausia, o sugretinimui pateikiamos palankiausios rusakalbiams Baltarusija ir Kirgizija, kuriose rusų tautinės mažumos santykinai sudaro mažesnę gyventojų dalį negu Baltijos valstybėse, tačiau rusų kalba turi valstybinės kalbos statusą.⁹³ Pateikiamoje informacijoje neatsispindi tai, kad neskaičiuojant Baltarusijos, Baltijos valstybėse po Sovietų Sąjungos žlugimo išliko daugiausia rusiškų mokyklų, lyginant su Nepriklausomų valstybių sandraugos šalimis.⁹⁴ Kaip ir Rusijos valdžios vykdomoje politikoje, taip ir Rusijos internetinėje žiniasklaidoje yra taikomi dvigubi standartai. Priklausomai nuo to, ar kita valstybė laikoma „sava“ ar „svetima“, valdžia gali palaikyti daugiau ar mažiau palankius ekonominius ryšius ar draugišką užsienio politiką, žiniasklaida gali išryškinti trūkumus, o privalumus nutylėti ir atvirkščiai.

Rusijos internetinė žiniasklaida neretai pateikdama visuomenei informaciją apie rusakalbių teises Baltijos valstybėse siekia „objektyvumo“ – pateikia ne tik savo, bet ir užsienio valstybių

⁹⁰ Главный мотив реформы образования в Латвии - выбить из русской общины целое поколение// Известия, 2004 08 29. – URL: <http://www.izvestia.ru/press/article2587701/> [Žiūrėta 2008 10 05]

⁹¹ Власти всерьез взялись за защитников русских школ (Латвия)// ИА Regnum, 2004 08 20. URL: <http://www.regnum.ru/news/311125.html> [Žiūrėta 2008 10 05]

⁹² Сапожникова Г., Маркарян К. Руки прочь от русских школ!// Комсомольская правда, 2004 03 02. – URL: <http://www.kp.ru/daily/23227/27010/> [Žiūrėta 2008 10 05]

⁹³ Эдуардов С. Где и как угнетают русских в СНГ// Утро.Ру, 2003 08 19. – URL: <http://www.utro.ru/articles/2003/08/19/224113.shtml> [Žiūrėta 2008 10 05]

⁹⁴ Simonianas R. Trys mitai apie Baltijos šalių rusus// Bernardinai.lt: interneto dienraštis: [elektroninis išteklius]. 2005 07 19. – URL: <http://www.balsas.lt/naujiena/40831> [Žiūrėta 2008 08 19]

pareigūnų komentarus, publikacijas spaudoje apie tautinių mažumų teisių situaciją minėtose šalyse. Tik „objektyvumas“ būna tendencingas – pasirenkami tik tie pasisakymai ar publikacijos, kurie atspindi Rusijos valdžios ir žiniasklaidos formuojamą nuomonę. Buvusio Europos Tarybos generalinio sekretoriaus Terio Deviso rusų tautinių mažumų padėties Baltijos valstybėse palyginimas su praėjusios amžiaus viduryje JAV buvusia juodaodžių padėtimi, kada su jais buvo elgiamasi kaip su žemesnės rasės atstovais,⁹⁵ Rusijos visuomenei pateikiamas kaip Vakarų pasaulio nuomonė ir patvirtinimas apie Baltijos šalyse tvyrančią nepagarbą rusakalbiams ir jų teisių nepaisymą. Rusijos žiniasklaidoje nebuvo akcentuojama, kad prastesnė rusakalbių padėtis, t. y. didesnis bedarbių skaičius, neturėjimas teisės balsuoti, yra todėl, kad didelė dalis rusakalbių Latvijoje ir Estijoje nesimoko valstybinės kalbos ir nesiekia gauti tų valstybių pilietybės. Taip pat nevengiama pateikti tik tą dalį pareiškimo ar publikacijos. Rusijos internetiniuose leidiniuose pateiktoje Didžiosios Britanijos dienraščio „The Independent“ straipsnio apie rusų tautinių mažumų padėtį Baltijos šalyse santraukoje⁹⁶ minima, kad rusakalbių gyventojų padėtis, lyginant su tikraisiais Baltijos valstybių gyventojais, nepasikeitė ir išlieka prasta. Pagrindine tokios situacijos priežastimi įvardijamas kalbos nemokėjimas. Originaliame dienraščio „The Independent“ straipsnyje⁹⁷ išskiriama, kad Lietuvoje rusakalbių padėtis nėra tokia sudėtinga ir kad joje yra liberaliausi tarp Baltijos valstybių įstatymai, susiję su tautinėmis mažumomis. Nutylint tam tikrą informaciją, prastos rusakalbių padėties apibūdinimas taikomas visoms trims Baltijos valstybėms. Ir tokia pozicija Rusijos visuomenei pateikiama kaip Vakarų pasaulio Baltijos valstybėse vykstančių procesų vertinimas.

Internetinėje erdvėje galima rasti tinklalapių, kuriuose pateikiama priešinga Rusijos oficialiajai valdžiai nuomonė apie daugelį šalyje ir pasaulyje vykstančių procesų, tame tarpe ir apie rusų tautinių mažumų teises ir gyvenimo sąlygas Baltijos šalyse. Taip pat pastebėtina, kad kartais per tarpininkus laikomi Kremliai artimais internetiniai leidiniai publikuoja straipsnius ne visai atitinkančius oficialią poziciją tam tikrais klausimais. Prie tokių galima priskirti laikraščių „Komersant“, „Nezavysimaja gazeta“, radijo stoties „Echo Moskv“ internetinius tinklalapius. Pastaraisiais metais laikraščio „Nezavysimaja gazeta“ internetinėje versijoje pasirodė net keletas straipsnių, kuriuose paneigiama Rusijos valdžios ir kitų visuomenės informavimo priemonių skelbiama informacija apie didžiulę neapykantą rusakalbiams ir dėl daugybės suvaržymų nepakeliamą gyvenimą Baltijos šalyse. Viename

⁹⁵ Русские в Прибалтике – что „угнетенные негры“// Правда.Ру, 2006 11 28. URL: <http://www.pravda.ru/news/world/28-11-2006/205369-Europe%20russians-0> [Žiūrėta 2008 10 06]

⁹⁶ Independent: Русские в Балтии по-прежнему в невыгодном положении// ИА „Росбалт“, 2007 12 14. – URL: <http://www.rosbalt.ru/2008/6/27/440399.html> [Žiūrėta 2008 10 06]

⁹⁷ Schler C. Baltic states braced for backlash by Russian minorities// The Independent, 2007 12 14. – URL: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/baltic-states-braced-for-backlash-by-russian-minorities-765034.html> [Žiūrėta 2008 10 06]

jo numerių pažymima, kad „rusai Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje nėra marginalai, o tiesiog patys taip save traktuoja, ir įstatymų lygmenyje nėra jokio skirstymo į rusakalbius ir nerusakalbius, yra tik reikalavimai žinoti vietinę kalbą“⁹⁸. Laikraščio „Soveršeno sekretno“ žurnalistas Leonidas Velechovas taip pat tvirtina, kad skirtingai nuo likusios posovietinės erdvės šalių, ypač Centrinėje Azijoje, Baltijos šalyse nepažeidinėjamos jokios tautinių mažumų teisės, ir nors Baltijos šalyse yra daug rusakalbių nepiliečių, bet nepiliečiai turi daugiau teisių nei rusai Rusijoje ar Latvijos ir Estijos piliečiai – jie gali be vizų vykti į ES, bendrijai nepriklausančias Šengeno valstybes, o taip pat į Rusiją.⁹⁹ Oficialią Rusijos politiką neatitinkančią informaciją pateikiantys internetiniai leidiniai, publikuodami straipsnius apie rusų tautinių mažumų teisių pažeidimus Baltijos valstybėse, dažnai straipsnių pabaigoje skaitytojų klausia, kodėl rusakalbiai Lietuvos, Latvijos ir Estijos gyventojai, jeigu jų teisės, kaip tvirtina oficialūs Rusijos pareigūnai, pažeidinėjamos jau beveik du dešimtmečius, negrįžta gyventi į Rusiją. Rusijos visuomenei bandoma parodyti, kad aukščiausių valdžios pareigūnų pareiškimai ir daugelyje visuomenės informavimo priemonių skelbiama informacija neatitinka tikrovės. Tačiau keletas objektyvią informaciją pateikiančių internetinių leidinių negali svariai įtakoti Rusijos piliečių, veikiamų tiek televizijos, tiek radijo, tiek daugybės internetinių tinklalapių pateikiamo informacijos srauto.

Valdant B. Jelcinui rusų tautinių mažumų teisių pažeidimo tema nebuvo plačiai svarstoma ir naudojama politiniams tikslams siekti, kaip ir nebuvo plačiai vykdomas informacinis karas prieš Baltijos valstybes. Tačiau Rusijos prezidentu tapus V. Putinui situacija pradėjo keistis. Rusakalbių teisių pažeidimų temai pirmosios V. Putino prezidento kadencijos metu buvo skiriama daugiau dėmesio nei B. Jelcino valdymo laikotarpiu, tačiau aktyviausiai ja naudotasi paskutiniaisiais prezidentavimo metais. V. Putinui stiprinant prezidento įtaką visos valstybės valdymui, pradėjus kontroliuoti beveik visas visuomenės informavimo priemones ir griežtėjant Rusijos užsienio politikai, rusų tautinių mažumų teisių pažeidimo temos vystymas tapo patogia priemone siekiant savo tikslų Baltijos valstybių atžvilgiu. Rusijos žiniasklaidos pagalba ši problema dirbtinai keliama ir palaikoma, taip formuojant neigiamą Baltijos valstybių įvaizdį, pirmiausia, Rusijos visuomenėje, o taip pat tarptautinėje bendruomenėje.

⁹⁸ Радионов В., Антоненко А. Экономический расчет и исторический гнев// Независимая газета, 2008 07 14. – URL: http://www.ng.ru/courier/2008-07-14/14_pribaltika.html [Žiūrėta 2008 10 06]

⁹⁹ Велехов Л. Мнение: Где русским жить хорошо// Корреспондент.net, 2008 07 25. – URL: <http://korrespondent.net/opinions/533523/print> [Žiūrėta 2008 10 06]

3.2.2. Sovietinės okupacijos vertinimų prieštaros

Jeigu rusų tautinių mažumų teisių pažeidimai buvo labiausiai akcentuojama problema Rusijos ir Baltijos valstybių santykiuose, tai skirtingą sovietinės okupacijos traktavimą galima laikyti labiausiai įtakojusia tarpusavio santykius problema. Baltijos valstybės visada laikėsi pozicijos, kad 1940 metais jos buvo okupuotos Sovietų Sąjungos. Rusijos pozicija – Lietuva, Latvija ir Estija savanoriškai, reiškiant tautos valią ir neprieštaraujant to laikmečio tarptautinės teisės normoms, buvo priimtos į Sovietų Sąjungos sudėtį. Nesutarimai dėl skirtingo istorinių įvykių traktavimo keičiantis Rusijos vadovams keitėsi ir tuo pačiu skirtingai atsispindėjo žiniasklaidoje.

B. Jelcino valdymo laikotarpiu Rusija Baltijos valstybių okupacijos fakto atžvilgiu laikėsi gana neutralios politikos. Nors pats B. Jelcinas smerkė J. Stalino režimą, kurio buvimo valdžioje metu buvo okupuotos Baltijos valstybės, tačiau oficialiai Rusijos valdžia vengė okupacijos fakto pripažinimo. Dėl to užtruko ir tarpvalstybinių sienų nustatymo derybos su Rusija, nes Baltijos šalys siekė atkurti tarpvalstybines sienas, remiantis iki 1940 metų Baltijos šalių okupacijos sudarytomis sutartimis. Nepaisant to, B. Jelcinas savo parašu Tarpvalstybinių santykių pagrindų sutartyje tarp Rusijos ir Lietuvos bei Rusijos Federacijos priėmimo į Europos Tarybą sutartyje netiesiogiai pripažino Baltijos valstybių okupaciją. Politiniu lygiu plačiau ši tema nebuvo svarstoma, todėl neatsispindėjo ir Rusijos visuomenės informavimo priemonėse.

Rusijos prezidentu tapus V. Putinui, Baltijos šalių okupacijos tema tapo prasidėjusių konfrontacinių santykių pagrindu. Prie tokios dvišalių santykių tarp Baltijos valstybių ir Rusijos eigos prisidėjo 2000 metais Lietuvos Seimo priimtas įstatymas „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“, kuris įpareigojo Lietuvos Respublikos Vyriausybę „inicijuoti derybas ir nuolatos siekti, kad Rusijos Federacija atlygintų Lietuvos žmonėms ir Lietuvos valstybei SSRS okupacijos padarytą žalą“¹⁰⁰. Rusijos oficialių pareigūnų reakcija į tokį Lietuvos politikų žingsnį nebuvo labai audringa, tačiau kategoriška – Baltijos šalių okupacijos nebuvo. Internetiniuose leidiniuose taip pat pasirodė straipsnių, skelbiančių, kad Baltijos šalys pačios geranoriškai pasiprašė priimanos į Sovietų Sąjungos sudėtį. Dėl Latvijoje ir Estijoje pasigirdusių pasvarstymų priimti panašų dokumentą kaip ir Lietuva, Rusijos žiniasklaida kaltino visas tris Baltijos šalis nedėkingumu dėl Rusijos lėšų ir pastangų dėka gerokai pagerėjusios ekonominės padėties.¹⁰¹ Taip pat Lietuva, Latvija ir Estija buvo kaltinamos melu, kadangi jos nebuvo okupuotos kaip skelbiasi, o prisijungė prie Sovietų Sąjungos to paprašius tų valstybių

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos Įstatymas dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo. – URL: <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/getfmt?C1=e&C2=103905> [Žiūrėta 2008 10 06]

¹⁰¹ Константинов С. Силовой вариант не был единственным// Независимая газета, 2008 08 03. – URL: http://www.ng.ru/courier/2008-07-14/14_pribaltika.html [Žiūrėta 2008 10 07]

vyriausios vadovybės, todėl prisijungiant buvo vykdoma tautos valia.¹⁰² Kaip dar vienas Baltijos valstybių melo įrodymas, internetinių leidinių publikacijas papildė keletas 1940 metų nuotraukų, kuriose besišypsantys miestų gyventojai su gėlėmis pasitinka Sovietų Sąjungos kariuomenę, bei laisve džiaugiasi išlaisvinti iš priespaudos politiniai kaliniai. Tuo metu dar tik atsiradusi internetinė žiniasklaida parodė, kad taip pat kaip spauda ar televizija, internetas gali būti valdžios vykdomos propagandos instrumentu, nes minėti leidiniai tiksliai atkartoję oficialios valdžios pateiktus „istorinės tiesos faktus“. Propagandos dėka Rusijos visuomenėje buvo kuriamas nedėkingų, išsišokančių ir iškreipiančių istoriją Baltijos valstybių įvaizdis, tačiau tuo laikotarpiu žiniasklaidos priemonių pateikiama informacija labiausiai veikė Lietuvos įvaizdį. Paprastai Rusijos pusei bendradarbiaujant su Lietuva, Latvija ir Estija, tarpusavyje iškylančios problemos buvo susiejamos su visomis trimis Baltijos valstybėmis, tačiau retkarčiais tiek oficialūs Rusijos pareigūnai, tiek internetiniai leidiniai pabrėždavo kurioje nors vienoje valstybėje vykstančių procesų problematiškumą ir priešišumą Rusijai. Šiuo atžvilgiu Lietuva susilaukdavo mažiausiai dėmesio dėl 1990 metais priimto palankaus tautinėms mažumoms pilietybės suteikimo įstatymo. Lietuvos politikams teisiškai įpareigojus vyriausybę siekti Sovietų Sąjungos okupacijos žalos atlyginimo, Rusijos žiniasklaidoje pateikiama Lietuva tapo tokia pat priešiška rusų tautai kaip ir Latvija ar Estija.

Pirmosios V. Putino prezidento kadencijos metu Rusijoje Baltijos šalių okupacija buvo vertinama vienareikšmiškai – tvirtas tokio istorinių įvykių traktavimo neigimas. Tačiau jis buvo vykdomas be atviro Baltijos šalių puolimo ir niekinimo. Tokios pačios tendencijos vyravo ir Internetinės žiniasklaidos pateikiamoje informacijoje. Labiausiai buvo siekiama diskredituoti Baltijos valstybes Rusijos visuomenės akyse. Tam neretai buvo panaudojamas senas propagandinis triukas – tarp tos pačios tautos atstovų rasti priešingai manančius, pateikti jų nuomonę ir taip sumenkinti absoliučios daugumos poziciją tam tikrais klausimais. Lietuvos parlamentui priėmus įstatymą „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“, Rusijos internetiniuose leidiniuose buvo skelbiama, kad Lietuvos parlamento kairių pažiūrų opozicija tokį įstatymą vadina visiška kvailyste, nes jokios Sovietų Sąjungos okupacijos Baltijos valstybių atžvilgiu nebuvo.¹⁰³ Atskirų parlamento narių nuomonės buvo prilyginamos tautos nuomonei. Tuo tarpu rusai, pasisakantys priešingai oficialiajai Rusijos politikai ir pritariantys istoriniam Baltijos šalių okupacijos faktui buvo laikomi labiau išsišokėliais. Netrukus po įstatymo „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ Vilniuje vyko tarptautinis kongresas „Komunizmo nusikaltimų vertinimas“. Jame Rusijos valdžios ne itin mėgstamas Valstybės Dūmos deputatas, žmogaus teisių gynėjas ir garsus disidentas Sergejus Kovaliovas atsiprašė už tai, kad rusai buvo

¹⁰² Соколов В., Литвинов А. Москве пора потребовать от Вильнюса компенсации// Независимая газета, 2008 06 28. – URL: http://www.ng.ru/world/2000-06-28/1_vilnus.html [Žiūrėta 2008 10 07]

¹⁰³ Ten pat.

pakantūs komunizmui ir okupavo Baltijos valstybes. Tokie veiksmai, priešingi Rusijos oficialiajai pozicijai, neliko nepastebėti. Rusijos internetinėje žiniasklaidoje S. Kovaliovas pradėtas vadinti klajūnu, kuris „praradęs auditoriją ir palaikymą savo šalyje yra pasirengęs skubėti ten, kur su dėkingumu priims Rusijos juodinimą ir žeminimą”¹⁰⁴. Rusijos žiniasklaida, atspindėdama valstybės vykdomą politiką, galėjo tuos pačius dalykus skirtingai traktuoti ir pateikti, priklausomai nuo tuometinės valdžios pozicijos. V. Putinui valdant visuomenės informavimo priemonės tapo veiksmingu įrankiu formuojant valstybių ar asmenų įvaizdį.

Antrosios V. Putino prezidento kadencijos metu Rusija nuo neigimo Baltijos valstybių okupacijos perėjo prie labiau priešiškos, kategoriškesnės ir puolamosios politikos. Lūžio tašku tapo 2005 metų pavasaris, kada Lietuvos ir Estijos prezidentai atsisakė vykdyti Antrojo pasaulinio karo pabaigos 60-mečio minėjimą Maskvoje, nes pergalės prieš fašizmą data Baltijos šalims reiškė nepriklausomybės praradimą. Po tokio prezidentų poelgio Rusijos internetinė žiniasklaida suskubo „priminti“, kad Baltijos valstybės Antrojo pasaulinio karo metu „atvirai demonstravo prohitlerines pozicijas“.¹⁰⁵ Latvijos prezidentė į 60-mečio minėjimą Maskvoje nuvyko, tačiau dėl savo pareiškimų apie Rusijos įvykdytą Baltijos šalių okupaciją taip pat buvo smerkiama. Tokią Baltijos šalių poziciją Rusijos internetinė žiniasklaida pateikė kaip ižeidimą rusų tautai ir nepagarbą jas nuo fašizmo išvadavusiems sovietų kariams.¹⁰⁶ Rusijos visuomenei, kurioje kiekvienoje šeimoje buvo kovojusių prieš fašizmą ar žuvusių toje kovoje, toks žiniasklaidos pateikimas Baltijos šalių įvaizdis kėlė neigiamas emocijas.

Valdant V. Putinui Rusijos istorijai buvo skirtas ypatingas dėmesys, kadangi plintant imperializmo idėjoms, siekiant dominavimo pasaulyje, istorija tapo atkuriamos imperijos, didžiavalstybės pagrindu. Tam, kad, kaip skelbė politologas Vitalijus Tretjekovas, XX a. Rusijos istorijos kursas nebūtų kuriamas visuomenės informavimo priemonėse pasisakančių tėvynainių diletantų arba užsienio šalių profesionalų ar politikų, bei nelaukiant kol susipras Rusijos istorikai, valstybei būtina inicijuoti naujo Rusijos istorijos akademinio kurso sukūrimą.¹⁰⁷ Būtent taip ir pasielgė V. Putinas, po kurio susitikimo su mokytojais buvo išleistas naujausios Rusijos istorijos vadovėlis, kuriame neužsimenama apie Baltijos valstybių okupaciją. Neatsitiktinai iniciatyva kurti naują Rusijos istorijos kursą kilo po Antrojo pasaulinio karo pabaigos 60-mečio minėjimo, kada dėl skirtingo istorijos

¹⁰⁴ Кравцов С. Комплекс неполноценности в политике// Утро.Ру, 2000 06 14. – URL: <http://www.utro.ru/articles/politics/2000/06/14/2000061403131030426.shtml?2000/06/14> [Žiūrėta 2008 10 07]

¹⁰⁵ Марусев А. От Великой победы к Великому поражению// Агентство Политических Новостей, 2005 04 25. – URL: <http://www.apn.ru/publications/article1372.htm> [Žiūrėta 2008 10 05]

¹⁰⁶ Млечин Л. Россия и Прибалтика: в плену прошлого// РИА Новости, 2005 05 22. – URL: <http://www.rian.ru/analytics/20070322/62433429.html> [Žiūrėta 2008 10 08]

¹⁰⁷ Третьяков В. Россия без истории// Российская газета, Nr. 3767, 2005 05 12. – URL: <http://www.rg.ru/2005/05/12/istoria.html> [Žiūrėta 2008 10 07]

traktavimo atsisakę jame dalyvauti Lietuvos ir Estijos prezidentai, sulaukė kitų pasaulio valstybių vadovų palaikymo ir jų raginimų Rusijai pripažinti Baltijos šalių okupaciją. Be naujo vadovėlio sukūrimo prasidėjo platesnė nei anksčiau informacinė kampanija per visas visuomenės informavimo priemonės. Nemažas dėmesys skirtas pabaltijiečiams - „toli gražu ne vieninteliams, ir, ko gero, mažiausiai juodinantiems Rusijos istorijos perrašytojams, bet paskutiniaisiais metais labai rūkšniems“¹⁰⁸. Be jau anksčiau internetinėje žiniasklaidoje pateikiamo tik Baltijos šalių okupacijos fakto neigimo ir „tikrosios istorijos“ aiškinimo, pradėta nagrinėti, kodėl Lietuva, Latvija ir Estija siekia okupacijos fakto pripažinimo. Bandoma Baltijos šalių pateikiamą istorijos įvykių vertinimą sumenkinti, arba visai nukreipti dėmesį nuo tokio įvykių aiškinimo. Vienas labiausiai Baltijos šalis kritikuojančių naujienų agentūros „Regnum“ žurnalistas Viktoras Olžyčius teigia, kad Baltijos valstybėms nereikia okupacijos fakto pripažinimo, joms reikia ambicijų patenkinimo – kad kas nors atsipašytų ir materialiai atsidėkotų.¹⁰⁹ Baltijos valstybių siekiai visiškai suprimityvinami – apie okupaciją kalbama todėl, kad siekiama materialinės naudos ir garbės. Buvęs Rusijos diplomatas Michailas Demurinas išvelgia kitas siekio pripažinti okupacijos faktą priežastis. Pasak jo, Baltijos šalys įnirtingai reikalaujamos okupacijos fakto pripažinimo siekia „pateisinti netituluotų gyventojų diskriminaciją, atimti gausios dalies nuolatinių Latvijos ir Estijos gyventojų politines ir socialines-ekonomines teises, įtvirtinti tam tikrų etnokratinų grupių valdžią tose šalyse“.¹¹⁰ Skirtingas istorijos įvykių traktavimas pateikiamas kaip kitų tarpusavio problemų išdava. Siekiama per kitus neigiamai pateikiamus Baltijos šalyse vykstančius įvykius įtakoti Rusijos visuomenės požiūrį į Baltijos šalių okupaciją.

Baltijos valstybių okupacijos pripažinimo faktas naujai imperines ambicijas puoselėjančiai Rusijai darėsi vis labiau nepriimtinas. Rusijos valdžiai per žiniasklaidą propaguojant Rusijos kaip didžiavalstybės idėją, palanki politika mažųjų jos kaimynių atžvilgiu būtų buvusi visai nenaudinga. Pritarti Baltijos šalių okupacijos faktui ir suteikti galimybę vėliau reikalauti kompensacijos už patirtą žalą, reikštų, kad Rusija, kaip ne kartą skelbė V. Putinas, būdama didžiavalstybe, nusileidžia mažoms, savo reikalavimus pateikiančioms, Baltijos šalims. Be to, V. Putino valdymo laikotarpiu, valdžia ėmė skirti didelį dėmesį „naujos istorijos“ konstravimui. Kaip teigia istorikas Ramūnas Trimakas, „Rusijos istorija tradiciškai suprantama kaip politinių batalijų objektas: istorijos mokslo kontrolė laikoma svarbiu faktoriumi, leidžiančiu efektyviai manipuluoti masine savimone, taip pat, reikalui esant,

¹⁰⁸ Ten pat.

¹⁰⁹ Ольжич В. „Оккупация Прибалтики“ - вопрос не истории, а амбиций и доброй воли// Regnum: федеральное информационное агентство. 2005 05 10. – URL: www.regnum.ru/news/451364.html [Žiūrėta 2008 10 08]

¹¹⁰ Демури́н М. В. Россия и Балтия: дело не в истории// Россия в глобальной политике, № 3, Май - Июнь 2005. – URL: <http://www.globalaffairs.ru/numbers/14/4160.html> [Žiūrėta 2008 10 08]

„pagrįsti“ galimas agresijas kaimyninių valstybių atžvilgiu“.¹¹¹ Baltijos šalių okupacijos faktas nesiderino su naujuoju oficialios valdžios Rusijos istorijos interpretavimu, todėl negalėjo būti pripažintas. Lietuvos, Latvijos ir Estijos valdžios pareigūnams nuolat primenant okupacijos faktą, Rusija privalėjo į tai reaguoti. Todėl per Rusijos švietimo sistemą ir žiniasklaidą, tame tarpe ir internetinę, vyko „teisingos istorijos“ konstravimas, ignoruojant arba paneigiant Baltijos valstybių poziciją šiuo klausimu. Suformavus norimą istorijos supratimą, Baltijos valstybių valdžios pareigūnų pasisakymai okupacijos tema Rusijos visuomenės būtų suvokiami kaip priešiško pobūdžio mažų valstybių išsišokimai.

Skirtingas požiūris į istorinius įvykius buvo adekvatus Baltijos valstybių ir Rusijos tarpusavio santykiams. Taip pat adekvatus Rusijos masinės informacijos priemonių pateikiamam Baltijos valstybių įvaizdžiui. B. Jelcinui laikantis gana neutralios politikos Baltijos valstybėms svarbiu istorinių įvykių klausimu, tarpvalstybiniai santykiai klostėsi gana palankiai. Dėl Rusijos valdžios mažai skiriamo dėmesio skirtingam istorinių įvykių traktavimui, žiniasklaidoje pateikiamas Baltijos valstybių įvaizdis taip pat nebuvo priešiškas. Prezidentu tapus V. Putinui, kuris siekė atkurti Rusijos didžiavalstybės statusą, visuomenės istorinės savimonės formavimui buvo skiriamas ypatingas dėmesys. Rusijos politika Baltijos valstybių okupacijos fakto atžvilgiu nuo tvirto tokio istorinių įvykių traktavimo neigimo perėjo prie atvirai priešiško Baltijos šalių diskreditavimo, niekinimo ir plataus masto informacinio puolimo. Žiniasklaida šiuo atveju vaidino lemiamą vaidmenį. Tarpvalstybiniuose santykiuose didėjant konfrontacijai, Baltijos valstybių įvaizdis Rusijos visuomenei buvo pateikiamas vis labiau priešiškesnis.

3.2.3. Fašizmo apraiškos Baltijos valstybėse

Fašizmas Rusijoje nuo seno buvo vadinamas didžiausiu blogiu. Fašistų, kaip mirtinų priešų, kuriuos reikia fiziškai sunaikinti, įvaizdis Sovietų Sąjungoje, vėliau jos teisių perėmėjoje Rusijoje, buvo ir yra labai gajus. Žinant kiek daug Rusijos gyventojų žuvo ar nukentėjo per Antrąjį pasaulinį karą, žinant šios temos emocinį jautrumą Rusijos visuomenėje, termino fašizmas panaudojimas tampa labai galingu instrumentu, kuriant priešiškos valstybės įvaizdį. Tai ypač lengva padaryti kontroliuojant žiniasklaidos priemones, kryptingai pateikiant informaciją ir taip manipuliuojant visuomenės nuomone, sąmone bei politinėmis pažiūromis.

¹¹¹ Trimakas R. Šiuolaikinės istorinio naratyvo refleksijos radikaliojoje Rusijos publicistikoje// Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2007, Nr. 67, p. 60. – ISSN 1392-0456. - URL: www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=5c5d276b-a427-43e4-b4da-3acf5165d97f [Žiūrėta 2008 10 08]

Pirmosios B. Jelcino prezidento kadencijos metu informacinis karas kaip ir valstybės viduje, taip ir santykiuose su užsienio valstybėmis beveik nebuvo vykdomas. Antrosios kadencijos metu išryškėjo daugiau informacinio karo požymių, tačiau lyginant juos su informaciniu karu V. Putino valdymo metais, B. Jelcino valdymo laikotarpiu jis buvo nedidelis. Esant gana geriems Rusijos santykiams su Baltijos valstybėmis, jos beveik nesusilaukdavo informacinio puolimo, taip pat ir fašizmo tema. Tačiau Baltijos valstybėms deklaravus ketinimus stoti į ES ir NATO, o šioms organizacijoms taip pat užsiminus apie galimą naujų narių priėmimą, buvo sulaukta Rusijos informacinių atakų. Rusakalbių teisių pažeidimai ir fašizmo apraiškos Baltijos valstybėse buvo Rusijos oficialių pareigūnų ir žiniasklaidos priemonių labiausiai akcentuojami dalykai, siekiant sudaryti neigiamą Baltijos šalių įvaizdį prieš ES ir NATO nares. Dėl tuo metu ganėtinai mažo interneto vartotojų ir rusiškų interneto leidinių skaičiaus Rusijoje informacinis karas per internetinę žiniasklaidą beveik nebuvo vykdomas.

Rusijos prezidento poste V. Putinui pakeitus B. Jelciną, informacijos ir informacijos priemonių panaudojimas politikoje suintensyvėjo. Pirmaisiais prezidentavimo metais valstybei ir su valdžia susijusioms verslo struktūroms dar neturint monopolio visuomenės informavimo priemonėse, informacinio karo mastai nebuvo dideli. Rusijoje stiprėjant autokratiniam valdymui ir didėjant žiniasklaidos kontrolei informacinis karas, taip pat ir prieš Lietuvą, Latviją ir Estiją, buvo vykdomas vis dažniau. Viena pagrindinių Rusijos žiniasklaidos pateikiamos informacijos apie Baltijos valstybes temų tapo fašizmo apraiškos tose šalyse. Ši tema ir anksčiau buvo naudojama informaciniuose išpuoliuose prieš Baltijos valstybes, tačiau valdant V. Putinui Rusijos istorijai skiriant vis daugiau dėmesio, Antrojo pasaulinio karo pabaigai ir Sovietų Sąjungos pergalei prieš fašistinę Vokietiją buvo teikiama didelė reikšmė. Svarbiausia valstybine švente tapo gegužės 9-oji - Pergalės diena, pažyminti rusų tautos pergalės prieš fašizmą Didžiajame tėvynės kare datą. Kiekvienoje rusų šeimoje buvo kovojusių prieš fašizmą ar nuo jo nukentėjusių asmenų, todėl ši data švenčiama plačiai. Propagandiniu požiūriu labai naudinga turėti temą, kuri aktuali ir artimai susijusi su daugeliu Rusijos gyventojų. Emocinis temos jautrumas daugeliui Rusijos gyventojų leidžia lengviau ir efektyviau manipuluoti visuomenės nuomone, požiūriu, reakcija į tam tikrus veiksmus.

Istoriškai susiklostė, kad Antrojo pasaulinio karo metu Latvijoje ir Estijoje buvo įkurti Vokietijos kariuomenės - Vermachto - sudėtyje veikiančios sukarintos organizacijos „Waffen SS“ nacionaliniai SS daliniai. Bandyta panašius dalinius kurti ir Lietuvoje, tačiau lietuviai boikotavo mobilizaciją į SS. Tokiais Baltijos valstybių istoriniais įvykiais suskubo pasinaudoti šiuolaikinės Rusijos informacinio karo vykdytojai. Fašizmo tema, kaip ir rusakalbių teisių pažeidimų tema, paliečiama susiduriant su bet kuria kita problema, kylančia iš Rusijos ir Baltijos šalių tarpvalstybinių

santykių. Dažnai Rusijos žiniasklaidoje, taip pat ir internetinėje, Baltijos valstybės pateikiamos kaip fašizmą propaguojančios šalys. Rusijos naujienų agentūros „Regnum“ tinklalapyje netgi sukurta atskira naujienų rubrika „Fašistinės nuotaikos Latvijoje, Estijoje ir Lietuvoje“¹¹², kurioje pateikti straipsniai apie fašizmo apraiškas Baltijos valstybėse jau nuo 2003 metų.

Dažniausiai Rusijos internetinėje žiniasklaidoje pateikiant bendresnę informaciją apie Baltijos šalis fašizmas priskiriamas visoms trimis valstybėms, neatsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje SS dalinių nebuvo. Pateikiant informaciją apie vieną iš Baltijos valstybių, akcentuojama, kad fašizmas toleruojamas būtent toje valstybėje. Daugiausiai publikacijų apie fašizmo apraiškas šalyje pateikiama informacijoje, susijusioje su Estija ir Latvija. Rusijos internetiniuose leidiniuose taip pat yra publikacijų apie fašizmo apraiškas Lietuvoje, tačiau neturint tam tvirto pagrindo pateikiami bet kokie pavieniai įvykiai, nors šiek tiek susiję su fašizmu – vienos vėliavos su nacistine simbolika iškėlimas per A. Hitlerio gimtadienį¹¹³ ar lietuvių pramogų pasaulio atstovo pristatyta megztinių kolekcija su nacistine simbolika¹¹⁴.

Pagrindinis Rusijos internetinės žiniasklaidos pateikiamos informacijos apie fašizmą akcentas yra tai, kad Baltijos valstybėse fašizmo idėjos gyvuoja ir fašizmo judėjimas giliai įsigalėjęs. Tai patvirtinant pateikiami reportažai apie kasmet vykstančius fašistinių sąsajų turinčius renginius. Daugiausia dėmesio susilaukia kovo mėnesį Rygoje vykstančios Latvijos SS veteranų eitynės, pažymintios latvių karių, žuvusių kovoje su Sovietų Sąjunga, atminimą, liepos mėnesį Estijoje prie Sinimiae aukštumų vykstantis SS veteranų susitikimas ir rugpjūtį tradiciškai vykstančios tarptautinės karinės - sportinės varžybos „Ernos“ žygis“, kurios vyksta tuo pačiu maršrutu kaip 1941 metais prie Estijos krantų vykusio Vokietijos karinės žvalgybos diversinės grupės „Erna“ išsilaipinimo operacija. Rusijos Užsienio reikalų ministerija kasmet pasmerkia tokius renginius, akcentuodama, kad tai pastangos populiarinti ir heroizuoti nacizmą.¹¹⁵ O Rusijos žiniasklaida stengiasi pabrėžti, kad fašizmą propaguojantys renginiai vykdomi su oficialios valdžios leidimais ir pačių aukšto rango valstybės pareigūnų dalyvavimu, kas rodo tų valstybių artėjimą prie fašizmo.¹¹⁶

¹¹² Фашистские настроения в Латвии, Эстонии и Литве// Regnum: федеральное информационное агентство. – URL: <http://www.regnum.ru/dossier/273.html> [Žiūrėta 2008 10 10]

¹¹³ В день рождения фюрера в Вильнюсе появились флаги со свастикой// Лента.Ру, 2001 04 20. – URL: <http://www.lenta.ru/world/2001/04/20/flag/> [Žiūrėta 2008 10 11]

¹¹⁴ Звезгинцев В. Шерстяной фашизм// Московский Комсомолец, 2007 01 12. – URL: <http://www.mk.ru/blogs/MK/2007/01/12/abroad/89591/> [Žiūrėta 2008 10 10]

¹¹⁵ Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с очередными фактами героизации нацизма в Эстонии. – URL: http://www.in.mid.ru/brp_4.nsf/sps/8C072F59E2E60B69C32573280042FFE6 [Žiūrėta 2008 10 11]

¹¹⁶ Веретенников А. Эстония повторила фашистскую диверсию// Газета.Ру, 2007 08 06. – URL: http://www.gazeta.ru/2007/08/06/oa_246178.shtml [Žiūrėta 2008 10 11]

Be tradicinių „fašistinių“ renginių pateikimo, internetinė žiniasklaida Rusijos visuomenę informuoja apie bet koki įvykį Baltijos valstybėse, galintį turėti sąsają su fašizmu. Jei tai nėra susiję su fašizmu, neretai informacija pateikiama taip, lyg atspindėtų Baltijos valstybėse tvyrančias fašistines nuotaikas. Vienas ryškiausių pavyzdžių – Bronzinio kario perkėlimas Taline 2007 metų pavasarį, sulaukęs didžiulio Rusijos valdžios ir žiniasklaidos dėmesio, išprovokavusio masinius neramumus. Internetiniai leidiniai tuo metu skelbė, kad tokie Estijos valdžios veiksmai pateisina ir propaguoja fašizmą.¹¹⁷ Rusija normalų ir teisėtą Estijos valstybės žvilgsnį Rusijos visuomenės akyse pavertė išpuoliu prieš Rusijos tautą ir fašizmo apraiška, nors „nesenai pati Rusija perkėlė pamaskvės gynėjų paminklą kartu su karių kapais“¹¹⁸. Netgi tai, kad rusakalbiai Latvijos gyventojai, nebūdami piliečiais, negalėjo eiti tam tikrų pareigų valstybės tarnyboje ar balsuoti renkant municipalinę valdžią, vadinama atgimstančiu fašizmu.¹¹⁹ Nors rinkimų ir darbo tam tikrose pareigose teisės rusų tautinės mažumos atstovams Latvijoje galėjo būti labai lengvai suteiktos – tereikėjo išlaikyti kalbos ir istorijos egzaminus bei įgyti pilietybę.

Internetiniai leidiniai, pateikdami informaciją ar valdininkų pasisakymus, ne tik informuoja Rusijos visuomenę apie „fašizmo apraiškas“, bet ir provokuoja imtis tam tikrų veiksmų. Pirmiausia neigiamai išdėstoma esama problema, vėliau paprašoma žymaus visuomenės veikėjo, ar valdžios pareigūno pakomentuoti susidariusią situaciją. Neretai komentarai ir siūlomas sprendimo būdas būna nelabai draugiško pobūdžio. Kemerovo srities gubernatorius Amanas Tulejevas dažnai pasisakantis fašizmo apraiškų Baltijos valstybėse klausimu, komentuodamas rusakalbių teisių pažeidimus ir atgimstantį fašizmą Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, pažymėjo, kad Rusijos užsienio reikalų ministerija parengė ir išplatino pakankamai daug pareiškimų bei notų, ir jau laikas imtis efektyvesnių priemonių, žinant, kad Baltijos šalys yra labai priklausomos nuo Rusijos naftos ir dujų.¹²⁰ Maskvos meras Jurijus Lužkovas, reaguodamas į „propaguojančią fašizmą“ perkeltą Bronzinio kario paminklą Taline, paragino Rusijos valstybines ir verslo organizacijas sustabdyti bendradarbiavimą su Baltijos valstybėmis ir boikotuoti jų prekes.¹²¹ Arba daug pasakantis internetinio leidinio straipsnio pavadinimas - „Perki

¹¹⁷ Демонтаж Бронзового солдата имеет своей подоплекой пропаганду фашизма и насилия// Псковская Лента Новостей, 2007 04 27. – URL: <http://www.pln-pskov.ru/news/40972.html> [Žiūrėta 2008 10 11]

¹¹⁸ Skėrytė J. Sytas Bronzinio kario perkėlimas sukėlė kruvinas riaušes// Alfa.lt, 2007 04 27. – URL: <http://www.alfa.lt/straipsnis/135310> [Žiūrėta 2008 10 08]

¹¹⁹ Пальчиков П. Чья это победа?// Российская газета, Nr. 3763, 2005 05 06. – URL: <http://www.rg.ru/2005/05/06/pobeda-chya.html> [Žiūrėta 2008 10 02]

¹²⁰ Ten pat.

¹²¹ Международное сообщество разделилось в оценке действий эстонских властей в отношении сноса монумента советским воинам// NEWSru.com, 2007 04 28. – URL: <http://www.newsru.com/world/28apr2007/estpamyatnik.html> [Žiūrėta 2008 08 19]

Baltijos šprotus – remi SS veteranus“¹²². Tokie neigiamo pobūdžio pasisakymai ir publikacijos ne tik formuoja Rusijos visuomenės nuomonę apie Baltijos valstybes, jose kylančias problemas, bet ir tam tikra prasme programuoja Rusijos piliečius galimiems veiksams Baltijos šalių atžvilgiu.

Šiuolaikinėje V. Putino valdomoje Rusijoje išaukštinant Sovietų Sąjungos pergalę prieš fašistinę Vokietiją, ir įvardinant, kad fašizmas – didžiausias priešas, Baltijos valstybės, kurių įvaizdis Rusijos žiniasklaidos pagalba kuriamas kaip fašizmo propaguotojų, Rusijos visuomenėje sutapatina su priešu. Iš dalies tai galima vertinti kaip Rusijos valdžios siekį atitraukti šalies gyventojų dėmesį nuo vidinių problemų - blogos ekonominės, socialinės, demografinės padėties. Tačiau neatmestina, kad taip formuojama visuomenės nuomonė apie tariamai priešiškas Baltijos valstybes tam, kad būtų užtikrintas galimų veiksmų Baltijos valstybių atžvilgiu palaikymas ateityje.

3.3. Baltijos valstybės RF piliečių akimis – sociologinių apklausų rezultatai

Informacinio karo adresatas – savos ar užsienio valstybės visuomenė. Panaudojant masines komunikacijos priemones, siekiama atlikti poveikį visuomenei, žmonių mąstysenai ir ypač jų priimamiems sprendimams. Ar informacinis karas efektyvus, galima spręsti iš visuomenės reakcijos ar veiksmų įvykus tam tikriems įvykiams. Tam, kad būtų sužinota esama ar galima visuomenės nuomonė dėl esamo ar būsimą įvykio, reiškinio, vertinimo objekto, rengiamos viešosios nuomonės apklaustos. Jų rezultatus ne visada galime laikyti objektyviais ir atitinkančiais esamą situaciją. Kurį laiką kryptingai pateikiant informaciją, vėliau surengus apklausą ir tendencingai suformulavus klausimus, galima gauti norimus atsakymus. Be to, esama situacija dar labiau iškreipiama apklaustos rezultatus pateikus visuomenei, nes rezultatuose atsispindinčią daugumos nuomonę priima dar didesnė visuomenės dalis, kadangi žmonės seka, kokia nuomonė dominuoja ir, nenorėdami būti izoliuoti nuo daugumos, stengiasi nebūti kitokie, negalvoti kitaip, siekia susiliesti su dauguma, pasislėpti joje atsisakant savo asmeninės nuomonės.¹²³

Besikeičiant Rusijos valdžios politikai ir žiniasklaidos formuojamam Baltijos šalių įvaizdžiui, Rusijos visuomenės vertinimai Lietuvos, Latvijos ir Estijos atžvilgiu taip pat keitėsi. Apžvelgus dviejų didžiausių ir seniausiai vykdančių socialines apklausas organizacijų - fondo „Visuomenės nuomonė“ ir Visos Rusijos visuomenės nuomonės tyrimų centro – vykdytų apklausų rezultatus nuo 1994 metų, galima teigti, kad Rusijos gyventojai Baltijos valstybes vertina vis labiau neigiamai. Pabrėžtina, kad

¹²² Чижигов М., Стешин Д. Купил балтийские шпроты - помог ветеранам СС// Комсомольская правда, 2005 05 31. – URL: <http://www.kp.ru/daily/23521/40438/> [Žiūrėta 2008 10 11]

¹²³ Bielinis L. Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštaranga komunikacinė simbiozė. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – p. 47. – ISBN 9955-682-10-8

apklausose Lietuva, Latvija ir Estija dažnai įvardijamos kaip vienas darinys – Baltijos (Pabaltijo) valstybės. Sociologinėse apklausose Baltijos valstybės dažniausiai minimos kitų valstybių kontekste. Kaip atskiras apklausos objektas kiekviena iš trijų valstybių pateikiamos tik išimtiniais atvejais: Latvija - dėl 1998 metais policininkų išvaikyto rusakalbių pensininkų mitingo ir tuo pačiu metu leidimo surengti Wafen-SS veteranų žygį; Lietuva – 2001-2002 metais derinant Rusijos tranzito į Kaliningrado sritį klausimą; Estija – po Bronzinio kario paminklo perkėlimo.

Pirmosiose apklausose, kuriose įvardijamos Baltijos valstybės, buvo užduodamas neutralus klausimas - Kas labiausiai išlošė žlugus Sovietų Sąjungai. Lietuva, Latvija ir Estija laikomos daugiausiai laimėjusios iš visų posovietinės erdvės šalių.¹²⁴ Nuo 1996 metų Baltijos valstybės apklausose minimos su neigiama potekste – grėsmės dėl įsiliesimo į NATO karinį bloką, rusakalbių teisių pažeidimai, priešprieša Rusijos tranzitui į Kaliningrado sritį, Bronzinio kario paminklo perkėlimas. Pažymėtina, kad vykdant apklausą dėl galimo Baltijos valstybių prisijungimo prie NATO bloko, tiek 1996 metais¹²⁵, tiek 2002 metais¹²⁶ tokį galimą Baltijos valstybių pasirinkimą neigiamai vertinančių respondentų skaičius beveik nepakito – atitinkamai 55 proc. ir 58 proc. Tikėtina, kad tokie rezultatai susiję su didesnėmis Rusijos valdžios pastangomis diskredituoti Baltijos valstybes labiau tarptautinėje bendruomenėje nei Rusijos visuomenėje. Be to, tuo metu Kremlius su tarpininkais dar nekontroliavo didžiosios dalies žiniasklaidos atstovų, todėl ir visuomenei daroma įtaka buvo mažesnė.

Baltijos šalių, kaip priešiška nusiteikusių valstybių įvaizdis pradėjo formuotis į valdžią atėjus V. Putinui. Tai liudija apklausų rezultatai. 2000 metais vykdytos apklausos¹²⁷ metu Baltijos šalys priešišku valstybių sąraše užėmė 7-tą vietą (1 proc. apklaustųjų). Tuo metu sąraše pirmavo JAV (19 proc.). 2002 metais vykdytos apklausos¹²⁸ metu Baltijos šalys užėmė 11-tą vietą priešišku valstybių sąraše (1 proc.), sąraše ir vėl pirmavo JAV (25 proc.). Pažymėtina, kad minėtoje apklausoje NVS valstybės užėmė 4-tą vietą (6 proc.). Rusijos užsienio politikai griežtėjant ir informaciniam karui įgaunant vis didesnę mastą, Baltijos šalių priešiškas įvaizdis Rusijos visuomenėje didėjo. 2005 metais

¹²⁴ Какие из бывших республик, на ваш взгляд, больше всего выиграли от распада СССР?// Фонд „Общественное мнение“, 1994 07 29. – URL: http://bd.fom.ru/report/cat/inter_pol/count_lithuania/of19941805 [Žiūrėta 2008 10 14]

¹²⁵ Как бы вы отнеслись к вступлению в НАТО бывших республик ССРС - стран Балтии, Украины и других?// Всероссийский центр изучения общественного мнения, 1996 04 15. – URL: http://wciom.ru/zh/print_q.php?s_id=453&q_id=35325&date=15.04.1996 [Žiūrėta 2008 10 14]

¹²⁶ Как бы вы отнеслись к вступлению в НАТО бывших республик ССРС - стран Балтии, Украины и других?// Всероссийский центр изучения общественного мнения, 1996 04 15. – URL: http://wciom.ru/zh/print_q.php?s_id=300&q_id=23776&date=15.02.2002 [Žiūrėta 2008 10 14]

¹²⁷ Внешняя угроза// Фонд „Общественное мнение“, 2000 06 14. – URL: http://bd.fom.ru/report/cat/inter_pol/fre_an/dd000813 [Žiūrėta 2008 10 14]

¹²⁸ Отношение к России в мире: враги и друзья// Фонд „Общественное мнение“, 2002 10 07. – URL: http://bd.fom.ru/report/cat/inter_pol/fre_an/aliens/dd044028 [Žiūrėta 2008 10 14]

vykdytame tyrime¹²⁹ Baltijos šalys nebuvo laikomos vienu dariniu, bet išskirtos kaip atskiros trys valstybės. Minėtame tyrime priešiškesnių valstybių sąraše pirmą vietą užėmė Latvija (49 proc.), antrąją - Lietuva (42 proc.), trečiąją – Gruzija (38 proc.), ketvirtąją - Estija (32 proc.) ir penktoji liko JAV (23 proc.). 2008 metu pavasarį atliktos apklausos¹³⁰ rezultatai vėl kito – priešiškių valstybių sąraše pirmavo JAV ir Gruzija (po 25 proc.), toliau išsidėstė Ukraina (21 proc.), Didžioji Britanija (8 proc.) ir Baltijos valstybės (6 proc.). 8-rių metų laikotarpio apklausų rezultatai tiesiogiai atspindėjo Rusijos vykdytą užsienio politiką minėtų valstybių atžvilgiu, o kartu ir informacinį jos palaikymą. Rusijos informacinio karo dėka, Rusijos visuomenėje Baltijos valstybių vardas nuo asociacijos su šprotais, dešra ir gintariniu pajūriu pereina prie asociacijos su istorinių faktų iškraipymu, fašizmu ir tautinių mažumų teisių pažeidimais.

Sociologinės apklausos rodo, jog informacinio karo mechanizmas Rusijoje veikia be priekaištų. Valstybės kontroliuojama žiniasklaida atspindėdama valdžios politiką, informaciją pateikia vienpusiškai, darydama tiesioginę įtaką auditorijai, formuodama jos pasaulėžiūrą, nuomonę. Skaitytojui, žiūrovui, klausytojui neleidžiama pačiam nuspręsti, jis būna „paruoštas priimti tinkamą sprendimą“. Rusijos visuomenė pasiduota valdžios diktuojamoms antigruziniškoms, antiamerikietiškomis, antiukrainietiškomis, antibaltijietiškomis nuotaikoms.

*

Šiuolaikiniame pasaulyje išaugus informacijos svarbai, tobulėjant ir plintant masinės informacijos priemonėms, jas imta naudoti siekiant politinių tikslų. Ypač sėkmingai ir plačiai taikomas informacijos ir informacijos priemonių panaudojimas, t. y. informacinio karo vykdymas, Rusijos vidaus ir užsienio politikoje. B. Jelcino prezidentavimo laikotarpiu valstybės vykdomas informacinis karas buvo kurį laiką susilpnėjęs dėl kaip ir daugelyje sričių, taip ir informacinėje politikoje vyravusio chaoso bei B. Jelcino pastangų įtvirtinti Rusijoje laisvą, be cenzūros žiniasklaidą. Tačiau į Valdžią atėjus V. Putinui ir tiesiogiai ar per verslo struktūras ėmus kontroliuoti beveik visą Rusijos žiniasklaidą, informacijos priemonių panaudojimas politikoje gerokai suintensyvėjo. Svarbus vaidmuo formuojant Rusijos Federacijos užsienio politiką Baltijos valstybių atžvilgiu teko vis populiarėjančiai internetinei žiniasklaidai, kuri pateikdama problemas, siejamas su visomis trimis Baltijos valstybėmis, ir manipuliudama informacija, formavo beveik vien neigiamą Baltijos valstybių įvaizdį Rusijos

¹²⁹ Предмобилизационная готовность// Всероссийский центр изучения общественного мнения, 2007 03 21. – URL: <http://wciom.ru/arkhiv/tematicheskii-arkhiv/item/single/4237.html> [Žiūrėta 2008 10 14]

¹³⁰ Кто друзья и враги России?// Православное информационное агентство "Русская линия", 2008 05 14. – URL: <http://www.rusk.ru/newsdata.php?idar=176835>[Žiūrėta 2008 10 14]

visuomenėje ir tarptautinėje bendruomenėje. Labiausiai akcentuojama problema tapo rusų tautinių mažumų teisių pažeidimai. Ši problema buvo dirbtinai keliama Rusijos politikų ir nuolat eskaluojama žiniasklaidos. Kita dažnai Rusijos žiniasklaidoje paliečiama tema tapo Lietuvos, Latvijos ir Estijos politikų vis primenamas Baltijos valstybių okupacijos faktas. Rusijos internetinė žiniasklaida atspindėdama oficialią Rusijos politiką nuo B. Jelcino valdymo laikotarpio neutralios pozicijos, vėliau tvirto Baltijos valstybių okupacijos fakto neigimo perėjo prie atvirai priešiško Baltijos šalių diskreditavimo, niekinimo ir plataus masto informacinio puolimo. Šiuolaikinėje Rusijoje išaukštinant Sovietų Sąjungos pergalę prieš fašistinę Vokietiją, ir įvardinant, kad fašizmas – didžiausias priešas, Rusijos internetiniai leidiniai nuolat primena Rusijos visuomenei, kad Baltijos valstybėse Antrojo pasaulinio karo metu buvo suformuoti Vokietijos sukarintos organizacijos „Waffen SS” padaliniai, o SS veteranai gerbiami iki šiol. Pažymėtina, kad Rusijos internetinė žiniasklaida pateikdama problemas jas sieja su visomis trimis Baltijos valstybėmis, nors fašizmo apraiškų ir rusakalbių teisių pažeidimų Lietuvoje beveik nėra. Sociologinių apklausų rezultatai rodo, kad informacinio karo mechanizmas Rusijoje veikia be priekaištų. Kontroliuojama žiniasklaida atspindėdama valdžios politiką informaciją pateikia vienpusiškai, darydama tiesioginę įtaką auditorijai, formuodama jos pasaulėžiūrą, nuomonę.

IŠVADOS

1. Hipotezė, kad kintant oficialiajai Rusijos Federacijos politikai, keičiasi žiniasklaidos formuojamas Baltijos valstybių įvaizdis pasitvirtino, nes pasikeitus Rusijos Federacijos prezidentui ir Rusijos užsienio politikai tapus konfrontiškesnei, Rusijos internetinės žiniasklaidos pateikiama informacija, susijusi su Baltijos valstybėmis, tapo negatyvesnė.

2. Masinės informacijos priemonės vaidina didelį vaidmenį kiekvieno individo gyvenime kartu ir visuomenės formavimosi procese bei įtakoja pasaulyje vykstančių įvykių eigą, todėl yra dažnai naudojamos informacinio karo vykdymui. Populiarėjant internetinei žiniasklaidai, jos svarba šiame procese taip pat didėja.

3. Rusijos Federacijos prezidento pareigas einant Borisui Jecinui buvo vykdoma gana palanki užsienio politika Lietuvos, Latvijos ir Estijos atžvilgiu. Nors paskutiniaisiais B. Jecino prezidento kadencijos metais tarpvalstybiniai santykiai tarp Rusijos Federacijos ir Baltijos valstybių prastėjo, tačiau buvo pasiekta keletas svarbių susitarimų.

4. Vladimiro Putino prezidentavimo metu Rusijos Federacijos užsienio politika Lietuvos, Latvijos ir Estijos atžvilgiu keitėsi. Pirmosios kadencijos metu sąlyginai gerus santykius pakeitė antrosios kadencijos metu vykdyta griežta konfrontacinė užsienio politika. Tokie pokyčiai susiję su Rusijos vidaus politika – artėjimu prie totalitarizmo ir imperialistinių nuotaikų plitimo.

5. V. Putino valdymo metu Rusijoje beveik neliko nepriklausomos žiniasklaidos, nes priešinga oficialiajai valdžios pozicijai nuomonė, tame tarpe ir dėl Baltijos valstybėse vykstančių procesų, beveik nepateikiama. Visuomenės informavimo priemonės kontroliuoja arba pati valstybė, arba su Kremliumi siejamos verslo struktūros. Perėmus žiniasklaidos kontrolę, masinės informacijos priemonės Rusijos Federacijoje imtos plačiai naudoti politinių tikslų siekimui.

6. Baltijos valstybių įvaizdis Rusijos Federacijos visuomenėje formuojamas per žiniasklaidoje pateikiamas pagrindines problemas, siejamas su Lietuva, Latvija ir Estija, bei per manipuliavimą informacija.

6.1. Rusų tautinių mažumų teisių pažeidimo problema Rusijos žiniasklaidos pagalba dirbtinai keliama ir palaikoma, taip formuojant neigiamą Baltijos valstybių įvaizdį, pirmiausia, Rusijos visuomenėje, o taip pat tarptautinėje bendruomenėje. Be to, Rusijos internetinė žiniasklaida rusakalbių teisių pažeidimus dažniausiai priskiria visoms trimis Baltijos valstybėms, nors Lietuvoje rusakalbių teisių pažeidimų problemos nėra.

6.2. Skirtingas Rusijos Federacijos prezidentų požiūris į istorinius įvykius buvo adekvatus Baltijos valstybių ir Rusijos tarpusavio santykiams. Taip pat adekvatus Rusijos masinės informacijos priemonių pateikiamam Baltijos valstybių įvaizdžiui.

6.3. Šiuolaikinėje Rusijoje išaukštinant Sovietų Sąjungos pergalę prieš fašistinę Vokietiją, ir įvardinant, kad fašizmas – didžiausias priešas, Baltijos valstybės, kurių įvaizdis Rusijos žiniasklaidos pagalba kuriamas kaip fašizmo propaguotojų, Rusijos visuomenėje sutapatinašamos su priešu.

7. Kartu su Rusijos užsienio politika ir visuomenės informavimo priemonių pateikiama informacija besikeičiantys Rusijoje vykdomų sociologinių apklausų rezultatai tiesiogiai patvirtina Rusijos vykdomo informacinio karo faktą.

REKOMENDACIJOS

1. Lietuva, Latvija ir Estija yra per mažos valstybės, kad galėtų rimčiau pasipriešinti Rusijos vykdomam informaciniam karui, tačiau imtis tam tikrų priemonių būtina. Baltijos valstybėms reiktų labiau koordinuoti savo veiklą prieš Rusijos informacinį karą ne tik tarpusavyje, bet ir kartu su Gruzija, Ukraina.

2. Reikia stengtis nepasiduoti Rusijos provokacijoms ir nesiimti adekvačių veiksmų, neleisti, kad Rusija primestų sau naudingą veiksmų scenarijų, ir galėtų agresorių ir auką sukeisti vietomis bei Rusijos visuomenėje vėl formuoti neigiamą Baltijos valstybių įvaizdį.

LITERATŪRA

I. Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Įstatymas dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo. – URL: <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/getfmt?C1=e&C2=103905> [Žiūrėta 2008 10 06].
2. Sutartis tarp Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos ir Lietuvos Respublikos „Dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų“. – URL: <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/getfmt?C1=e&C2=97613> [Žiūrėta 2008 07 04].
3. Военная доктрина Российской Федерации. – URL: <http://www.iss.niit.ru/doktrins/doktr02.htm> [Žiūrėta 2008 10 05].
4. Доктрина информационной безопасности Российской Федерации. – URL: <http://www.infotecs.ru/law/doctrina.htm> [Žiūrėta 2008 09 29].

II. Specialioji literatūra

Monografijos ir panašūs leidiniai

5. Bielinis L. Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštaringa komunikacinė simbiozė. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – p. 64. - ISBN 9955-682-10-8
6. Bugajski J. Šaltoji taika: naujasis Rusijos imperializmas/ Iš anglų kalbos vertė Tamošiūnaitė I., Turauskienė R. – Vilnius: Artlora, 2006, p. 12-37. – ISBN 10:9955-508-19-1. - ISBN 13:978-9955-508-19-9
7. Giddens A. Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje/ Iš anglų kalbos vertė V.Radžvilas. - Vilnius: Pradai, 2000. – p. 28. - ISBN 9986-943-60-4
8. Gudonienė V. Įvadas į masinės komunikacijos teorijas. - Vilnius: Žara, 1999. – p. 23.
9. Hartley J. Understanding News. - London: Routledge, 1982. - p. 20.
10. Lindblom C. E., Woodhouse E. J. Politikos formavimo procesas/ Iš anglų kalbos vertė D.Gudelis. – Vilnius: Algarvė, 1999. – p. 179-189. – ISBN 9986-856-54-X
11. Lucas E. Naujasis šaltasis karas: Kremliaus keliama grėsmė Rusijai ir Vakarams/ Iš anglų kalbos vertė Jurčiukonytė A., Rosenaitė I., Valauskaitė E. – Vilnius: Baltos lankos, 2008, p. 29-73. – ISSN 1822-9247. – ISBN 978-9955-23-143-1
12. Palmaitis L. Eurazija valdžios skandalų veidrodyje = Eurazja w lustrze skandalów władzy. – Vilnius: Ciklonas, 2003, p. 34. - ISBN 9955-497-45-9
13. Sausser Th. Nous sommes ici par la volonté des medias. - Paris: Laffon, 1990. – p. 32.
14. Urbonas V. Pasaulio žiniasklaidos sistemos. - Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003. – p. 5-11. – ISBN 9955-456-99-X
15. Vitkus G. Diplomatinė aporija: tarptautinė Lietuvos ir Rusijos santykių normalizacijos perspektyva: monografija. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006. – p. 29-71. – ISBN 9986-19-961-1
16. Дугин А. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить пространством. – Москва: Арктогея, 1999, p. 220-371. – ISBN 5-8186-0001-7
17. Ольбик А. Балтийский вектор Бориса Ельцина: [elektroninis išteklius]. – p. 60. – URL: <http://books.prometey.org/read/14/page1/1810.html> [žiūrėta 2008 07 15]

18. Панарин И. Н. Информационная война и дипломатия. – Москва: Городец, 2004. – р. 170,295. – ISBN 5-9584-0032-0
19. Расторгуев С.П. Информационная война. - Москва: Радио и связь, 1999. – р. 209. - ISBN 5-256-01399-8
20. Филиппов А. Новейшая история России 1945—2006 гг.: Книга для учителя. – Москва: Просвещение, 2007 г. – ISBN 978-5-09-017249-3. - URL: <http://www.prosv.ru/umk/istoriya/1.html#n2> [Žiūrėta 2008 09 18]
21. Харрис Р. Психология массовых коммуникаций/ Перевод с английского С. Рысев. - Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак, 2001. – р. 41-45. - ISBN 5-93878-033-0. ISBN 0-8058-3088-X
22. Янов А. После Ельцина. „Веймарская“ Россия. – Москва: Московская городская типография А. С. Пушкина, 1995, р. 253. – ISBN 5-900816-09-5. - URL: <http://lib.ru/POLITOLOG/yanow.txt>
23. Янов А. Русская идея и 2000 год. - New York: Liberty Publishing, 1988, 399 p. – ISBN 0-914481-35-5

Moksliniai straipsniai

24. Lewis B.C. Information Warfare// The Federation of American Scientists. – URL: <http://www.fas.org/irp/eprint/snyder/infowarfare.htm> [žiūrėta 2008 03 05]
25. Libicki M. What is Information Warfare?// URL: http://www.totse.com/en/bad_ideas/guns_and_weapons/iwarpref.html [žiūrėta 2008-03-05]
26. Maliukevičius N. Informacijos karas: Rusijos požiūris// Post Scriptum, 2005, Nr.7: Karas. - URL: <http://www.postscriptum.lt/7-karas/informacijos-karas-rusijos-pozioris/> [Žiūrėta 2008-01-04].
27. Norman G. Mind Wars// URL: http://abundanthope.net/pages/article_2049.shtml [žiūrėta 2008 09 30]
28. Nugaraitė A. Visuomenės informavimo priemonių vaidmuo politiniame gyvenime// Informacijos mokslai: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996, Nr. 5(2). - URL: <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/inf-m-5/nugar.html> [žiūrėta 2008 02 14]
29. Sollie R. Et al. Indicators of Information Warfare// URL: <http://www.roarsollie.net/skole/Indicators%20of%20Information%20Warfare.pdf> [žiūrėta 2008 09 30]
30. Stein G. Information Warfare// Airpower Journal, 1995, Volume VIV, No. 1. – URL: http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/apj95/spr95_files/stein.htm [Žiūrėta 2008-01-04]
31. Trimakas R. Šiuolaikinės istorinio naratyvo refleksijos radikaliojoje Rusijos publicistikoje// Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2007, Nr. 67, p. 60. – ISSN 1392-0456. - URL: www.cceol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=5c5d276b-a427-43e4-b4da-3acf5165d97f [Žiūrėta 2008 10 08]
32. Trimakas R. „Trečiosios Romos“ atkūrimas: Kelios eseistinės pastabos apie Rusijos geopolitinę retoriką// Naujasis Židinys-Aidai, 2004, Nr. 12 (168). – URL: <http://www.aidai.lt/?pid=49&cid=50> [Žiūrėta 2008-09-12]
33. Žalimas D. SSRS okupacijos žalos atlyginimo įstatymas ir Rusijos Federacijos atsakomybės tarptautiniai pagrindai// Politologija: mokslo darbai. - Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, Nr. 4(44). - ISSN 1392-1681. - URL: http://www.leidykla.eu/fileadmin/Politologija/44/Dainius_Zalimas.pdf [žiūrėta 2008 02 14]
34. Симонян Р. Х. Образ стран Балтии в российских масс-медиа// Социологические исследования: научный и общественно-политический журнал. – Москва: Российская академия наук, 2004, № 6. р. 98. – ISSN 0132-1625. - URL: <http://www.ecsocman.edu.ru/socis/msg/176493.html> [Žiūrėta 2008 10 05]

III. Elektroniniai šaltiniai

Straipsniai periodikoje

35. Jęgo M. Почему Россия боится НАТО// Le Monde, 2008 04 17. - URL: <http://www.inosmi.ru/translation/240858.html> [Žiūręta 2008 09 15]
36. Landsbergis V. Iš kur ta žala ir ką su ja daryti?// Veidas: savaitraštis. – Vilnius, 2004, Nr. 35. – URL: [http://www3.mruni.lt/padaliniai/leidyba/jurisprudencija/10\(88\).pdf](http://www3.mruni.lt/padaliniai/leidyba/jurisprudencija/10(88).pdf) [Žiūręta 2008 07 10]
37. Schler C. Baltic states braced for backlashby Russian minorities// The Independent, 2007 12 14. – URL: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/baltic-states-braced-for-backlashby-russian-minorities-765034.html> [Žiūręta 2008 10 06]
38. Stankevičius Č. Nepriklausomybės pripažinimo atnaujinimas// XXI amžius: internetinis laikraštis: [elektroninis išteklius]. 2006 12 20. – Vilnius, 2006. – URL: <http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/horizontai/20061220/4-1.html> [Žiūręta 2008 07 15]
39. Воронов К. Кому же не хватает диалога?// Независимая Газета, 2001, # 10 (30) , 2001 04 23. – URL: http://world.ng.ru/problem/2000-06-01/6_lackofdialogue.html [Žiūręta 2008 07 20]
40. Главный мотив реформы образования в Латвии - выбить из русской общины целое поколение// Известия, 2004 08 29. – URL: <http://www.izvestia.ru/press/article2587701/> [Žiūręta 2008 10 05]
41. Демурин М. В. Россия и Балтия: дело не в истории// Россия в глобальной политике, № 3, Май - Июнь 2005. – URL: <http://www.globalaffairs.ru/numbers/14/4160.html> [Žiūręta 2008 10 08]
42. Звегинцев В. Шерстяной фашизм// Московский Комсомолец, 2007 01 12. – URL: <http://www.mk.ru/blogs/MK/2007/01/12/abroad/89591/> [Žiūręta 2008 10 10]
43. Кожин В. Россия, как чудо// Завтра: газета. – Москва, 2000, №12 (329). URL: <http://zavtra.ru/cgi/veil/data/zavtra/00/329/51.html> [Žiūręta 2008 07 11]
44. Константинов С. Силовой вариант не был единственным// Независимая газета, 2008 08 03. – URL: http://www.ng.ru/courier/2008-07-14/14_pribaltika.html [Žiūręta 2008 10 07]
45. Лапкин В., Пантин В. Динамика образа России и циклы реформ-контрреформ// „Неприкосновенный запас“, 2007, №1 (51). – Москва, 2007. – ISSN 0869-6365. - ISBN 5-86793-053-х. - URL: <http://magazines.russ.ru/nz/2007/1/> [Žiūręta 2008 06 02]
46. Мамонтов В. Б. Ельцин: „Я хотел, чтобы люди были свободны“// Известия, 2006 02 01. – URL: <http://www.izvestia.ru/person/article3064619/> [Žiūręta 2008 07 10]
47. Пальчиков П. Чья это победа?// Российская газета, Nr. 3763, 2005 05 06. – URL: <http://www.rg.ru/2005/05/06/pobeda-chya.html> [Žiūręta 2008 10 02]
48. Радионов В., Антоненко А. Экономический расчет и исторический гнев// Независимая газета, 2008 07 14. – URL: http://www.ng.ru/courier/2008-07-14/14_pribaltika.html [Žiūręta 2008 10 06]
49. Сапожникова Г., Маркарян К. Руки прочь от русских школ!// Комсомольская правда, 2004 03 02. – URL: <http://www.kp.ru/daily/23227/27010/> [Žiūręta 2008 10 05]
50. Соколов В., Литвинов А. Москве пора потребовать от Вильнюса компенсации// Независимая газета, 2008 06 28. – URL: http://www.ng.ru/world/2000-06-28/1_vilnius.html [Žiūręta 2008 10 07]
51. Третьяков В. Россия без истории// Российская газета, Nr. 3767, 2005 05 12. – URL: <http://www.rg.ru/2005/05/12/istoria.html> [Žiūręta 2008 10 07]

52. Цехмистренко С. Послание Ельцина прибалтам// Коммерсантъ, № 29 (182) 1992 11 07. – URL: <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=29134> [Žiūrėta 2008 10 04]
53. Чижигов М., Стешин Д. Купил балтийские шпроты - помог ветеранам СС// Комсомольская правда, 2005 05 31. – URL: <http://www.kp.ru/daily/23521/40438/> [Žiūrėta 2008 10 11]

Internetiniai šaltiniai

54. Butkus A. Slavakalbis Baltijos šalių pilietis/ delfi.lt: naujienų portalas: [elektroninis išteklis]. 2008 08 08 16:45. – Vilnius, 2008. – URL: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/article.php?id=18467514> [žiūrėta 2008 10 04]
55. Denisenko V. Internetas Rusijoje – grėsmė oficialiajai valdžiai ar propagandos ginklas?// Geopolitinių studijų centras: [elektroninis išteklis]. 2007 11 30. – Vilnius, 2007. – URL: <http://www.geopolitika.lt/?artc=1473> [Žiūrėta 2008 09 13]
56. Denisenko V. Rusai Latvijoje: sudėtingas tautinės mažumos kelias// Geopolitinių studijų centras: [elektroninis išteklis]. 2008 02 03. – Vilnius, 2008. – URL: <http://www.geopolitika.lt/?artc=1729> [Žiūrėta 2008 10 04]
57. Estijos ir Rusijos sienos nepuos ES teritoriją simbolizuojantys stulpai. - Europos informacijos centras: [elektroninis išteklis], 2004 04 28. – URL: http://eic.euro.lt/lit/Estijos_ir_Rusijos_sienos_nepuos_ES_teri/3148 [Žiūrėta 2008 09 15]
58. Furmonavičius D. Londone iškilmingai paminėtas Sąjūdžio 20-metis// Draugas: už Lietuvos ribų leidžiamas dienraštis: [elektroninis išteklis]. 2008 06 14. – Chicago, 2008. – URL: <http://www.draugas.org/furmonaviciussajudis.html> [Žiūrėta 2008 07 05]
59. Gaivenytė G. „Politologas N.Maliukevičius: „Lietuvai būtų naudingiau, jei JAV prezidentu taptų J.McCainas“// lrytas.lt: internetinis portalas: [elektroninis išteklis]. 2008 09 17/ 14:49. – Vilnius, 2008, p. 3. – URL: <http://www.lrytas.lt/-12216244251221478404-pl-interviu-politologas-n-maliukevi%C4%8Dius-lietuvai-b%C5%ABt%C5%B3-naudingiau-jei-jav-prezidentu-tapt%C5%B3-j-mccainas.htm> [Žiūrėta 2008 10 02]
60. In Estonia, more new Russians than new Estonians// The Earth Times, 2008 09 31. - URL: <http://www.earthtimes.org/articles/show/239521,in-estonia-more-new-russians-than-new-estonians.html> [Žiūrėta 2008 10 04]
61. Indepenent: Русские в Балтии по-прежнему в невыгодном положении// ИА „Росбалт“, 2007 12 14. – URL: <http://www.rosbalt.ru/2008/6/27/440399.html> [Žiūrėta 2008 10 06]
62. Kinčinitis V. Rusiškasis nacionalizmas – svyruojantis Golemas (I)// Geopolitinių studijų centras: [elektroninis išteklis]. 2007 06 27. – Vilnius, 2007. – URL: <http://www.geopolitika.lt/?artc=917> [Žiūrėta 2008 06 18]
63. Simonianas R. Trys mitai apie Baltijos šalių rusus// Bernardinai.lt: interneto dienraštis: [elektroninis išteklis]. 2005 07 19. – URL: <http://www.balsas.lt/naujiena/40831> [Žiūrėta 2008 08 19]
64. Sytas A. Landsbergis sakė „BBC World“: Lietuva Jelciną minės su dėkingumu ir pagarba// alfa.lt: naujienų portalas: [elektroninis išteklis]. 2007 04 23. – Vilnius, 2007. – URL: <http://www.alfa.lt/straipsnis/134892> [žiūrėta 2008 07 19]
65. Skėrytė J. Sytas Bronzinio kario perkėlimas sukėlė kruvinas riaušes// Alfa.lt, 2007 04 27. – URL: <http://www.alfa.lt/straipsnis/135310> [Žiūrėta 2008 10 08]
66. Volovoj V. Eteryje – Kremlius! (I)// Geopolitinių studijų centras: [elektroninis išteklis]. 2007 06 13. – Vilnius, 2007. – URL: <http://www.geopolitika.lt/?artc=879> [Žiūrėta 2008 02 12]
67. Volovoj V. Eteryje – Kremlius! (I)// Geopolitinių studijų centras: [elektroninis išteklis]. 2007 06 13. – Vilnius, 2007. – URL: <http://www.geopolitika.lt/?artc=879> [Žiūrėta 2008 02 12]

68. Zapolskis M. Rusijos geopolitika: tarp atlantizmo ir neoeurazizmo (I)// Geopolitinių studijų centras: [elektroninis išteklis]. 2006 11 14. – Vilnius, 2006. – URL: <http://www.geopolitika.lt/?artc=291> [Žiūrėta 2008 09 08]
69. В день рождения фюрера в Вильнюсе появились флаги со свастикой// Лента.Ру, 2001 04 20. – URL: <http://www.lenta.ru/world/2001/04/20/flag/> [Žiūrėta 2008 10 01]
70. В Эстонии русских избивают за незнание языка// Лента.Ру, 2001 07 30. – URL: <http://www.lenta.ru/world/2001/07/30/estonia/> [Žiūrėta 2008 10 05]
71. Велехов Л. Мнение: Где русским жить хорошо// Корреспондент.net, 2008 07 25. – URL: <http://korrespondent.net/opinions/533523/print> [Žiūrėta 2008 10 06]
72. Веретенников А. Эстония повторила фашистскую диверсию// Газета.Ру, 2007 08 06. – URL: http://www.gazeta.ru/2007/08/06/oa_246178.shtml [Žiūrėta 2008 10 11]
73. Власти всерьез взялись за защитников русских школ (Латвия)// ИА Regnum, 2004 08 20. URL: <http://www.regnum.ru/news/311125.html> [Žiūrėta 2008 10 05]
74. Демонтаж Бронзового солдата имеет своей подоплекой пропаганду фашизма и насилия// Псковская Лента Новостей, 2007 04 27. – URL: <http://www.pln-pskov.ru/news/40972.html> [Žiūrėta 2008 10 11]
75. Дугин А. Евразийская теория, которая всем еще недавно казалась абсурдной, на наших глазах становится евразийской реальностью// Открытая экономика: информационно-аналитический портал: [elektroninis išteklis]. 2006 08 22. – Москва, 2006. – URL: http://www.opec.ru/arhiv.aspx?ob_no=71652 [Žiūrėta 2008 09 08]
76. Командир миротворцев извиняется// Молодежь Эстонии, 2001 08 01. – URL: <http://www.moles.ee/01/Aug/01/2-1.php> [Žiūrėta 2008 10 05]
77. Кравцов С. Комплекс неполноценности в политике// Утро.Ру, 2000 06 14. – URL: <http://www.utro.ru/articles/politics/2000/06/14/2000061403131030426.shtml?2000/06/14> [Žiūrėta 2008 10 07]
78. Марусев А. От Великой победы к Великому поражению// Агентство Политических Новостей, 2005 04 25. – URL: <http://www.apn.ru/publications/article1372.htm> [Žiūrėta 2008 10 05]
79. Международное Евразийское Движение. URL: <http://evrazia.info/modules.php?name=News&file=article&sid=1915>
80. Международное сообщество разделилось в оценке действий эстонских властей в отношении сноса монумента советским воинам// NEWSru.com, 2007 04 28. – URL: <http://www.newsru.com/world/28apr2007/estpamyatnik.html> [Žiūrėta 2008 08 19]
81. Млечин Л. Россия и Прибалтика: в плену прошлого// РИА Новости, 2005 05 22. – URL: <http://www.rian.ru/analytics/20070322/62433429.html> [Žiūrėta 2008 10 08]
82. Москва отрицает оккупацию Прибалтики// bbrussian.com: интернет-портал Русской службы Би-би-си: [elektroninis išteklis]. 2005 05 05. – URL: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/russia/newsid_4516000/4516093.stm [Žiūrėta 2008 09 18]
83. Ольжич В. „Оккупация Прибалтики“ - вопрос не истории, а амбиций и доброй воли// Regnum: федеральное информационное агентство. 2005 05 10. – URL: <http://www.regnum.ru/news/451364.html> [Žiūrėta 2008 10 08]
84. Прокопов К. Правовой апартеид// Материк: информационно-аналитический портал: [elektroninis išteklis]. 2002 07 03. – Москва, 2002. – URL: <http://www.materik.ru/index.php?section=analitics&bulid=17&bulsectionid=1108> [Žiūrėta 2008 06 14]
85. Путин доходчиво объяснил, что получают те, кто имеет претензии к России// Телекомпания НТВ: [elektroninis išteklis]. 2005 05 23. – URL: <http://www.ntv.ru/text/news/index.jsp?nid=66050> [Žiūrėta 2008 09 18]

86. Россия и Балтия: 2010 (1)// Некоммерческая организация Фонд Перспективных исследований и инициатив. – Москва, 2003. – URL: <http://www.psifoundation.ru/publications/2003/05/baltika1.htm> [Žiūrėta 2008 08 01]
87. Русские в Прибалтике – что „угнетенные негры“// Правда.Ру, 2006 11 28. URL: <http://www.pravda.ru/news/world/28-11-2006/205369-Europe%20russians-0> [Žiūrėta 2008 10 06]
88. Русские Латвии: Борис Ельцин в очередной раз нас предаёт// Regnum: федеральное информационное агентство. 2006 08 21. – URL: www.regnum.ru/news/691688.html [Žiūrėta 2008 08 11]
89. Фашистские настроения в Латвии, Эстонии и Литве// Regnum: федеральное информационное агентство. – URL: <http://www.regnum.ru/dossier/273.html> [Žiūrėta 2008 10 10]
90. Эдуардов С. Где и как угнетают русских в СНГ// Утро.Ру, 2003 08 19. – URL: <http://www.utro.ru/articles/2003/08/19/224113.shtml> [Žiūrėta 2008 10 05]
91. Эстонские солдаты избивают людей за употребление русского языка// Страна.Ру, 2001 08 01. – URL: http://www.rol.ru/news/misc/news/01/08/01_015.htm [Žiūrėta 2008 10 05]

Kiti šaltiniai

92. 1991 metų sausio mėnesio ir vėlesnių įvykių kronika. – URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_d=62721&p_r=4111&p_k=1 [žiūrėta 2008 07 19]
93. Laurinavičius Č. Rusijos užsienio politika po rugsėjo 11-osios// Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2002. – Vilnius, 2003, p. 157-169. - ISSN 1648-8016. – URL: http://vddb.library.lt/obj/LT-eLABa-0001:J.04~2003~ISSN_1648-8016.V_2002.PG_157-169
94. World Press Freedom Index 2008 - The rankings. – URL: http://www.rsf.org/IMG/pdf/rapport_en-2.pdf [Žiūrėta 2008 10 02]
95. Внешняя угроза// Фонд „Общественное мнение“, 2000 06 14. – URL: http://bd.fom.ru/report/cat/inter_pol/fre_an/dd000813 [Žiūrėta 2008 10 14]
96. Всероссийская перепись населения 2002 года// Национальный составф. - URL: <http://www.perepis2002.ru/content.html?id=11&docid=10715289081463> [žiūrėta 2008 07 22]
97. Вы в целом одобряете или не одобряете деятельность...?//Всероссийский центр изучения общественного мнения, 2001 05 04. – URL: http://wciom.ru/arkhiv/tematicheskii-arkhiv/item/single/377.html?no_cache=1&cHash=b19678d788 [Žiūrėta 2008 07 11]
98. Как бы вы отнеслись к вступлению в НАТО бывших республик ССРС - стран Балтии, Украины и других?// Всероссийский центр изучения общественного мнения, 1996 04 15. – URL: http://wciom.ru/zh/print_q.php?s_id=453&q_id=35325&date=15.04.1996 [Žiūrėta 2008 10 14]
99. Как бы вы отнеслись к вступлению в НАТО бывших республик ССРС - стран Балтии, Украины и других?// Всероссийский центр изучения общественного мнения, 1996 04 15. – URL: http://wciom.ru/zh/print_q.php?s_id=300&q_id=23776&date=15.02.2002 [Žiūrėta 2008 10 14]
100. Какие из бывших республик, на ваш взгляд, больше всего выиграли от распада СССР?// Фонд „Общественное мнение“, 1994 07 29. – URL: http://bd.fom.ru/report/cat/inter_pol/count_lithuania/of19941805[Žiūrėta 2008 10 14]
101. Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с очередными фактами героизации нацизма в Эстонии. – URL: http://www.ln.mid.ru/brp_4.nsf/sps/8C072F59E2E60B69C32573280042FFE6 [Žiūrėta 2008 10 11]
102. Кто друзья и враги России?// Православное информационное агентство "Русская линия", 2008 05 14. – URL: <http://www.rusk.ru/newsdata.php?idar=176835>[Žiūrėta 2008 10 14]
103. Летопись русского Интернета: 1997/ Русский Журнал: интернет-журнал: [elektroninis išteklis]. 2000 10 03. – Москва, 2000. – URL: http://old.russ.ru/netcult/ru_1997.html [Žiūrėta 2008 09 12]

104. Отношение к России в мире: враги и друзья// Фонд „Общественное мнение“, 2002 10 07. – URL: http://bd.fom.ru/report/cat/inter_pol/fre_an/aliens/dd044028 [Žiūrėta 2008 10 14]
105. Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 2005. – Москва, 2005 04 25. URL: <http://www.kremlin.ru/text/appears/2005/04/87049.shtml> [Žiūrėta 2008 09 20]
106. Предмобилизационная готовность// Всероссийский центр изучения общественного мнения, 2007 03 21. – URL: <http://wciom.ru/arkhiv/tematicheskii-arkhiv/item/single/4237.html> [Žiūrėta 2008 10 14]
107. Президентские выборы в России-2000. URL: <http://geo.1september.ru/2001/01/4.htm> [Žiūrėta 2008 07 11]
108. Развитие интернета в регионах России// Информационный бюллетень компании „Яндекс“, осень-зима 2007 г. – URL: http://download.yandex.ru/company/yandex_on_region_internet_winter_2007.pdf [Žiūrėta 2008 10 01]
109. Уход Ельцина с поста главы Правительства// Всероссийский центр изучения общественного мнения, 2000 01 12. – URL: http://wciom.ru/arkhiv/tematicheskii-arkhiv/item/single/502.html?no_cache=1&cHash=5f8ad22565 [Žiūrėta 2008 07 04]

Mikučionis R. Pabaltijo šalių įvaizdžio formavimas šiuolaikinėje Rusijos Federacijos internetinėje žiniasklaidoje / Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas asist. R. Kacevičius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Strateginio valdymo ir politikos fakultetas, 2008. – 68 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotas Baltijos valstybių įvaizdžio formavimas šiuolaikinėje Rusijos Federacijos internetinėje žiniasklaidoje, nagrinėjama, kaip Baltijos valstybių įvaizdis keičiasi keičiantis Rusijos užsienio politikai. Pirmoje darbo dalyje aptariamas žiniasklaidos vaidmuo šiuolaikiniame pasaulyje, nagrinėjama žiniasklaidos svarba, internetinės žiniasklaidos vaidmuo, masinės informacijos priemonių panaudojimas informaciniame kare. Antroje dalyje pateikiama Rusijos Federacijos politikos Baltijos valstybių atžvilgiu raida, aptariama kuo pasižymėjo ir kaip keitėsi Rusijos Federacijos užsienio politika valdant Borisui Jelcinui ir Vladimirui Putinui. Trečioje dalyje nagrinėjamas Rusijos Federacijos politikos Baltijos valstybių atžvilgiu atspindys internetinėje žiniasklaidoje, aptariamas informacinio karo, kaip politikos vykdymo priemonės panaudojimas, analizuojama, kaip kuriamas Baltijos valstybių įvaizdis per pagrindinių problemų internetinėje žiniasklaidoje pateikimą, pateikiami socialinių apklausų rezultatai, nusakantys, kaip keitėsi Rusijos piliečių nuomonė apie Baltijos valstybes keičiantis Rusijos užsienio politikai ir žiniasklaidos pateikiamam Lietuvos, Latvijos ir Estijos įvaizdžiui.

Pagrindiniai žodžiai: Rusijos Federacija, Baltijos valstybės, informacinis karas, internetinė žiniasklaida, užsienio politika.

Mikučionis R. The Formation of The Baltic States' Image Provided on The Internet by The Mass Media in The Contemporary Russian Federation/ Master's Work in European Union Policy and Administration. Supervisor assoc. assist. R. Kacevičius. – Vilnius: Faculty of Strategic Management and Policy, Mykolas Romeris University, 2008. – 68 p.

ANNOTATION

This master's final work covers the analysis of the Baltic States' image which is being formed by the contemporary Russian Federation's mass media on the internet. Also, the present paper focuses on the change of the image of the Baltic States which is changing together with the foreign policy of the Russian Federation. In the first part of the work there is a consideration of the mass media's role in the contemporary world, using the mass media as a tool in the information warfare. The second part of the work points out the development of the foreign policy of the Russian Federation in relation to the Baltic States; the consideration unfolds how was changing the foreign policy of the Russian Federation during the governing of Vladimir Putin and Boris Yelcin. In the third part of the work the research is carried out on the reflection of the foreign policy of the Russian Federation in connection with the Baltic States which has been placed on the internet. Moreover, the use of the information warfare as a tool of politics is discussed. Also, this part of the paper analyzes how the image of the Baltic States is created through the presentment of the main problems on the internet's media. Public opinion polls reveal how the Russian Federation citizens' opinion about the Baltic States is changing together with the foreign policy of the Russian Federation.

Key Words: Russian Federation, Baltic States, information warfare, Internet mass media, foreign policy.

SANTRAUKA

Šiame darbe analizuojamas Baltijos valstybių įvaizdžio formavimas šiuolaikinėje Rusijos Federacijos internetinėje žiniasklaidoje, nagrinėjama, kaip Baltijos valstybių įvaizdis kinta keičiantis Rusijos užsienio politikai.

Rusijos valdžiai vis labiau kontroliuojant žiniasklaidą, per visuomenės informavimo priemones galima kurti tam tikrus realybės modelius ir vėliau tikėtis visuomenės palaikymo, pritarimo, vykdanč norimą užsienio ar vidaus politiką. Šiuolaikinėje Rusijos Federacijos žiniasklaidoje formuojamas neigiamas, priešiškas Baltijos valstybių įvaizdis Lietuvai, Latvijai ir Estijai aktualus dėl galimos įtakos tolimesniems politiniams procesams. Rusijos internetinė žiniasklaida gyvuoja dar tik apie dešimtmetį, todėl internetinių leidinių vaidmuo formuojant visuomenės nuomonę nėra plačiai ištirtas.

Pasirinkto darbo objektas – neigiamo Baltijos šalių įvaizdžio formavimo šiuolaikinėje Rusijos Federacijos žiniasklaidoje problema. Darbe keliama hipotezė, kad griežtėjant Rusijos Federacijos politikai, formuojamas negatyvesnis Baltijos valstybių įvaizdis Rusijos žiniasklaidoje. Darbe siekiama atskleisti kaip kintant oficialiajai Rusijos Federacijos politikai, keičiasi žiniasklaidos formuojamas Baltijos valstybių įvaizdis. Darbe keliami uždaviniai apžvelgti, objektyviai palyginti Rusijos Federacijos užsienio politiką B. Jelcino ir V. Putino valdymo laikotarpiais, pateikti pagrindines šiuolaikinės Rusijos Federacijos žiniasklaidos temas B. Jelcino ir V. Putino valdymo laikotarpiu, sietinas su Baltijos valstybėmis. Nagrinėjant pasirinktą temą, vykdyta Rusijos internetinių leidinių, oficialių Rusijos valdžios įstaigų pateikiamos informacijos apie Baltijos valstybes analizė. Atliktas tyrimas patvirtino keltą hipotezę, kad griežtėjant Rusijos Federacijos politikai, formuojamas negatyvesnis Baltijos valstybių įvaizdis Rusijos žiniasklaidoje.

Magistro darbas susideda iš trijų dalių. Pirmoje darbo dalyje aptariamas žiniasklaidos vaidmuo šiuolaikiniame pasaulyje, nagrinėjama žiniasklaidos svarba, internetinės žiniasklaidos vaidmuo, masinės informacijos priemonių panaudojimas informaciniame kare. Antroje dalyje pateikiama Rusijos Federacijos politikos Baltijos valstybių atžvilgiu raida, aptariama kuo pasižymėjo ir kaip keitėsi Rusijos Federacijos užsienio politika valdant B. Jelcinui ir V. Putinui. Trečioje dalyje nagrinėjamas Rusijos Federacijos politikos Baltijos valstybių atžvilgiu atspindys internetinėje žiniasklaidoje, aptariamas informacinio karo, kaip politikos vykdymo priemonės panaudojimas, analizuojama, kaip kuriamas Baltijos valstybių įvaizdis per pagrindinių problemų internetinėje žiniasklaidoje pateikimą, pateikiami socialinių apklausų rezultatai, nusakantys, kaip keitėsi Rusijos piliečių nuomonė apie Baltijos valstybes keičiantis Rusijos užsienio politikai ir žiniasklaidos pateikiamam Lietuvos, Latvijos ir Estijos įvaizdžiui.

SUMMARY

This master's final work covers the analysis of the Baltic States' image which is being formed by the contemporary Russian Federation's mass media on the internet. Also, the present paper focuses on the change of the image of the Baltic States which is changing together with the foreign policy of the Russian Federation. The Russian government is more and more controlling the media; consequently, there are more possibilities to create special models of reality which could be admitted and supported by the general public, and successfully used while pursuing domestic or foreign policy. The negative and hostile image of the Baltic States is being formed in the mass media of the Russian Federation. It is an urgent issue for Lithuania, Latvia and Estonia because of the possible influence to the political processes in the future. In Russian Federation the internet's media has been existing a decade or so; therefore, its role in formatting the society's opinion has not been widely analyzed.

The object of the work is to reveal the problem of negative formation of the Baltic States' image which is taking place in the modern mass media of the Russian Federation. The hypothesis, which is held in the work, unfolds that when the foreign policy of the Russian Federation is stiffened, the Baltic States' image is represented in a more negative way on the internet by the Russian mass media. The aim of the work is to reveal how the Baltic States' image is changing on the internet, due to the official foreign policy of the Russian Federation. The tasks of this work are: to compare objectively the foreign policy of the Russian Federation when the presidents of the Russian Federation were B. Yelcin and V. Putin; to propose the main contemporary topics represented by the Russian mass media in relation to the Baltic States during the governing of B. Yelcin and V. Putin. During the research of the subject, the information of the Baltic States was analyzed which was presented by the news agencies, newspapers, magazines and official institutions in the Russian Federation. The research has confirmed the hypothesis that when the foreign policy of the Russian Federation is stiffened, the Baltic States' image is represented in a more negative way by Russian mass media on the internet.

The master's final work consists of three parts. In the first part of the work there is a consideration of the mass media's role in the contemporary world, using the mass media as a tool in the information warfare. The second part of the work points out the development of the foreign policy of the Russian Federation in relation to the Baltic States; the consideration unfolds how was changing the foreign policy of the Russian Federation during the governing of Vladimir Putin and Boris Yelcin. In the third part of the work the research is carried out on the reflection of the foreign policy of the Russian Federation in connection with the Baltic States which has been placed on the internet.

Moreover, the use of the information warfare as a tool of politics is discussed. Also, this part of the paper analyzes how the image of the Baltic States is created through the presentment of the main problems on the internet's media. Public opinion polls reveal how the Russian Federation citizens' opinion about the Baltic States is changing together with the foreign policy of the Russian Federation.